

פירתיך מתוקים

הלכות
ברכת הפירות

מכון
סיכומי הלכה
הלכה, בידיעה - למעשה!

פירוש מתוקים

סיכומי הלכה
על הלכות
ברכת הפירות

מכון
סיכומי הלכה
הלכה, בדיקה - למעשה!

כל הזכויות שמורות אלול תשפ"ו

הערות והארות יתקבלו בברכה: בפלא' - 053-414-2494
או בכתובת המייל - a054142494@gmail.com

יד"ל ע"י:

מכון
סיכומי הלכה
הלכה, בידיעה - למעשה!

קונטרס

פירדתיך מתוקים

סיכומי הלכה
על הלכות ברכת הפירות
סימנים ר"ב - דט"ז

סיכום ובירור הלכות ברכת הפירות
בולל דברי הטור והב"י ודברי המחבר ונושאי כליו
עד להלכה למעשה כפי היוצא מתו"ד המשנ"ב, הביאזה"ל והשועה"ד
בדרך קצר וברור ובאופן המועיל לידיעה למעשה.

יו"ל בחסדי השי"ת ע"י הצב"י

יהושע שזר

בלאאמו"ד צבי שליט"א
פה עיה"ת 'בית שמש' יצ"ו

מכתב ברכה מאבי מזרי שליט"א

רב ומו"ץ בעיה"ק ירושלים תובב"א

שמח ליבי ויגל כבודי בראותי שבני הגאון המופלג בתורה וידאת שמים מוציא לאור חיבור נפלא, ערוך ומסודר בטוב טעם ודעת, על הלכות ברכת הפירות שכידוע אלו מן ההלכות הקשות מאד להבין כל דבר על בודיו, וכן כדי לדמות מילתא למילתא, כידוע מן המאכלים המתרבים בימינו, ומשתדל מאוד בסידור וסיכום כל הלכה והלכה מתחילת הענין - טור ב"י, ומפרשי השו"ע ט"ז מג"א ועוד, עד המשינ"ב וביאורו"ל ושוה"ע"ד בטוב טעם ודעת.

והבטחת חז"ל שהנזהר לדרך ברכת הנהנין כדת וכהלכה יקרא אדם גדול וחסיד ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה והוא ירא חטא. וכלשון רבינו בחיי בכד הקמה: 'מכאן יש ללמוד שיש חובה עצומה על האדם להיזהר בברכות הנהנין, וכל הזהיר בהם הרי זה מופת על אמונתו הטובה ועל זכות ליבו, והוא מעיד על עצמו שיש ליהדותו שורש ועיקר, והוא חסיד וירא חטא'.

אשר ע"כ ידי תחזקנה איתך להמשיך בדרך ההלכה הצרופה, להמשיך להוציא לאור סיכומים נפלאים אשר מביאים את ההלכה להבינם בטוב טעם בקרב כל הידאים והחפצים יראי ה'.

בברכת אב
צבי שור

בפתח השער

ישמחו הלומדים ויגילו המשננים בעת הגלות נגלות אורו של קונטרס זה, קונטרס 'פירותיך מתוקים' על הלכות ברכת הפירות, כאשר בתוכו מסודרים ומסוכמים היטב כל הלכות ברכת הפירות, בשפה ברורה ונעימה, ובאופן קצר וברור בס"ד, וב"ה זכינו להגיע לעת הזאת, אחרי עמל ויגיעה של שנה וחצי בס"ד כולן שווים לטובה, בעומק הסוגיות החמורות של ברכת הפירות, בליבון הלכתא ובדיבוק חברים בסייעתא דשמיא.

והנה בעמדי בעת הזאת, בפתח קונטרס זה, אמרתי להרחיב במקצת בגודל מעלת לימוד ושינון הלכות ברכת הפירות דייקא, כי אמנם החיוב הוא ללמוד כל ה' חלקי שו"ע, בבדי לדעת את המעשה אשר יעשון, ובפרט ההלכות הנחוצות ביותר, כמו: הלכות שבת (בידוע מה שמביא המשנ"ב מספר יערות דבש ע"ז), הלכות חג בחג כמו שתיקן להם משה לישראל, (מגילה לב.), וכן הלכות יו"ד ח"ב הנצרכים מאד למעשה ועוד ענינים, אך ביותר יש להרחיב בענין החיוב ללמוד הלכות ברכת הפירות בליבון הלכתא עד כדי ידיעה ברורה להלכה למעשה ממש. ונביא מקורות לזה מהגמ' והפוסקים בעז"ה.

ומקודם יש לציין דבר פשוט ויסודי, והוא העובדה הפשוטה, שהלכות אלו נחוצים ביותר משום שהם נוגעים בכל יום ויום, וכמעט בכל שעה ושעה!! כי הלא בכל יום אוכלים ונהנים מכמה סעודות או אכילות שונות, והוי נוגע למעשה ממש!

ובנוסף לזה, מובא במהרש"א בברכות (חידושי אגדות לה. ד"ה מעיקרא) מאמר נורא בענין זה. דהמהרש"א מבאר דברי הגמרא שם דאמרינן דמי שאינו בקי בברכות ילך אצל חכם מעיקרא (-היינו קודם אכילה) כדי שילמדנו הלכות ברכות, דאל"כ יכול לבוא לדי מעילה ע"י שלא יברך כראוי ח"ו. וזל"ק: 'לא קאמר הכי אלא בברכות הנהנין, דבשאר ברכות הקבועות אם למדו פעם אחת שפיר אין מקום לטעות, אבל בברכות הנהנין דיש כמה שינויים בברכות ראשונות ובאחרונות לפי המין, וכמה ספיקות שנפלו בהן דאם שינה לא יצא ובאילו לא בידך כלל זה"ו מעל- גם הברכה שבידך היא לבטלה וע"כ ילך אצל חכם וילמדנו פעם אחד פעם עד שיהיה בקי בהן לברך מעין הברכה'. וחזינו מדבריו שיש חיוב גדול ללמוד הלכות אלו היטב, ולשננם 'פעם אחד פעם עד שיהיה בקי בהן'!!

ודברי הגמ' הנ"ל שיש לילך אצל חכם ללמוד הלכות ברכות נפסק גם בשו"ע,

בסימן ד"ב סי"ח, שכתב דהמסתפק בדרכה יכול לברך שהכל, אך אם מסתפק מחמת שלא למד - 'לא יאכל עד שילמד'!! וכמו שבי' שם בשו"ע דהטעם לזה הוא משום דכל ההיתר לברך שהכל, הוא אך ורק באם אי אפשר לו באופן אחר, והבא הרי 'אפשר לו ללמוד!! וא"כ דבר זה הוא מחייב גדול לכל, כיון שאפשר ללמוד!! ומי יוכל לומר שלום עלי נפשי...

עוד יש לומר בענין החיוב ללמוד ולשנן הלכות אלו, והוא בהקדם הבנת עצם חיוב הברכה. דהנה בגמ' ברכות (לה.) דנה הגמ' במקור לחיוב לברך בדרכת הנהנין, והגמ' מנסה בכמה אופנים עד שהגמ' מגיעה למסקנא: 'אלא סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה'. והנה דבות יש לעיין ולהרחיב בהבנת הסברא הנ"ל, אך מקודם נביא המשך הגמ' ואח"כ נכנס לעובי הסוגיא בעז"ה. הגמ' מביאה שלש בדייתות או מימדות בענין.

א. ת"ד: אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אצל חכם וכו'. ...אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה.

ב. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנא' 'לה' הארץ ומלואה'. ד' לוי דמי כתיב 'לה' הארץ ומלואה' וכתיב 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם', לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה.

ג. א"ר חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראלי, שנא' 'גזל אביו ואמו ואומד אין פשע חבר הוא לאיש משחית', ואין אביו אלא הקב"ה שנא' 'הלא הוא אביך קנך', ואין אמו אלא כנסת ישראלי שנא' 'שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן'.

והנה יש לעיין בזה הגמ' מכמה צדדים. א. דמשמע בגמ' שזהו סברא פשוטה שיצריך לברך על כל מה שנהנים, ומשמע דהוי סברא מובנת ופשוטה כ"כ, עד שאינה צריכה מקור מה"ת כ"א אסמכתאות בעלמא ע"ש, ויש להקשות בזה, דמגלן הא, דאולי כל המושג של ברכה הוא רק על מצוות וכדו' שהם דברים שנתייחדו בו 'כלל ישראלי', אם זה מצוות שחיובן מן התורה, אם זה מצוות שחיובן מדרבנן - מ'לא תסור', וכיון שזהו מצוה של כלל ישראלי שפיר אפשר להבין שאנו מודים בזה להקב"ה על שהבדילנו מן הגויים וכו', אך על אכילה ושתייה שהוא לכאן' דבר גשמי בלבד, מה שייך לומר ולברך על זה. ואולי אף הוי 'זלזול' במושג

של ברכה, כאשר מברכים על עניני גשמייות. [אכן בספרי החסידות מובא שכל הגשמייות הם תועלת לדוחניות, אך אנו מתכוונים לדברים כפשוטן].

ואם היו מברכים רק על פירות א"י, היה אפשר להבין, כי פירות א"י יש בהן קדושה כמובא בספרים, וא"י הוא גם חלק מן הקשר שלנו עם הקב"ה, דזהו ארצנו ונחלתנו, ובה הבדילנו מן העמים ונתן לנו את הארץ הטובה אשר נשבע לאבותינו וכו'. אך חיוב הברכה הוא הרי על כל מיני הפירות והמאכלים, וא"כ עדיין צריך להבין מהי הסברא הפשוטה לדרך ברכת הנהנין על כל הפירות.

עוד יש לעיין בהמשך הגמ', דאמר' שהנהנה מן העוה"ז בלא ברכה - ה"ז מעל. ויש להבין מהו הביטוי 'מעילה', דלכאודא לשון 'מעילה' שייך כשמועלים באיזה חפץ מסוים של הקדש, כגון של בדק הבית וכדו', אך הכא מה שייך מעילה?? דבאיזה דבר מסוים הוא מועל??

וכן בהמשך הגמ' דקאמדה הגמ' דקודם ברכה הוי 'לה' הארץ ומלואה', ולאחד ברכה הוי 'והארץ נתן לבני אדם', יש להבין מדוע אחרי הברכה נתנו הקב"ה לבני אדם בפועל ממש, מדוע לא די שיתן רשות לבני אדם להשתמש בהם, ומה הצורך בנתינה בפועל ממש, שיהא בחזקת בני האדם?

ועוד יש לעיין בהא דקאמר ר' חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו גזול להקב"ה וכנסת ישראל, והגמ' אומרת, אין אביו אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל, ויש להשים לב א. מהו הגזילה של כלל ישראל, דהגזילה מן הקב"ה מובן, אך מה גזלו מן כלל ישראל? ב. מדוע נקראת כלל ישראל 'אם' דזוקא, ולא כינוי אחד??

והנראה לבאר בזה הסוגיא הוא, דכל המושג של 'ברכה' הינו ענין של 'הכרת הטוב', דהיינו שאנו מודים ומשבחים לדבון כל העולמים על חסדו הגדול עלינו, ועל שנתן לנו את כל הדברים ההכרחיים או דברים שהם לתענוגות בני אדם, (כמו שביארז הפוסקים בסימן ר"ז לגבי ברכת בורא נפשות רבות. ע"ש). וע"כ אתי שפיר כל הסוגיא הדק היטב היטב הדק.

בראשונה מובן שפיר מהו ה'סברא' הפשוטה בכך שיש לברך על כל הנאה שהיא, וזהו משום החיוב של הכרת הטוב, שהוא טבע בלתי נפרד מן כלל ישראל כמו שאר המידות של ביישנים, דחמנים וגומלי חסדים - כן הוא גם בענין הכרת הטוב שהוא חלק בלתי נפרד ממעלות בני ישראל, וע"כ הוי סברא פשוטה שצריך לברך ברכות הנהנין, דהוא דבר יסודי ממידות בני ישראל.

וכמו כן מובן מדוע נקרא מעילה, כיון שהאוכל ואינו מברך הרי הוא מועל בכל המהות של כלל ישראל שאחת ממידותיו הוא מדת הכרת הטוב, וא"כ שייד שפיר מעילה בהקדש - היינו בקדושת עם ה', כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו!

וכן יש לבאר הא דנתן הקב"ה את הארץ לבני אדם בפועל אחד הברכה, משום דכיון שאכל האדם ובידך קודל"ב, א"כ עשה הוא את מידת הכרת הטוב לרבש"ע כדאוי וביאות, וא"כ כמו שהוא מכיר בטובתו של הקב"ה כך רוצה הקב"ה כביכול 'להכיר לו טוב' ולהשפיע עליו טובה וברכה, וע"כ הוא נותן לו את הארץ בפועל ממש, בבחינת 'הארץ נתן לבני אדם'!

וגם דברי ד' חנינא בר פפא מובנים היטב, דכל זמן שישראל מברכים ומוקירים טובה לאביהם שבשמים, הרי זהו ממש רצונו הפשוט להיות לו עם סגולה כזאת, המצויינת במידות ומעש"ט, ועל כן הוא משפיע להם שפע של ברכות וכל טוב, מכיון שכלל ישראל מצוינים במידותיהם הטובות, וא"כ אם אינם מברכים לו, הרי חס ושלום אין זה עם ישראל שלו ציפה הקב"ה, וח"ו יש ניתוק כביכול בין הקב"ה ועמו ישראל, ונמצא שהאוכל ואינו מברך הרי הוא גוזל מכנסת ישראל ב' ענינים, הן את החיבור הפנימי לאביהם שבשמים, והן את השפע הניתן משמים לכנסת ישראל.

ולפי זה א"ש הדמיון של כנסת ישראל ל'אמא', משום שהרגש של הכרת הטוב נמצא יותר אצל הנשים, כידוע, וכמו שמקובל בזמנינו שהנשים דואגות מאוד ליתן מתנות שונות למלמדים, לחתן, לכלה, וכו' וכו', וע"כ שפיר מדמים כנסת ישראל לאמא, כיון שמדת הכרת הטוב מצוייה יותר אצל הנשים. וא"ש מדוע מביאים שם הפסוק 'אל תטוש תורת אמך', כיון שדבר זה חקוק בכל אחד ואחד מאמו שנוהת במדת הכרת הטוב באופן הנכון והראוי.

וממילא יש לנו עוד סיבה לחיוב ללמוד ולשנן הלכות אלו, כיון שהוא מדה יסודית של עם ישראל - מדת הכרת הטוב, ע"כ יש לנו לדעת היטב איך לקיימו כדאוי וביאות, בדרכה של תורה, וכדצונו הפשוט של אבינו שבשמים.

וחשבתי לומר עוד, דבאופן נוסף אפשר לדמוז ענין 'הכרת הטוב' לברכת הפירות, והוא עפ"ד האוד החים הק' הידועים בפרשת כי תבוא (דברים כ"ו י"א) עה"פ 'ושמחת בכל הטוב', וזל"ק: 'גם ירמוז במאמר בכל הטוב אל התורה כאומדן ז"ל (ברכות ה') ואין טוב אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועדיבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי

התורה כוללת כל הטובות שבעולם'. ודברים אלו ידועים הם עד למאוד. אך לכשתעמוד על לשונו של האוה"ח הק' יקשה לכאן מהו לשון 'השתגעות' שכתב, ולמה לא כתב באופ"א.

ונראה לבאר, דהנה בגמ' ברכות (דף מד.) מובא על פירות גינוסר שהם חשובים יותר מן הפת, עכ"כ שהפת טפילה לו, שהאמוראים היו אוכלים פירות אלו בכמויות גדולות מרוב מתיקותן, וכתוב שם: 'דבי אבהו אכיל עד דהוה שדיק ליה דודבא מאפותיה, ורב אמר ורב אסי הוה אכלי עד דנתור מזייהו, דשב"ל הוה אכיל עד דמריד', ופירש שם רש"י - עד דמריד. דעתו מטרפת!, ולכאן מה הפשט בזה, וכי יכול להיות שאכן כך היה באמת??

אלא נראה לומר דהאמוראים שם לא 'אכלו' פירות גינוסר, אלא למדו הלכות ברכת הפירות, ומרוב מתיקות התורה היו 'משתגעים ממש', ועל אף שדברי אוה"ח הק' על מתיקות התורה - הוא על כל מרחבי התורה, כיון שכל התורה נקראת 'טוב', מ"מ בברכת הפירות כמו שביארנו - שהוא משום מדת הכרת הטוב, א"כ חלק ה'טוב' שבו הוא מרובה עד למאד, וע"כ בו שייך בחינת ה'השתגעות' יותר משאר חלקי התורה, וע"כ למדו ד"ל ושאר האמוראים הלכות אלו יותר משאר הלכות, מרוב מתיקות הלכות אלו ומשום שהוא 'טוב' עד למאד, ויש בו מתיקות ועדיבות טוב התורה באופן מיוחד!!

וא"ש אף דברי האוה"ח הק' שכתב לשון 'השתגעות' דווקא, משום דדברי האוה"ח הן הדי בפרשת הביכורים, שכל כולו הוא הכרת הטוב של כלל ישראל על פירות א"י, וכמו שביאר שם רש"י (פ"ג) על ואמרת אליו - שאינך כפוי טובה! (ומקורו מהספרי רצט.), וא"כ יש בו שפיר בחינת ההשתגעות ע"י פירות אלו שהוא ענין הכרת הטוב.

ומעתה מובן היטב מדוע קראתי לספרי זה 'פירותיך מתוקים' - היינו משום שבהלכות אלו יש בו מתיקות נוראה עד כדי השתגעות ממש, בבחינת 'שאם היו בנ"א מרגישים במתיקות ועדיבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה', בפרט שיש בו שתי הבחינות 'טוב', וכמו שנתבאר בארוכה. ודו"ק ותמצא נחת.

עוד טעם לזה שנקרא שמו 'פירותיך מתוקים', אמר לי אחי הרה"ג ר' יוסף חיים שליט"א, כי היבור זה הדי ענינו לסכם ולברר הלכות ברכת הפירות, ומזה שמו - 'פירותיך מתוקים' - מלשון 'סיכום' וכאילו נאמר 'פירותיך מסוכמים', והיינו שכל ברכת הפירות יהיו בידך, בבחינת 'פירותיך!' ע"י הסיכום!, ואז בודאי תרגיש שפירותיך מתוקים ממש. בסייעתא דשמיא.

ואחד שביארנו בארוכה את ענין הכרת הטוב. הנני בזה להודות קדם אבינו שבשמים על כל הטוב והחסד שעשה עמדי מעודי ועד היום הזה, ובפרט על ששם חלקי מיושבי בית המדרש, והגיעני עד הלום לעמוד בסיום קונטרס חשוב ונכבד זה, ובקשתי: עד הנה עודונו רחמיק ולא עזבונו חסדיך ה' אלוקינו, ואל תטשינו ה' אלוקינו לנצח!!

אודה בכל לב להנהלת הכולל 'זכרון שאול' ביאלא ב"ש, בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר מביאלא שליט"א אשר בו נסדר ונכתב כל קונטרס זו, ובפרט לנשיא הכולל מורינו הגה"ח ר' פרץ טוביה בינדר שליט"א המנחה את דרך הכולל בנתיבות התורה וההוראה, ולראש הכולל, מורי ורבי הגה"צ ר' יחיאל יהושע רבינוביץ שליט"א בנו בכורו של כ"ק אדמו"ר שליט"א, אשר עודדני בכל עת להמשיך ולעמוד על הקונטרס, במילים חמות וטובות, וכן לאחיו - ידידי הנאמן ר' שלמה יהודה רבינוביץ שליט"א ולפטרון הכולל הנה"ח ר' בנימין זאבלי שליט"א על עמידתם האיתנה למוען הכולל.

תודה וברכה מיוחדת אשגר בזה לכלל חו"ר הכולל שעזרו וסייעו להבנת הדברים בליבון הלכתא יחד בין כותלי בית המדרש, ובפרט להאבדך החשוב ר' שלמה ברנדמרק שליט"א על הגהת חלק מן הסימנים, ולר' שמעון בלום ור' משה דוד כהן שליט"א על תרומת סכומים הגונים להוצאות הקונטרס.

בלב נרגש אודה להורי היקרים, אבי מורי שליט"א ואמי מודתי תלית"א על כל השנים שבו עמדו לידי בכל עת ועונה, ותמיד עודדו, סייעו ותמכו בי, באהבה ובשמחה למוען עלייתי במעלות התורה והעבודה במסילה העולה בית א-ל! בן אודה למורי חמי הגה"ח ר' מאיר סגל שליט"א מרביץ תורה לעדרים בשיבת 'אהלה של תורה', על הטובות הרבות אשר נשפעות ממנו יחד עם ב"ב תלית"א במסירות ובנאמנות רבה, תמיד בכל עת ובכל שעה.

ולסיום, אודה בכל לב לנוז"ב תחי' מנשים באהל תבורך, אשת חיל מי ימצא, שכל הקונטרס יצא לאור אך ורק בכח עידודה, ובזכות החיזוק והסיוע התמידי שלה, במסירות ובנאמנות. ויעזור ה' ונזכה באמת לגדל את בנינו חניק אברהם אביש נ"ו, לתורה ולחופה ומעש"ט, ולא ימוש דברי התורה מפינו ומפי זרעינו ומפי זרע זרעינו, ואך טוב וחסד ירדפנו כל ימי חיינו לאורך ימים ושנים טובות, מתוך בריות גופא ונהודא מעליא. אמן ואמן.

מנאי הצב"י

יהושע שוד

לידיעה:

מטרת הסיכומים בעיקר, הוא לאלו שכבר למדו הסימנים הדק היטב היטב הדק, ועומדים בשעת החזרה, ורוצים לסדר ולסכם הדברים על מכוונם. אך כמו"כ אפשר, ואף כדאי, להסתייע עם הסיכומים לפני הלימוד ובמהלכו כדי להבין את 'דוח הדברים', דהיינו סדר הענינים ועיקרי הנקודות הנידונות בסעיף או בסימן זה.

אמנם באם מתקשה בהבנת הדברים לפני סיום הלימוד, יש לזכור כי הדברים נכתבו אחרי לימוד ועיון רב בכל הנושא"כ, וע"כ יש לחזור על הדברים אחד סיום הלימוד. ואז יוכל להבינו לגמרי בעז"ה.

אכן כבר ידוע מאמר החכם כשם שא"א לבר בלא תבן וכו', וע"כ אבקש בזה באם ימצאו בזה איזה טעות או הערה וכדו' אם אפשר לשלוח אלי בכתובת המייל המופיע בתחילת הקונטרס, בכדי שאוכל לתקנו למהדורות הבאות בע"ה.

מפתח

א	מפתח
ג	תוכן הענינים
ז	סימן ד"ב
יט	סימן ד"ג
כא	סימן ד"ד
כז	סימן ד"ה
לא	סימן ד"ו
לה	סימן ד"ז
לז	סימן ד"ח
מה	סימן ד"ט
מט	סימן ד"י
נה	סימן ד"א
סג	סימן ד"ב
סז	סימן ד"ג
סט	סימן ד"ד
עא	סימן ד"ה

תוכן הענינים

תוכן הענינים.....ג

סימן ר"ב.....ז

ברכת פירות האילן.....ז

סעיף א - דין ברכת פרי העץ וברכת היין.....ז

סעיף ב - דין פירות בקטנותם.....ח

סעיף ג - דין ברכת הגרעינים.....ט

סעיף ד - דין שמן זית.....ט

סעיף ה - דין שקדים המרים.....י

סעיף ו - ברכת הצלף.....י

סעיף ז - ברכת תמרים מרוסקים.....יא

סעיף ח - דין דבש תמרים.....יב

סעיף ט - ברכת סופי ענבים ו'נובלות'.....יב

סעיף י - ברכת מי פירות.....יג

סעיף יא - ברכת מי תאנים ומי צימוקים.....יג

סעיף י"ב - ברכת הפירות כשהן חייז ומבושלין.....טו

סעיף י"ג י"ד - דין אגוזים המטוגנים בדבש.....טו

סעיף ט"ו - ברכת הסוכר.....טז

סעיף ט"ז י"ז י"ח - דיני פירות שונים.....יז

סימן ר"ג.....יט

ברכת פירות הארץ.....יט

סעיף א.ב.ג. - ברכת פירות הארץ.....יט

סעיף ד.ה. - פירות אילני סרק.....יט

סעיף ו.ז. - דין פירות מרוקחים.....כ

סעיף ח - ברכת הצנון.....כ

סימן ר"ד..... כא

ברכת 'שהכל'..... כא

סעיף א - מאכלים שונים שברכתן שהכל..... כא

סעיף ב. ג. ד. - ברכת החומץ..... כג

סעיף ה - ברכת שמרי יין וכדו'..... כג

סעיף ו - ברכת התמך והדול"ז..... כד

סעיף ז. ח. ט. - ברכת המים. ודין האוכל ושותה לרפואה..... כד

סעיף י - י"ג. דיני פירות המרוקחים בדבש..... כה

סימן ר"ה..... כז

ברכת שלקות ומימיהן..... כז

סעיף א (ה.) - דיני שלקות..... כז

סעיף ב - דיני מי שלקות..... כח

סעיף ג. ד. - ירקות סחוטים או חתוכים..... כט

סימן ר"ו..... לא

דיני אמירת הברכה..... לא

סעיף א. ב. - דיני טעיות בפירות האדמה והעץ..... לא

סעיף ג. ד. - דיני אמירת הברכות..... לא

סעיף ה - דיני ברכה על פירות שאינן לפניו..... לב

סעיף ו - הפסקים שונים בין הברכה לאכילה..... לג

סימן ר"ז..... לה

סעיף א - ברכת בורא נפשות..... לה

סימן ר"ח..... לו

ברכת בורא מיני מזונות ומעין שלש..... לו

סעיף א - ברכת חמשה מינים..... לו

סעיף ב. דין חמשת מיני דגן..... לו

סעיף ב. ג. - בנתינת הקמה לתבשיל מתי מברך במ"מ..... לז

סעיף ד - האוכל דבר בעין..... לז

סעיף ה - דין קמה..... לה

סעיף ו - שתיתא..... לה

סעיף ז.ה. - דין אורז ודוחן.....	לח
סעיף ט - עירב קמה דוחן עם שאר מיני קטניות.....	לט
סעיף י - נוסח ברכת מעין שלוש.....	מ
סעיף י.י"א. - ברכת מעין שלש על פירות ויין.....	מ
סעיף י"ב - דין שיצריך להזכיר בה מעין המאורע.....	מא
סעיף יג- לפטור ברכת שאר מינים ע"י ברכת מעין שלוש.....	מא
סעיף יד. טו. - דיני טעויות בברכות היין.....	מב
סעיף טז - ברכת על הגפן פוטר שאר משקים.....	מב
סעיף יז - בדין ברכהמ"ז אי פוטר מעין שלש.....	מג
סעיף יח - בדין לכלול ספק בברכה אחרונה.....	מד

סימן ר"ט

טעות באמירת הברכות.....	מה
סעיף א.ב. - דיני טעויות באמירת הברכות.....	מה
סעיף ג' - נסתפק אם בירך.....	מה

סימן ר"י

שיעור אכילה לברכה.....	מט
סעיף א' - דין האוכל והשותה פחות מכשיעור.....	מט
סעיף ב - דין מטעמת.....	נב

סימן רי"א

דיני קדימה בברכות.....	נה
סעיפים א. ב. ג. - דיני קדימה בברכות הפירות.....	נה
סעיף ד.[ה]. - דיני קדימה בפירות משבעת המינים.....	נז
סעיף ה - דין ברכת המוציא, ודינא דהרשב"א.....	נט
סעיף ו - מזונות של כוסמין, שיפון ושיבולת שועל.....	נט

סימן רי"ב

דיני עיקר וטפל.....	סג
סעיף א - דיני עיקר וטפל.....	סג
סעיף ב - דין רקיק שתחת המרקחת.....	סה

סימן רי"ג.....סז

להוציא אחרים בברכתו.....סז

סעיף א - המברך אם יכול להוציא אחרים בברכתו.....סז

סעיף ב. ג. - פרטי דינים בדין הנ"ל.....סה

סימן רי"ד.....סט

לשון הברכה.....סט

סעיף א - הזכרת שם ומלכות בכל ברכה.....סט

סימן רט"ו.....עא

עניית אמן.....עא

סעיף א - עניית אמן על ברכה עצמית.....עא

סעיף ב - עניית אמן אחר המברך.....עא

סעיף ג - עניית אמן אחר קטן.....עב

סעיף ד - ברכה שאינה צריכה.....עג

סימן ר"ב ברכת פירות האילן

סעיף א - דין ברכת פרי העץ וברכת היין

על פירות האילן - בין משבעת המינים ובין על שאר פירות, וכן על הענבים, מברך בורא פרי העץ¹. ולא הבורא².

על היין - מברך בור"פ הגפן, דמשום שהוא סועד הלב ומשמחו קבעו לו ברכה בפנ"ע.

ונבוא לפרט כל סוגי היינות וכדלהלן:

יין חי: הגפן. ואפי' זב מעצמו בלי דריכה.

יין תוסס: הגפן, דהא אמרו סוחט אדם אשכול ענבים ומקדש עליו.

יין שנעשה קפוי ע"י חימום: שהכל. (ארחות חיים. מובא בב"י).

יין מר (ווערמיט ויין): להחיי אדם - הגפן, והפמ"ג מסתפק דאפשר שלא יברך כלל, דאין החיך נהנה ממנו.

יין מבושל - בין שבישל היין עצמו ובין שבישל הענבים והצימוקים בכדי לעשות מהן יין: שי' רוב ראשונים - מברך בור"פ הגפן, וכ"פ השו"ע. (אף דלענין יין נסך לא מתנסך. מג"א. ובשועה"ר כי' דטעמו וריחו משובחים יותר).

שי' רש"י והר"ש - דמברך שהכל.

יין מזוג (במים, ובביאווה"ל מוסיף דה"ה כל מיני משקין שהדרך ליתנן ביין): אם יש בו יותר משישית יין מברך הגפן דדרך יין למזוג במים, ואם לאו - שהכל. (ובשועה"ר וביאווה"ל הוסיפו דדווקא אם דרך המקום למזוג באופן כזה, ודווקא כשהיין חזק).

יין העשוי קונדיטון - שנותנים בו דבש ופלפלין: הגפן, דאף שנשתנה טעמו וריחו מ"מ לא נשתנה לגריעותא והיין עיקר. ואף אם נתן שליש דבש ושלש פלפלין ויותר. אכן אם אבד טעם היין יברך שהכל. (כן משמע מתשב"ץ).

יין מעורב בשכר:

שי' הרמ"א - אזלי בתר הרוב שהוא העיקר, וע"כ אם הרוב שכר מברך שהכל ואם הרוב יין מברך הגפן.

להט"ז - ה"ה בכל מיני שכר, חוץ ממיני משקין הפוגמין את טעם היין לגמרי, וכ"פ המשנ"ב. להמג"א - מיירי בשכר תאנים דווקא שאין מפסיד טעם היין, אך שאר מיני שכר מפסידין

מילואים.

¹ שמפני חשיבותם קבעו להם ברכה בפנ"ע, כדי להרבות בכבוד המקום בהזכרת שמו בפרטות שברא פירות חשובים כפרי העץ. שועה"ר.

² משום שצ"ל בלשון עבר, ובורא הוא לכו"ע לשון עבר, משא"כ הבורא דנחלקו בזה. מחצה"ש.

³ ביאווה"ל כי' דאי מיירי ביין מזוג, י"ל דהוי מיעוט שכר באופן שלא יעלה יחד עם המזיגה לששה חלקים נגד היין, או דמיירי ביין חי.

טעם היין, וע"כ יברך שהכל. (באופן שנתן כשיעור המפסיד טעם היין). (וכן משמע בדברי השועה"ר).

שי' הגר"א - דדינו כיון מזוג, שאם יש בו יותר משישית יין מברך הגפן. אכן ביין חלוש יברך שהכל.

פסק המשנ"ב - לכתחילה אם הוא רוב שכר - יברך שהכל כהשו"ע, ובדיעבד אם בירך הגפן יצא וכהגר"א, ולענין ברכה אחרונה יראה ליקח יין ויברך מעין שלוש ועי"ז יפטרנו ממ"נ. (ביאור"ל).

סעיף ב - דין פירות בקטנותם

הבוסר שלא הגיע לכפול הלבן: מברך בו"פ האדמה⁴. ורק לאחר זמן זה - בו"פ העץ. בזמנינו (כיון שאין אנו בקיאים בשיעור פול הלבן):

א. לא יברך העץ עד שיהא א' גדול ביותר, או ב' כשיראה לפי מראית עינו שנגמר בישולו, או ג' כשהחרצנים נראים מבחוץ, אבל קודל"כ יברך האדמה⁵.

ב. מ"מ לא יאכל מהם כשיעור ברכה אחרונה אלא בתוך הסעודה, משום שהוא ספק אם ברכתו בונ"ר או מעין שלש.

שאר כל האילנות:

שי' השו"ע - משויציאו פרי מברכין בו"פ העץ, אף שהם קטנים ביותר.

שי' הרמ"א בשם טור וכ"פ המג"א והמשנ"ב - בכל הפירות משויציאו פרי, אך בחרובין רק משוישרשו וזיתים משיניצו, דאז חשיבי פרי⁶.

שי' הגר"א והפנים מאירות - ל"ח פרי אלא כשיגיע לעונת המעשרות כל פרי לפי דינו, ואז מברך בו"פ העץ.

- ולפ"ז לא יועיל מיתוק באור משום דל"ה כלל 'פרי' קודם זמנו. (אכן בתפוחים שזמנו משיעשו עגולים, א"כ אף כשהם קטנים מברך בו"פ העץ, וכהשו"ע, ואם ראוי ע"י הדחק מהני מיתוק - דהא הוי פרי). להלכה - לכתחילה יש לנהוג כהגר"א דהא יוצא לכו"ע בברכת האדמה, ומ"מ הנהוג כשו"ע יש לו על מי לסמוך.

אם הוא מר או חמוץ:

אם ראוי לאכילה ע"י הדחק: להשו"ע מברך בו"פ העץ. וכ"פ השועה"ר.

לחיי אדם ועוללות אפרים וכ"פ ביאור"ל - שהכל, אא"כ מיתקן באור.

ואם אין ראוי לאכילה כלל: אין מברכיו עליו דכעץ בעלמא חשיב.

ואם מיתקן באור: למג"א בשם אחרונים - שהכל (וכ"פ המשנ"ב ושועה"ר).

לעוללות אפרים - העץ, דהא אוכל גוף הפרי⁷.

⁴ כדין כל דבר שגדל על האילן ואינו עיקר שמברך האדמה.

⁵ דהא בדיעבד אם בירך האדמה על פירות העץ יצא.

⁶ ונחלקו אי ילפינן משביעית לענין ברכה או לא.

⁷ וכן משמע בהגר"א, אף דלשי' לא שייך זה וכדלעיל, אך הסברא מוכחת בדבריו. ולכאור' לשיטתו יש לברך ב"פ האדמה, כן אמר לי ידידי בעמח"ס 'פרחי כהונה', אך לענ"ד צ"ע בזה, דלכאור' יש לברך שהכל.

סעיף ג - דין ברכת הגרעינים

גרעינים מתוקים (שהחייך נהנה מהם אפי' במקצת):

ש"י השו"ע - דמברך בו"פ העץ, דהוי חלק מן הפרי, וכ"פ השו"ע"ר.

ש"י הרשב"א - דמברך בו"פ האדמה דלא הוי כפרי גופא. וכ"פ הרבה אחרונים והגר"א

והמשנ"ב⁸. ובדיעבד אם בירך בו"פ העץ יצא.

ואם אוכל הפרי ואח"כ הגרעין, לכו"ע מברך העץ על הפרי ופוסט את הגרעין, דהוי טפל לפרי.

גרעינים מרים (שאין ראוי לאכול אפי' ע"י הדחק): אין מברך עליהם כלל.

אם מיתקן באור: שהכל. וי"א דלשי השו"ע מברך העץ. אך המשנ"ב פוסק דיברך שהכל.

ובדיעבד אם בירך העץ או האדמה יצא.

סעיף ד - דין שמן זית

השותה שמן זית כמו שהוא - ש"י הרמב"ם דמברך שהכל, אך הפוסקים חלקו ע"ז וכתבו דאין מברך כלל משום דאזוקי מזיק ליה ואין נהנה ממנו כלל. ואפי' חושש בגרונו.

אם אוכלו עם פת - מברך המוציא על הפת שהוא העיקר ופוסט את השמן, אפי' אם היה שמן הרבה.

ואם חושש בגרונו ורק מצרף מעט פת כדי שיוכל לאכול השמן ולא יזיקנו⁹:

ש"י המג"א - השמן עיקר ומברך עליו בו"פ העץ ופוסט את הפת. וכ"פ השו"ע"ר.

ש"י הב"ח - הפת עיקר.

אם שותה השמן מעורב באניגרון (מי סלקא):¹⁰

הקדמה: ש"י הב"ח בכל הסעיף דאפי' שמן מועט, הוי עיקר. וש"י הא"ר והט"ז דדוקא שמן הרבה, והמשנ"ב מכריע דתלוי אם נותן כפי מה שמועיל לרפואה.

אם שותהו לרפואת גרונו או חניכיו - מברך בו"פ העץ על השמן¹¹ ופוסט את האניגרון, ואפי' אם האניגרון מרובה על השמן, כיון שהשמן הוא העיקר¹².

אם שותהו לאכילה סתם - אם א"צ לברך על האניגרון (כגון שאין נהנה ממנו או שכבר בירך עליו) - לכו"ע מברך על השמן בו"פ העץ (ט"ז).

ואם לאו - לה"ר יוסף - השמן עיקר, ומברך עליו בו"פ העץ, ופוסט האניגרון.

להבה"ג ר"מ ורמב"ם - האניגרון עיקר ומברך עליו ופוסט את השמן. וכ"פ השו"ע.

ובזה נחלקו הפוסקים, דש"י המג"א דאפי' אניגרון מועט הוי עיקר, וש"י הט"ז דדוקא כשהוא

⁸ הביאור"ל מסתפק בגרעין שהוא כמין פרי קטן ממש (כמו מה שקורין סאפטאלי"ן) האם בזה כו"ע מודים דיברך העץ, ונשאר בצ"ע.

⁹ דאי מתכוון באכילת הפת גם להשביע רעבונו, לכו"ע הפת עיקר.

¹⁰ וה"ה שאר מיני משקין באופן שנהנה מהשמן ע"ז ואינו מזיק.

¹¹ ולאחריו מעין שלש אם שתה כשיעור.

¹² והפמ"ג מסתפק אי בעינן כוונה או דאי חושש בגרונו אף בסתמא הוי כמכוון. ביאור"ל.

הרוב. (דאם הוא מיעוט, ס"ל להט"ז דאין מברך כלום, דהו"ל רוב שמן ואזוקי מזיק ליה. וכ"פ השועה"ר להלכה שלא יברך).

ברכת האניגרון-

להרמב"ם - מברך שהכל, וכ"פ הרמ"א, והיינו משום דמתקנו לשתייה. (כ"כ הגר"א).

לשאר הראשונים - מברך האדמה כמו שאר מי שלקות, וכ"פ המג"א.

הכרעת הא"ר - דאם רובא סלקא - האדמה, ואם רובא שמן מברך שהכל.

סעיף ה - דין שקדים המרים

שקדים המרים, כשהם קטנים - מברך ב"פ העץ. דנטעי להו אינשי אדעתא דהכא, כיון שגדולים אינן ראויין לאכילה. ולהא"ר - מברך ב"פ האדמה, אך הפוסקים פסקו כהשו"ע. כשהם גדולים - אין מברך עליהם כלל. והטעם: משום דבקטנים עיקר אכילתם הוא הקליפה שהיא מתוקה, משא"כ גדולים שעיקר אכילתם הוא מה שבפנים והוא מר¹³. וי"א הטעם: דלעולם אוכלים מה שבפנים, רק בקטנים הוא מתוק ובגדולים הוא מר. (ביאור"ל). ואם מיתקן באור: מברך ב"פ העץ. וכן הדין בכל הפירות המרים שכיון שבעצם הוא פרי מהני מיתוק, ומברך ב"פ העץ.

סעיף ו - ברכת הצלף

צלף הוא מין אילן שיש בו ד' חלקים, דהיינו שאפשר לאכול את העלין, ויש בעלין כמין תמרות, וגוף הפרי נקרא 'אביונות', והקליפה נקראת 'קפריסין', ונבוא לפרט הדינים בזה: על האביונות - מברך ב"פ העץ שהוא עיקר הפרי. על העלין והתמרות - נטעי להו אינשי אדעתא דהכי וע"כ מברך ב"פ האדמה אך אינו חשוב להיקרא 'פרי העץ'. ואפי' בדיעבד אולי לא יצא¹⁴. בזמנינו - כתב הברכי יוסף, דלא נטעי להו אדעתא דהכי, וע"כ מברך שהכל. על הקפריסין - לתוס', רא"ש וראב"ד - חשיב פרי ומברך ב"פ העץ. להבה"ג, רי"ף, רשב"א ורמב"ם - ל"ח פרי ומברך ב"פ האדמה.

¹³ וביאור"ל מק' דאם הקליפה אינה מרה, למה לא יברך בגדולים על הקליפה. ומתוך דאולי י"ל שבגדולים הוא קליפה קשה וע"כ א"א לאכלו. אכן שי" תר"י הוא דבגדולים הקליפה היא מרה.

¹⁴ דאף למג"א דס"ל שעל דבר שאינו עיקר הפרי יצא בדיעבד בברכת העץ, הכא אולי ל"ח כלל פרי העץ. שעה"צ.

הכרעת הטור - מברך האדמה דבזה יוצא לכו"ע, וכ"פ השו"ע¹⁵. ובדיעבד אם בירך ב"פ העץ יצא.

דין קליפת תפוזים וכדו':

שי' הט"ז ועוד - ב"פ האדמה. (דומיא דקפריסין).

שי' המג"א ועוד - ב"פ העץ¹⁶.

שי' העולת תמיד ועוד - שהכל.

פסק המשנ"ב - שהכל, ובדיעבד אם בירך העץ או האדמה יצא.

פסק השועה"ר - האדמה, ובדיעבד אם בירך העץ (או שהכל) יצא.

סעיף ז - ברכת תמרים מרוסקים

תמרים (ושאר פירות) שכתשן קצת ולא נתרסקו לגמרי: מברך ב"פ העץ.

אם נתרסק לגמרי, דהיינו שהוציא הגרעינים ועשה מהם עיסה, אבל ניכר צורתן:

שי' הרמב"ם ועוד ראשונים - מברך ב"פ העץ. וכ"פ השו"ע.

שי' רש"י - להתרוה"ד - שהכל. להט"ז - ב"פ העץ¹⁷. [למג"א ולפמ"ג - אין כאן מחלוקת, ולכו"ע מברך ב"פ העץ, אף להתרוה"ד].

ואם נתרסק לגמרי ע"י ביטול וכדו' עד שאין ניכר צורתן:

להרמב"ם הנ"ל - ב"פ העץ. (ולפמ"ג - שהכל).

לתרוה"ד בשי' רש"י, ולמג"א לכו"ע - שהכל.

להלכה - פסק הרמ"א: (-הט"ז כתב דבכל אופן יברך העץ שהוא עיקר¹⁸. אך המשנ"ב והשועה"ר פסקו להלכה כהרמ"א).

אם ניכר צורתן - מברך ב"פ העץ שממשן קיים.

ואם אין ניכר צורתן - יברך לכתחילה שהכל, לצאת ידי כל השיטות¹⁹, ובדיעבד אם בירך ב"פ העץ יצא.

וכן הדין במיני פירות קטנים שסוחטין אותן ומרקחין בדבש.

ואם רוב דרך אכילת פירות אלו הוא ע"י ריסוק - אף לכתחילה מברך העץ. (וכן הדין בפרי האדמה).

¹⁵ ומשמע במשנ"ב שהשו"ע פסק כן משום דס"ל כהראשונים שכתבו דל"ח פרי, ולא כהטור שפסק כן מספק, ודו"ק.

¹⁶ והמג"א מאריך לבאר דבר זה, דאין להביא ראיה מקפריסין דמברך האדמה, דהכא שאני מכמה סיבות, ומבאר ג"כ דמה שאינו ראוי לאכלו בלא ריקוח, אינו חיסרון, וכמ"כ מביא ב' ראיות לדבריו, עיי"ש באריכות דבריו.

¹⁷ ומבאר דהא דמיירי הגמרא דווקא בטרימא שכותשין אותו קצת היינו משום דכן היו רגילין לעשות ממנו מאכל, ואה"נ דה"ה במרוסק לגמרי.

¹⁸ והט"ז מאריך לבאר דבר זה, ומביא הרבה ראיות לדבריו, ומחדש דגם רש"י ס"ל כן וכדלעיל.

¹⁹ ולענין ברכה אחרונה (כשהוא פרי משבעת המינים), יאכל פרי נוסף וגם יאכל דבר שברכתו בונ"ר וייפטר ממ"נ, ואם אין לו פרי, פסק המשנ"ב שיכול לברך מעין שלש, שהוא עיקר הדין.

סעיף ח - דין דבש תמרים

ברכת דבש תמרים:

לרוב ראשונים - שהכל. דזיעא בעלמא הוא.

להאשר"י - האדמה. ור"פ פליגי על זה.

לבה"ג - אם זב מעצמו - ב"פ העץ, משום דהוי משבעת המינים דהא כתיב בקרא 'ארץ זית שמן ודבש'.

ואם יצא ע"י כתישה וסחיטה - להב"י מברך שהכל, להט"ז ב"פ העץ²⁰.

ואם עירב בו מים - לכו"ע שהכל.

להלכה: מברך שהכל. וכן כל משקין היוצאין מכל הפירות מברך שהכל דהוי זיעא בעלמא, ול"ח משקה אלא שמן ויין בלבד מפני חשיבותן²¹.

סעיף ט - ברכת סופי ענבים ו'נובלות'

סופי ענבים: דהיינו ענבים הנמצאים בחורף על הגפנים ואין מתבשלין לעולם:

להטור - מברך ב"פ האדמה, דומיא דבוטר.

למהר"ם רוטנבורג - שהכל²². וכ"פ השו"ע.

נובלות:

להשו"ע - היינו תמרים שנשרפו בחום, ומברך שהכל כיון שנשתנה לקילקולא. וכן הסכימו הא"ר והשו"ע"ר.

אך הגר"א חולק וס"ל דאין מוכרע מה דינו.

ויש מפרשים - דהיינו תמרים רעים שאין מתבשלין על האילן, אלא תולשין אותן ומבשלין אותן ע"י הטמנה בעפר או בתבן וכדו', ומברך שהכל²³, וכן הסכימו הגר"א והא"ר.

ומתי מברך שהכל:

להר"ח - קודם ההטמנה בעפר אין מברך כלל, דאין ראוי לאכילה, ולאחמ"כ מברך שהכל.

להלחם משנה - קודם ההטמנה מברך שהכל, אך לאחר ההטמנה מברך העץ.

פסק השו"ע"ר - מברך שהכל בכל אופן. (והביאור"ל נשאר בצ"ע).

שי' הרמב"ם ותלמידי ר' יונה - דהיינו תמרים שנפלו מן האילן בעודן פגים קודם שנתבשלו, ומברך שהכל.

והשו"ע חולק ע"ז וס"ל דמברך העץ. (דס"ל דכל האילנות חשיב פרי מיד כשיוציאו), וכ"פ שו"ע"ר.

²⁰ דהב"י ס"ל דדווקא הזב מן התמרים נקרא דבש בתורה כדכתיב 'זבת חלב ודבש', והט"ז ס"ל דהאמור בתורה הוא אפי' כשזב, וכ"ש כשסחטן וכדו' דחשיב דבש.

²¹ אכן האשר"י כתב דאפשר שמברכין על כל המשקין היוצאין מן הפירות ב"פ האדמה. אך הפוסקים חולקים עליו.

²² ושאני מבוסר שמברכין ב"פ האדמה, משום שענבים מעליא נינהו אלא שלא נגמרו עדיין, משא"כ הכא. משנ"ב. וראה תוספת ביאור במג"א.

²³ כיון דגריעי בזה שאין מתבשלין על האילן לעולם.

אך המשנ"ב פסק (בביאור"ל) דיברך שהכל²⁴, ובדיעבד אם בירך ב"פ העץ יצא. ותמרים שנפלו מחמת הרוח לאחר שנתבשלו מברך ב"פ העץ, דפירי מעליא נינהו.

סעיף י - ברכת מי פירות

פירות²⁵ ששוראן במים²⁶, או בישול, ונכנס טעם הפרי במים:

להרשב"א- מברך שהכל, דהוי זיעא בעלמא.

להרא"ש- ב"פ העץ. [דיותר נכנס טעם הפרי במים ע"י בישול מאילו סחט הפרי בעצמו, דמברך שהכל. (כמ"ש בסעיף ח')²⁷].

להלכה- מברך שהכל, לצאת ידי כל השיטות. כ"פ הט"ז והמשנ"ב. ובדיעבד אם בירך ב"פ העץ יצא.

פירות שרוב²⁸ אכילתן הוא ע"י בישול או כבישה:

לכו"ע מברך על המים ב"פ העץ. והיינו דווקא כשהדרך לאכלן כן ונוטעין אותן על דעת כן, אך אם הדרך לאכלן חיין, רק שיש שמייכשין אותן ואח"כ מבשלין אותן, מברך שהכל משום דנוטעין אותן רק ע"ד לאוכלן חיין.

פלוימען יבשים:

להט"ז- מברך על מימיו ב"פ העץ, דהדרך לאכלו ע"י בישול.

דעת המג"א- אפשר דס"ל כהט"ז, אך להפמ"ג חולק הוא על הט"ז.

להחיי אדם וכ"פ המשנ"ב- במדינות שגדלין שם הרבה, מסתמא נוטעין אותן ע"ד כן ומברך ב"פ העץ.

סעיף יא - ברכת מי תאנים ומי צימוקים

תאנים שבישולם או שראם במים:

- א. אם אוכל הפירות עצמן ושותה גם המים- אין מברך על המים כלל, דנעשה טפל לפרי²⁹.
- ב. אם שותה רק המים, ואכל קצת מהפרי ובירך ב"פ העץ- יש להסתפק אם לברך על

²⁴ אם ראוי לאכילה קצת.

²⁵ באופן שהפירות טובין לאכלן חיין ומבושלין, דאם טובין לאכלן רק חיין מברך על הפירות עצמן שהכל וכ"ש על מימיהן. ביאור"ל.

²⁶ היינו שרייה מעת לעת, אכן יש פירות שצריך יותר מ'מעת לעת' כדי שיתנו טעם טוב במים. שעה"צ.

²⁷ והט"ז ביאר דס"ל להרא"ש כן בוודאות, ומש"כ 'אפשר' דמברך ב"פ העץ, היינו דאולי זהו כוונת התוס'. ועוד כתב הט"ז, דאף דהמים הם רוב מ"מ אזלי בתר טעם הפירות, משום דהוי מים בעלמא ואין לזה שום חשיבות נגד טעם הפירות.

²⁸ כתב בביאור"ל דאולי הדין כן אף בפירות שדרכן לאכלן חיין כמו מבושלין (שוה בשוה), ולא נחלק הרשב"א רק כשדרכן בעיקר לאכלן חיין, וטובין גם מבושלין.

²⁹ כ"כ המשנ"ב ושועה"ר. ובשעה"צ אף הסביר דבר זה בדברי המג"א. עיי"ש.

המים שהכל דהא להרא"ש כבר יצא בברכת העץ, וע"כ יברך על דבר אחר תחילה שהכל ויפטרנו.

ג. אם שותה המים לבד, אך כוונת שרייתו גם על התאנים וע"כ תורת מרק על התאנים-

ברכה ראשונה- מברך שהכל, דהא על כולם אם אמר שהכל יצא.

ברכה אחרונה-

הדין- יר"ש לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה ויפטרנו ממ"נ³⁰, או יאכל פרי אחר משבעת המינים [או מהתאנים עצמן], וגם ישתה מים³¹, בכדי שיצטרך לברך מעין שלש ובונ"ר. (ויברך קודם מעין שלש דהיא חשובה, ואח"כ בנ"ר. כ"כ מג"א ופמ"ג. ואף האגודה שכ' במק"א לברך איפכא, אולי הכא מודה.)

והטעם- דעל כל הפירות אפשר לברך בנ"ר ופוסתרם ממ"נ, משא"כ בפירות משבעת המינים שהוא ספק בנ"ר (להרשב"א) או מעין שלש (להרא"ש), דבזה אין ברכה אחת פוסרת חברתה.

ואם אין לו דברים אלו-

להכנסת הגדולה- מברך בנ"ר.

להמג"א- לא יברך כלל³².

ואם יש לו יין- ישתה יין ויברך על הגפן ויכלול בתוכו גם על העץ. (ואף דהב"י כתב בשם תרודה"ד שלא לעשות כן, היינו באופן שיש לו מים ופירות, אך כשאין לו, סומכין על הט"ז שפסק כן בס' ר"ח. ביאורה"ל).

צימוקים שבישלים או שראם במים:

א. אם שראם במים פחות מג' ימים:

להט"ז- מברך העץ לכו"ע, דהדרך לשרותם במים.

למג"א- דינו כמי תאנים וכנ"ל³³.

להמגן גיבורים-

אם מעורב המים והצימוקים יחד- דינו כמי תאנים וכנ"ל.

ואם משך המים מן הצימוקים- מברך לכו"ע ב"פ הגפן ולאחריו מעין שלש, דהו"ל יין גמור. ואפי' לא רמי תלתא ואתא ארבעה, דכיון שהצימוקים יפים כח הפרי נותן טעם חזק.

ב. אם שראם במים יותר מג' ימים:

לט"ז, מגן גיבורים ועוד- הוי יין בכל אופן ומברך ב"פ הגפן.

למג"א-

אם נתכוון לשרותו לצורך היין ואין כוונתו לאכול הצימוקים- מברך לכו"ע ב"פ הגפן דהו"ל

³⁰ אכן ברכה ראשונה שהיא שהכל צריך לברך אף להרשב"א, דחשיב כ'רוטב הפירות', ולא כמשקין הבאין בתוך הסעודה. ביאורה"ל.

³¹ באופן שהוא צמא קצת למים דאל"ה אינו מברך כלל. ביאורה"ל.

³² כן משמע מדבריו לק' סי' ר"ח.

³³ ויל"ע בזה הענין בשי' הט"ז והמג"א, אך כך נתלבנה הסוגיא בדיבוק חברים בין כותלי כוללינו.

פירותיך מתוקים סימן ד"ב סעיף י"ב - ברכת הפירות כשהן חיינ ומבושלין

יין גמור, אפי' לא רמי תלתא וכו' כנ"ל, ואפי' אם שתה מהכלי כשהצימוקים בתוכו. ואם מתכוון גם לאכול הצימוקים - דינו כמי תאנים וכנ"ל.
לנהר שלום-
אם כתשן וסחטן- תלוי בכוונתו וכנ"ל לפי המג"א.
ואם שראן במים כשהן שלמים- תלוי אם מעורב המים והצימוקים או לא וכנ"ל לפי המגן גיבורים.
ג. צימוקים שאין בהם לחלוחית, דהיינו שאם ידרכו אותן לא יצא מהן שום לחלוחית דבש- לכו"ע מברך שהכל אף שנמתקו המים קצת, דהוי זיעא בעלמא.
ציר של פירות שנכבשו כמו מלפפון וכדו'- מברך שהכל. דהא לא נכבשו להוציא מימיהן. (ט"ז).

סעיף י"ב - ברכת הפירות כשהן חיינ ומבושלין

פירות שהדרך לאכלם חיינ ומבושלין: מברך ב"פ העץ בין כשהן חיינ ובין כשהן מבושלין, דע"ד כן נוטעין אותן. ואף אם טובים יותר כשהן מבושלין.

פירות שהדרך לאכלם רק כשהן מבושלין:

כשהן חיינ- מברך שהכל³⁴ ואף אם טובים לאכול גם כשהן חיינ³⁵. (ואם אין ראוי לאכול כשהן חיינ אפי' ע"י הדחק- אין מברך כלל).

כשהן מבושלין- מברך ב"פ העץ דאז הוא עיקר הפרי, ואף אם נשתנה צורתו לגמרי ע"י הבישול. (שועה"ר. ולכא"ר הוא לשי' המג"א לעיל ס"ז).

פירות שהדרך לאכלם רק כשהן חיינ:

להמשנ"ב- אין מברך ב"פ העץ אלא כשהן חיינ.

לשועה"ר- מברך ב"פ העץ אף כשהן מבושלין, שכיון שהגיעו לכלל פרי אין הבישול מבטל תורת פרי מהם. אכן אם טובים חיינ יותר ממבושלין או שנשתנה צורתו לגמרי ע"י הבישול, מברך שהכל דנשתנה לגריעותא.

סעיף י"ג י"ד - דין אגוזים המטוגנים בדבש

אגוז שנגמר גידולו וטיגנו בדבש (הגרעין בלי הקליפה):

י"א- שמברך שהכל, דהא אם בישלו בלא דבש משתנה לגריעותא א"כ הדבש עיקר. שי' רוב ראשונים וכ"פ הטושו"ע- מברך ב"פ העץ. ואף אם נכתת האגוז קצת ע"י הטיגון. והחידוש- א. דאף שהדרך לאכלם כשהם חיים וכשמבשלים במים הם משתנים לגריעותא,

³⁴ ודגן חי דמברך ב"פ האדמה, אף שטובין רק מבושלין, אולי הטעם הוא משום שהוא מוכן למזון וע"כ הוא חשוב יותר. ביאורה"ל.

³⁵ דלא כהמג"א דס"ל בסי' ר"ה דמברך האדמה. שעה"צ.

מ"מ כשמטגנים בדבש הם משתנים למעליותא³⁶. ב. דלא אמרי' שהדבש עיקר ומברך שהכל. אלא האגוז עיקר והדבש בא רק למתקו.

ואם נכתת האגוז עד שאין ניכר צורתו - מברך שהכל.

אגוז שלא נגמר גידולו (-שעודן ירוקים) וטיגנו בדבש עם הקליפה - מברך שהכל. דקודם הטיגון הוא מר ואינו ראוי לאכילה כלל וא"כ הדבש עיקר, ואין נוטעין אותן ע"ד כן אלא ע"ד לאכלן כשהן גדולים.

סעיף ט"ז - ברכת הסוכר

האוכל את הסוכר בעצמו:

להבה"ג, רא"ש טור ועוד - ב"פ העץ. דנטיעתן ע"ד הסוכר כיון שאין ראוי לאכול הקנים עצמן.

להגאונים ועוד - ב"פ האדמה.

להרמב"ם - שהכל. והטעם: א. להכסף משנה - דאין עיקר נטיעתן ע"ד הסוכר, דיש הרבה שמוצצין את הקנה עצמו. (כן בי' המשנ"ב. דלא כהט"ז). ב. למשנ"ב - כיון דאין הקנה מוציאה פרי, וגם אין אוכלין את הקנה בעצמו אלא את הסוכר שבו³⁷. ג. שמשנתה ע"י הבישול ואין ניכר כלל שהוא מפרי זה.

להלכה - מברך שהכל, לצאת ידי כל השיטות. ואם בירך העץ או האדמה יצא. שי' הט"ז - אם יש לפניו פרי אחר יברך עליו ויוציא את הסוכר. ומשנ"ב חולק ע"ז. (בביאור"ל. עיי"ש).

המוצץ את קני הסוכר:

להרמב"ם - שהכל. (דהא הקנה עצמו א"א לאכלו, וא"כ דינו כסוכר דמברך שהכל וכדלעיל). וי"א - ב"פ העץ.

וי"א - ב"פ האדמה. והטעם: א. להבה"ג - כיון שאין הקנה מוציאה פרי, לא שייך לומר פרי העץ. ב. להרדב"ז - דל"ח עץ כיון שמחליף גזעו אחת לב' או לג' שנים. להלכה - שהכל. ובדיעבד אם בירך העץ או האדמה יצא. וכן הלועס שורש שנקרא לאקרי"ץ מברך שהכל.

סוכר שלנו (הנעשה מסלק): מברך שהכל. לצאת ידי כל השיטות. ובדיעבד אם בירך האדמה יצא³⁸.

³⁶ וכן הדין בכל מיני פירות וירקות שדרכן להאכל חיין ולא מבושלין, ואף באופן שאין ראוי לאכלו חי אלא מטוגן בדבש (משנ"ב), מ"מ טיגון בדבש מהני לברך ברכתם הראויה. כ"פ שעה"צ ושועה"ר דלא כהט"ז.

³⁷ ודחה את דברי הכס"מ, דא"כ יש לברך על הקנים עצמן העץ או האדמה. ועוד דוודאי עיקר הנטיעה הוא לצורך הסוכר ולא להקנים עצמן. וכ"כ בה"ג, האשכול והגר"א. ביאור"ל.

³⁸ הטעם לזה מבואר באריכות בביאור"ל, עיי"ש.

סעיף ט"ז י"ז י"ח - דיני פירות שונים

פירות רטובים:

פלפל:

להרא"ש, רשב"א, ראב"ד, טור ועוד - ב"פ העץ. וכ"פ הגר"א.
להרי"ף, רמב"ם, רב האי גאון ועוד - ב"פ האדמה. דנוטעין אותו קצת ע"ד לאכלן ברטיבותן.
וכ"פ השו"ע.

פסק הרמ"א ושועה"ר - ב"פ האדמה לצאת ידי כל השיטות. דקיי"ל בירך ב"פ האדמה על
פרי האילן יצא. ובדיעבד אם בירך ב"פ העץ יצא. (שועה"ר).

זנגביל - לכו"ע ב"פ האדמה. דאין זה מעיקר הפרי רק שראוי לאכילה.

פירות יבשים:

פלפל וזנגביל וכל כיו"ב - אין מברך עליהם כלל, כיון שאין הנאה באכילתן לבד, דהדרך
לאכלם בתערובת.

ואם אכלן עם סוכר וכדו' - מברך ב"פ האדמה. (פמ"ג).

אגוז מושקא"ט - ב"פ העץ. שנוהגים לאכלו ביובש³⁹.
ואם נתנו בשכר כדי לעצור שלשול: אם הוא לרפואה בלבד ואינו תאב לשתות - האגוז עיקר
ומברך עליו ופוטר את השכר. ואם תאב לשתות - השכר עיקר ומברך עליו ופוטר את
האגוז.

קינמון: פסק השו"ע - ב"פ האדמה, שרגילין לאכלו ביובש, וגדל על הארץ.
וי"א - שהכל אף כשהוא לח, דהוי קליפת עץ ולא פרי (מובא בב"י).

כללי הברכות:

פירות שהאדם יודע שהם עיקר הפרי - מברך ב"פ העץ.

אם יודע שאינו מעיקר הפרי - ב"פ האדמה.

אם מסתפק - ב"פ האדמה, דיוצא בדיעבד אף אם ברכתו העץ.

אם אינו יודע מה הוא, דשמא מין ברכתו שהכל - יברך שהכל. ואם יכול טוב שיאכלנו בתוך
הסעודה. (שועה"ר).

ואם אין יודע מחמת שלא למד - לא יאכל עד שילך אצל חכם ללמוד הל' ברכות⁴⁰. (גמרא).

³⁹ הט"ז פקפק בזה, ובלבושי שרד תי' על קושיתו עיי"ש.

⁴⁰ דשהכל אין פוטר אלא באופן שאי אפשר, והכא הא אפשר לו לילך ללמוד. שועה"ר.

סימן ר"ג

ברכת פירות הארץ

סעיף א.ב.ג. - ברכת פירות הארץ

על פירות הארץ: מברך בורא פרי האדמה. והגדר בזה הוא דכל שאין מתקיים אלא שצריך לזרעו כל שנה נקרא פרי האדמה, ואילן שמתקיים לשנה הבאה נקרא פרי העץ.

תותים הגדלים בסנה:

שי' התוס' והרא"ש - מברך ב"פ העץ, דנקרא עץ כיון שהשורש מתקיים לשנה הבאה.
שי' הגאונים ועוד - ב"פ האדמה, וכ"פ השו"ע. וכן הדין בבננות. והטעם: א. דאף שהשורש מתקיים אין הענפים מתקיימין לשנה הבאה וע"כ נקרא פרי האדמה. ב. דכל שמוציא העלין מן השורש נקרא פרי האדמה, ורק כשמוציא העלין מן הענף - אפי' הוא גבעול רך - נקרא העץ⁴¹.
תותים הגדלים באילן - מברך ב"פ העץ.

פירות שגדלים על אילנות קטנים:

למג"א - מברך ב"פ העץ. אף שגבהן פחות מג' טפחים. וכ"פ שו"ע ה"ר.
להמשנ"ב - ב"פ האדמה. דאינו חשוב כ"כ פרי.

פירות שמוצצין מהן המשקה וזורקין הקליפה:

למג"א ושו"ע ה"ר - שהכל.
וי"א - האדמה.
ואם אין ראוי כלל, אלא שבולע הפרי עם הקליפה - לכו"ע שהכל.

סעיף ד.ה. - פירות אילני סרק

פירות של אילני סרק וכן ענבי ההדס:

להשו"ע - מברך שהכל. דאינו חשוב לברך ב"פ העץ.
ואף אם בישלן לא מהני, דכיון שאין טובין לאכילה חייב⁴² אינו נחשב פרי כלל.
י"א - הגדלין על העץ - ב"פ העץ והגדלין על הארץ - ב"פ האדמה. וכן נהג האריז"ל. (שו"ע ה"ר).

⁴¹ ונחלקו המג"א והב"ח בפרי שנקרא ברוימדע"ר וכדו' אי מברך העץ או האדמה, ומחצה"ש נסתפק האם נחלקו בהסברות הנ"ל האם נקרא עץ כשרק השורש קיים או שנחלקו במציאות באותו פרי האם הענפין קיימין. ע"ש.

⁴² ומשמע דאי ראויין לאכילה חייב אזי כשבישלם מברך ב"פ העץ, ובשו"ע ה"ר חולק ע"ז וס"ל דמברך שהכל בכ"ג.

ואם טובין לאכילה - מברך ב"פ העץ דהוי פרי גמור. אכן אם גדלין על קוצים או אטדים מברך שהכל.

סעיף ו.ז. - דין פירות מדוקחים

זנגביל ופלפלין שמרקחין בדבש או צולין אותן לרפואה - מברך ב"פ האדמה דראוי לאוכלו ע"י הריקוח. בין אם ריקחן כשהם רטובים ובין כשהן יבשים. ואם הוא שחוק לגמרי עד שאין ניכר צורתו: ש"י העמק ברכה - מברך שהכל שאין הדרך לכתשו כ"כ. ש"י העט"ז והביאווה"ל - האדמה כיון שדרכו בכך. וכ"מ מהט"ז. ואם רקחו עכו"ם: ש"י רש"י וכ"פ הב"ח - ביבש אסור משום בישולי עכו"ם, ובלח מותר כיון שראוי לאכלו חי בלי הבישול. (מחצה"ש). ש"י תוס' והטור וכ"פ המג"א והמשנ"ב - מותר בכל אופן. דאף יבשים ראויין לאכלן חיין ע"י סוכר וכדו'.

מרקחת:

של חזרת מברך שהכל. ושל צנון מברך ב"פ האדמה ואף אם נעשה מקליפות הצנון. בשמים שחוקים המעורבים עם סוכר - מברך כברכת הבשמים שהם העיקר. ואפי' שחוקין לגמרי עד שאין ניכר צורתו, מברך כדינו כיון שדרכו בכך. והחידוש: א. דהו"א דשאני מזנגביל שנתבשל עם הדבש אבל הכא אינו מבושל עם הסוכר (ב"י). ב. דהו"א דשאני זנגביל שהפרי שלם אבל הכא הבשמים כתושים. (ב"י). ג. דהו"א דהכא שאני כיון שיש רוב סוכר, דהא לא נבלע בבשמים אלא נשאר בעין. (ט"ז ופמ"ג).

סעיף ח - ברכת הצנון

צנון - מברך ב"פ האדמה אף שסופו להקשות דנוטעין אותן ע"ד כן - לאוכלו כשהוא רך. צנון שלנו: לחיי אדם - שהכל, כיון שהוא מר. להחק יעקב ושועה"ר - ב"פ האדמה.

סימן ר"ד ברכת 'שהכל'

סעיף א - מאכלים שונים שברכתן שהכל

הטור והשו"ע מביאים כאן רשימה של מאכלים שונים שמברכים עליהם שהכל נהיה בדברו, ונסכמן כאן לפי ענינים, בכדי שיוקל לזכור את כל מיני המאכלים. [ויל"צ לדברי החכמת מנוח שכתב דיש לברך שהכל נהיה בסגול שמשמעותו לשון בינוני, ולא בקמץ שהוא לשון עבר, דיש לנו לילך אחר רוב ברכות שנתקנו בלשון הווה. (מובא במג"א ס"ק י"ד)].

א. מיני מאכלים שהם מן החי.

כגון בשר בהמה חיה ועוף, דגים, ביצים, חלב וגבינה.

ב. מאכלים שנתקלקלו.

- פת שעטיפשה⁴³. והיינו שנתקלקל קצת, אבל אם נתקלקל לגמרי ואינו ראוי לאכילה - אין מברך כלל.

- יין שהחמיץ. [ראה פירוש בעני"ז בהמשך].

- תבשיל שנתקלקל. והיינו כנ"ל שנתקלקל רק קצת.

- נובלות. להשו"ע - היינו תמרים שנשרפו בחום, ומברך שהכל כיון שנשתנה לקילקולא. וכן הסכימו הא"ר והשו"ע ר.

ויש מפרשים - דהיינו תמרים רעים שאין מתבשלין על האילן, אלא תולשין אותן ומבשלין אותן ע"י הטמנה בעפר או בתבן וכדו', ומברך שהכל⁴⁴, וכן הסכימו הגר"א והא"ר.

שי' הרמב"ם ותלמידי ר' יונה - דהיינו תמרים שנפלו מן האילן בעודן פגים קודם שנתבשלו, ומברך שהכל. והשו"ע חולק ע"ז וס"ל דמברך העץ. (דס"ל דכל האילנות חשיב פרי מיד כשיוציאו), וכ"פ שו"ע ר. אך המשנ"ב פסק (בביאור ס"ר ב) דיברך שהכל, ובדיעבד אם בירך ב"פ העץ יצא.

ג. מאכלים שונים.

- גובאי, מין חגב טהור. [ולר' יהודה - אין מברך עליו דהוי מין קללה].

- מלח, ומי מלח. ומברך שהכל הואיל ונהנה קצת.

- מרק של בשר, וכן קצף העולה על רתיחת הקדירה. (טור בשם רבינו האי).

ד. פירות וירקות שאינן עיקר הפרי, וע"כ מברכין עליהם שהכל.

- כמהין ופטירות, הגדלים מן האויר. [כמהין גדלים תחת הקרקע, ופטירות גדלים על העצים].

- קורא, והוא הרך הניתוסף בהדקל בכל שנה, ובשנה שניה מתקשה כעץ, וכיון שאין

⁴³ ולענין ברכה אחרונה - מהרמב"ם משמע דמברך בנ"ר, וכן בכל הסעיף, ובביאורו"ל נדחק בזה ורצה לומר דאם אכל כדי שביעה דהוי מדאורייתא - צריך לברך ברכהמ"ז, אך נשאר בצ"ע. אכן אם מוצא בה מקום שלא נתעפש עדיין - מברך המוציא וברהמ"ז. שעה"צ.

⁴⁴ כיון דגריעי בזה שאין מתבשלין על האילן לעולם.

- נוטעים אותן ע"ד כן אלא ע"ד שיגדל ויעשה תמרים, ע"כ מברך שהכל.
- לולבי גפנים, והטעם בזה כנ"ל.
- שקדים מתוקים, שאוכלין אותן רכים עם הקליפה. ובזה ג"כ הטעם דנוטעין אותן רק ע"ד שיגדלו ויעשו פרי⁴⁵.
- קטניות רטובין: להט"ז ושועה"ר: בשל גינות - מברך ב"פ האדמה כשהם רכים, אף על הרביטין, כיון שע"ד כן נזרעו, ובשל שדות - מברך שהכל, דאין זורעין אותן אלא ע"מ שיתקשו. [ואז כשיבשלום יברך ב"פ האדמה].
- להמשנ"ב ועוד אחרונים: על הקטניות עצמן - מברך ב"פ האדמה בכל אופן, ועל הרביטין - י"א שהכל וי"א דבשל גינה מברך ב"פ האדמה, וע"כ לכתחילה טוב להיזהר לאכלן עם הקטניות ואז נפטר בברכת הקטניות, ואם אוכלן לבד יברך שהכל.
- שחת, והוא תבואה שלא הביאה שלישי - מברך שהכל כיון שעדיין לא נגמר הפרי אף שראוי לאכילה⁴⁶.
- קרא חייא, מברך שהכל כיון שהוא טוב מבושל יותר מחי.
- קמח של כל מיני דגן⁴⁷. ואפי' של שעורים שקשים למעיים מברך שהכל. ואפי' כשנעשה משיבלים שמייבשין אותן - מברך רק שהכל.
- שכר תמרים ושעורים⁴⁸ וכן מי שעורים שמבשלים לחולה, הואיל ועומדין לשתיה מברך שהכל. ואף כשיש בהן כזית בכדי אכילת פרס.
- עשבא דדברי אפי' כשטובין למאכל, מברך שהכל. כיון שאינן חשובין מצד עצמם וגם אין נזרעין. ואפי' כשבשילן. [ומ"מ בפירות החשובים מצד עצמן וטובין למאכל - מברך ב"פ האדמה אף כשאין נזרעין. (ט"ז ומשנ"ב)].
- ושיטת האר"י שמברכים על הגדלים על העץ - ב"פ העץ, ועל הגדלים בעשבים - ב"פ האדמה. (מובא במג"א ובשועה"ר).
- שבת, כמון וכוסבר מברך שהכל בין רטובין ובין יבשים, ואפי' ריקחן בדבש. כיון שעשוי לטעם ולא לאכילה. (ושי' הב"ח דביבשים אין מברך כלל, אך הפוסקים חלקו עליו, דהא ראוי לאכילה קצת, ושי' המחצה"ש בדעת המג"א - דברטובין מברך האדמה, ובמשנ"ב נחלק ע"ז).
- ואם שלקן במים - מברך על המים⁴⁹ ב"פ האדמה, דהא זורעים אותו ע"ד כן. ואפי' כשנתן שמן הרבה. (מג"א ס"ק י"ד).

⁴⁵ ואף דבאילנות חשיב פרי מיד כשיוציאו, מ"מ הכא שאין נהנה מן הפרי אלא מהקליפה מברך שהכל, דאין נוטעין אותו ע"ד כן. מג"א ומשנ"ב.

⁴⁶ ושיטת העטרת זהב דבשחת של גינה מברך ב"פ האדמה, אך במגן גיבורים נחלק עליו.

⁴⁷ ואף שנשתנה לעילויא, מ"מ אית ליה עילויא אחרינא בפת. מג"א.

⁴⁸ ושונה מפירות שבישולן שמברך על מימיו ב"פ העץ להרא"ש. מכמה טעמים: (א) ששם מרגישים טעם הפירות במים משא"כ בשכר שנעשה טעם אחר לגמרי. (ב"ח. ב) דמי פירות דרכן לטבל וחשיב מין אכילה, משא"כ שכר דדרכן לשתותן וחשיב מין שתיה. (מג"א סי' ר"ה, ע"פ המדרכי). (ג) ששם המים עבים ביותר עם ממשות משא"כ הכא. (מהר"מ. ד) דהכא התאנים הם רק שישית מן המים וע"כ לא חשיב כלל. (עולת תמיד, אך המג"א נחלק ע"ז). ועיין בפרישה שפירש טעם חמישי.

⁴⁹ והגר"א נסתפק מה הדין בפרי עצמו, דלכאור' מן הגמ' משמע דרק על המים מברך ב"פ האדמה. וצ"ע.

סעיף ב. ג. ד. - ברכת החומץ

השוותה חומץ לבדו:

לרבינו יונה - מברך שהכל, כיון שנהנה. וברכה אחרונה לא יברך אלא בשותה רביעית (ב"י). להרא"ש - אין מברך כלל, מפני שמזיקו. והיינו בחומץ חזק שמבעבע, אבל בחומץ חלש מברך שהכל הואיל ונהנה.

חומץ שעירבו במים - מברך שהכל, דראוי לשתותו. [וכן הנותן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה, אז אף שהחומץ עיקר מברך שהכל כיון שנהנה. (רא"ש, מובא בב"י).]

יין שטעמו יין וריחו חומץ - חשיב יין ומברך בפה"ג.

יין שטעמו חומץ וריחו יין - חשיב חומץ ומברך שהכל.

יין שהתחיל טעמו להחמיץ קצת - כל שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו מברך שהכל. ושי' המג"א דמספק⁵⁰ יראה לשתות יין ובכך יפטרנו ממ"נ בברכה ראשונה ואחרונה. יין קאני"ק⁵¹: להב"ח - מברך שהכל ופסול לקידוש. להט"ז - מברך בפה"ג וכשר לקידוש.

סעיף ה - ברכת שמרי יין וכדו'

על השמרים לבד - מברך בפה"ג, מפני שיש בהם לחלוחית יין⁵².

אם עירב השמרים במים:

ביינות שלהם - אם היין הוא בשיעור רביעית, [דהיינו שמכניס ג' מידות מים ויוצא ד' מידות], מברך בפה"ג ועל הגפן. אבל בפחות מזה מברך שהכל ובנ"ר.

ביינות שלנו - אף כשהיין הוא רביעית מברך שהכל, כיון שאינו חזק כ"כ.

ואם עירב צימוקים במים - אף כשהיין הוא רביעית מברך שהכל, כיון שהצימוקים עצמם כבר היו שרויים במים, וע"כ כשנתן עוד מים נתבטל כח היין שבהם.

ואם עירב יין במים [יין מזוג] - אם היין הוא בשיעור יותר משישית מברך בפה"ג. [ובלבד שיהא בו טעם וריח של יין, ודרך בנ"א לשתות יין במזיגה כזו.] ואם לאו מברך שהכל⁵³.

ואם עירב יין צימוקים במים - אף כשהיין יותר משישית מברך שהכל, וכנ"ל שהצימוקים עצמם כבר נשרו במים.

ואם עירב יין בשאר משקים⁵⁴:

להט"ז - דינו כיון מזוג שאם היין הוא יותר משישית מברך בפה"ג, ואם לאו שהכל.

להמג"א - ביינות שלהם אף בפחות משישית יין מברך בפה"ג, וביינות שלנו אפי' רוב יין מברך שהכל. (א"ר).

⁵⁰ נחלקו המחצה"ש והמשנ"ב מהו האי ספק. עיי"ש.

⁵¹ והוא יין שבפי החבית שיש בו קמחין ומסננין אותן.

⁵² ובי' המחצה"ש בדברי המג"א, דאף שמזיקו מ"מ כיון שנהנה ממנו - מברך עליו. אך המשנ"ב כתב דמיירי שרק מוצץ את השמרים ולא אוכלן, וע"כ מברך דאינו מזיקו, אבל על השמרים לבד לא יברך. מפני שמזיקו. וכתב שאולי אפשר לבאר כן בדברי המג"א.

⁵³ ואף שמדאורייתא טעם כעיקר, מ"מ הכא לענין ברכה ל"ח טעם דהו"ל קיוהא בעלמא. מג"א ומשנ"ב.

⁵⁴ עיקר סוגיא זו שייכת לעיל בסי' ר"ב סעיף א', אך כיון ששם לא הארכנו בזה, ע"כ הננו להביאם כאן בס"ד.

לשועה"ר - אזלי בתר הרוב, ברוב יין מברך בפה"ג וברוב משאר משקים מברך שהכל.
לפמ"ג - נתערב ממילא - אזלי בתר רוב, נתכוון למזוג - הוי מחלו' הט"ז והמג"א הנ"ל.
לביאוה"ל - אם דרך העולם לערבו ביין - מברך בפה"ג כשהיין יותר משישית, ואם אין
הדרך - אזלי בתר הרוב.

סעיף ו - ברכת התמיד והדול"ז

התמיד הוא מין יין שעושים מחרצנים, דהיינו שלוקחים החרצנים של הענבים שכבר נדרכו
ועשו מהם יין, ונותנין עליהם מים כדי להוציא מהם יין חדש. ומחלקים הפוסקים באופן
הזה:

אם החרצנים הם מענבים שנעצרו בקורה - דינם כשמרים שאם יש רביעית יין מברך
בפה"ג.

ואם החרצנים הם מענבים שנדרכו ברגל - אף בפחות מרביעית מברך בפה"ג. ואף כשנתן ג'
מידות מים ויצא פחות מג' מידות - משום שהוא יין חזק⁵⁵. [ובלבד שיהא בו טעם וריח של יין,
ודרך בנ"א לשתות יין במזיגה כזו].

ואם החרצנים הם מצימוקים - אין מברך בפה"ג רק כשיש רביעית יין. (ביאוה"ל. עיי"ש הטעם).
זגים שנתנו עליהם תאנים (או שאר פירות) כדי לחזק את כוחם - אין מברך בפה"ג אף שהזגים
הם רוב, משום שכח התאנים הוא יותר חזק מן הזגים כיון שלא נתמצו כלל מקודם⁵⁶.
וברכתו: להט"ז - מברך ב"פ העץ.

להלבוש והמשנ"ב - מברך שהכל. וברכה אחרונה יראה לשתות יין ויפטרנו בברכת על
הגפן⁵⁷.

סעיף ז. ח. ט. - ברכת המים. ודין האוכל ושותה לרפואה

השותה מים מחמת צמאו - מברך שהכל ובנ"ר. וכן בכל אופן שהחך נהנה מן המים - אף
כשיאינו צמא, וכן אם שותה המים כדי לשרות האכילה שבמעיו.
השותה מים כדי להעביר האומצא - אין מברך כלל, דלית ליה הנאה מיניה. וכן בכל אופן
שיאינו לצמאו כגון כששותה המים כדי להוריד המזון למקומו וכדו' לא יברך⁵⁸.
השותה שאר משקים כדי להעביר האומצא - מברך שהכל, אם טעמם טוב והחך נהנה
מהם, וכן בכל משקין ואוכלין שהם לרפואה. (והיינו משום דבמים אם אינו צמא - אין לו הנאה מהם
כלל, משא"כ במשקים שאף כשיאינו צמא יכול ליהנות מהם. שעה"צ).

⁵⁵ אכן אם הוא רק שישית יין ודאי מברך שהכל. הגר"א.

⁵⁶ ואפי' כשרמא תלתא ואתי ארבעה ג"כ לא חשיב, כיון שהעיקר הוא התאנים. משנ"ב. וכמו"כ פסול לקידוש,
אך להבדלה - אם הוא חמר מדינה מברך עליו. ביאוה"ל.

⁵⁷ והיינו מטעם שזהו ספק, ע"כ יראה לפטרנו ממ"נ, בברכה ראשונה ע"י שהכל ובברכה אחרונה ע"י על הגפן.
ובי' המשנ"ב דאין כאן ספק ברכת על העץ - להרא"ש דס"ל דמי פירות מברך על העץ - משום דהכא ודאי
נעשה לשם משקה. ומטעם זה פסק המשנ"ב דמברך שהכל ולא ב"פ העץ כהט"ז.

⁵⁸ וכן השותה מים בבוקר לרפואה - לא יברך. ואם שותה גם לצמאו יברך. משנ"ב.

- וכל הנ"ל הוא אף כשאין טעמם טוב אך אינן רעים, אבל באם הם רעים לשתות, לא יברך דאין לו הנאה מזה אף שנתרפא מזה.

השותה מים מפני שאנסוהו לשתות - להרמ"א - לא יברך, הואיל ונאנס על זה⁵⁹. להט"ז ומג"א בדעת השו"ע - מברך, הואיל ונהנה. והא"ר הכריע דאם אכל כדי שביעה בפת יברך, הואיל והוא מה"ת.

האוכל ושותה דבר איסור מפני הסכנה:

להשו"ע - בכל אופן מברך עליו ברכה ראשונה ואחרונה⁶⁰ ואפי' בדבר שהוא אסור מה"ת, הואיל ונהנה והוא מותר לאכול, ואדרבה מצוה קעביד. (הגהות מיימוניות).
להב"ח - אם אוכל דבר היתר בזמן של איסור (כגון חולה ביי"כ) - מברך עליו כיון שנהנה, ואם אוכל דבר שאסור בעצם - להרא"ש מברך ולר' ירוחם לא יברך.
להמ"א - אם אוכל מפני הבולמוס - מברך עליו כיון שנהנה בעצם אכילתו, ואם אוכל לרפואה סתם - להרא"ש יברך ולר' ירוחם לא יברך.

האוכל ושותה דבר איסור במזיד - להראב"ד - מברך עליו, להרמב"ם - אין מברך כלל. ואם אכל בשוגג - לכ"ע מברך ברכה אחרונה.

סעיף י - י"ג. דיני פירות המרוקחים בדבש

-דבש דבורים - מברך עליו שהכל, דאין גידולו מן הארץ.
-על כל דבר שהוא מסופק בברכתו יברך שהכל, דהוי כדיעבד, ולכתחילה טוב יותר שיאכל באמצע הסעודה. (מג"א).

פירות שונות (חבושים וורדים וכדו') המרוקחים בדבש:

לשיטה ראשונה של הטור - הדבש עיקר ומברך עליו שהכל⁶¹.
לשיטה שניה של הטור וכ"פ השו"ע - הפירות עיקר ומברך עליהם כברכתם, על חבושים וכדו' ב"פ העץ ועל וורדים⁶² וכדו' ב"פ האדמה. וכן הדין בשקדים המחופים בסוכר שמברך עליהם ב"פ העץ.

⁵⁹ ואף שלענין האוכל מחמת סכנה אמרי' דיברך אף דהוי אונס, שאני התם שהאונס אינו על האכילה גופא, משא"כ הכא שהאכילה גופא הוא ע"י אונס לא שייך לחייבו על הנאתו כיון שהוא בע"כ. משנ"ב.
⁶⁰ והב"י והרמ"א בסעיף י"א הביאו מהר"א שכתב דכל שהוא לרפואה מברך שהכל אף כשהוא מפירות האילן. (ועיין במג"א ס"ק כ"ד שרצה לדחוק דמיירי באין טובים לאכול, אך המשנ"ב דחה זאת) ופסק המשנ"ב להלכה דצריך לברך ברכה הראויה לו כיון שנהנה. אכן בדבר שנפשו קצה מזה לא יברך כלל דאין החך נהנה ממנו.

⁶¹ והיינו בשחוקים ביותר, ושאני מאגוז המטוגן בדבש שמברך עליו ב"פ העץ, כיון הוא רק כתוש קצת, ושאני מבשמים המרוקחים בדבש שמברך ב"פ האדמה, משם דשם הוא עשוי רק לטעם משא"כ הכא דהוא לאכילה.

⁶² ואף שגדל על העץ, מ"מ אינו עיקר הפרי וע"כ מברך ב"פ האדמה. ואף שצריך להדבש כדי שיהא ראוי לאכילה, מ"מ כיון שא"א לאכול בלא הדבש א"כ זה הוי דרך אכילתו, וע"כ מברך האדמה, כמו בירקות הנאכלין רק מבושלין. (בי.)

ולא נחלקו אלא:

(א) כשניכר צורת הפירות, אבל אם אין ניכר צורתן כלל - לכו"ע הדבש עיקר ומברך שהכל.
(ב) באופן שעיקר האכילה הוא בין הפירות ובין הדבש, אבל אם עיקר האכילה הוא הפירות לכו"ע מברך כברכתם, ואם עיקר האכילה הוא הדבש לכו"ע מברך שהכל שהוא עיקר⁶³.

כלל הרמב"ם: בהמשך להנ"ל כותב הרמב"ם כלל בענין ריקוח בדבש וכדומה, וכדלהלן:
- אם נותנים הדבש וכדו' כדי לדבק התבשיל או ליתן בו צבע או ריח - הו"ל טפל להפירות.
- ואם נותנים אותו כדי ליתן טעם:

במיני מזונות - הו"ל עיקר אף כשהוא מועט, עקב חשיבותו.

בשאר מינים - הו"ל עיקר רק כשהוא רוב⁶⁴.

⁶³ ט"ז. וכותב עוד דקליפות תפוזים המרוקחים בדבש מברך ב"פ העץ, ויש חולקים ע"ז, ואכמ"ל.
⁶⁴ כן הוא הסכמת כל הפוסקים, רק שיש מחלוקת בין הט"ז והמג"א בהבנת דברי הרמ"א, דהמג"א הבין באופן אחר, וע"כ הקשה עליו. פמ"ג. כמו"כ נחלקו הפוסקים האם הרמב"ם ס"ל כהטור בשי"א או כשי"ב. והפמ"ג הסכים דס"ל כשי"ב.

סימן ר"ה ברכת שלקות ומימיהן

סעיף א (ה.) - דיני שלקות

'שלקות' היינו ירקות שמבשלין [זמן רב, והוא נקרא שליקה] או שכובשין אותן במים. ויש בזה כמה חילוקי דינים כדלהלן:

ירקות שטובים לאכילה בין חי ובין מבושל - מברך ב"פ האדמה, בין כשהוא חי ובין מבושל. ובלבד שהוא גם 'דרך' בני אדם לאכלם חי, דאי לאו הכי אין מברך האדמה אלא במבושל.

ירקות שטובים מבושל יותר מחי:
אם הדרך לאכלו באותו מקום גם כשהוא חי⁶⁵ - מברך ב"פ האדמה בין חי ובין מבושל, ואף שהוא טוב יותר מבושל.

אם הדרך לאכלו רק כשהוא מבושל - מברך האדמה רק מבושל, ואף שהוא טוב גם חי⁶⁶.

ירקות שטובים חי יותר ממבושל, כגון תומי וכרתי ובצלים וכדו':
לתוס' - כשהוא חי מברך האדמה, וכשהוא מבושל מברך שהכל דנשתנה לגריעותא.
לר' יונה בדעת הרי"ף - בין חי ובין מבושל מברך האדמה.
להטור בדעת הרי"ף - כשהוא חי מברך שהכל, וכשהוא מבושל מברך האדמה.
להב"ח - מספק יברך שהכל בין חי ובין מבושל.
להט"ז ושועה"ר - יש לחלק בדין השומים והבצלים, דבצעירים שהדרך לאכלן חי כיון שהוא רק - מברך האדמה רק כשהוא חי ולא מבושל, ואילו בזקנים שאין דרכן לאכלן חי מפני חריפותן - מברך האדמה רק כשהוא מבושל.
להמשנ"ב - במדינותינו מברך בכל אופן שהכל, בין חי ובין מבושל. [כיון שאין הדרך לאכלן חי אלא עם פת⁶⁷].

ואם בישל הירקות הנ"ל עם בשר ונשתבחו:
למג"א - אם כוונתו גם לאכילת הירקות - מברך האדמה, ואם אין כוונתו אלא לצורך נתינת טעם בבשר - מברך שהכל, כיון דאין השבח מחמת עצמן אלא מחמת הבשר.

⁶⁵ להמשנ"ב ושועה"ר (בדעת מג"א) רק אם דרך רוב בני"א, ולהמחצה"ש והא"ר אף כשמיעוט בני"א אוכלין אותו חי.

⁶⁶ כיון שמבושל הוא טוב יותר. ודווקא כשהן טובין בבישול לבד, ולא כשטובין בבישול עם בשר דאז מברך שהכל. ביאורה"ל.

⁶⁷ והשועה"ר נחלק ע"ז וס"ל כהחזק יעקב דאף באופן מיקרי ראוי לאכול חי, וכמובא בשעה"צ סק"ז.

להט"ז - בפירות מברך העץ בכל אופן, ובירקות מברך שהכל, אא"כ יכול להשתבח בלא הבשר דאז מברך האדמה⁶⁸.

- בצל שבישלו זמן רב בלא מים, עד שנצטמק וראוי לאכילה - מברך ב"פ האדמה אף שהוא מבושל, דנשתנה לעילויא.

- קטניות: בלחים מברך האדמה בין חי ובין מבושל, ביבשים מברך האדמה רק מבושל ולא חי. מג"א.

- לפת: להרבה גאונים - כשהוא חי מברך האדמה וכשהוא מבושל שהכל, אך הטור פסק כרבינו האי ובה"ג שכתבו שהוא טוב מבושל יותר מחי, וע"כ בחי מברך שהכל ובמבושל מברך האדמה. [ובמג"א פקפק בזה, ובחיי אדם כתב שתלוי אם דרך בנ"א באותו מקום לאכלו חי].

סעיף ב - דיני מי שלקות

נחלקו הפוסקים בדין המים שבישלו או שכבשו בהם⁶⁹ את הירקות [- 'מרק ירקות'] מה דינן לגבי ברכה כשאוכלן לבד, (דבאוכל עם הירקות ודאי הם טפלים לירקות) האם חשיבי כהירקות ומברך עליהם ב"פ האדמה, או דמברך שהכל. (ונשתדל לסכם מה שאפשר בתמצית ממש, והננו מבהירים בזה כי רבות יש להרחיב בענין, אך נשתדל לקצר כדרכינו). וכדלהלן:

להרא"ש - בין בפירות ובין בירקות אם בישל אותן מברך על מימיהן כדרך שמברך עליהן, כיון שע"י הבישול נכנס הטעם. ואם לא בישל - מברך שהכל. ובלבד שעיקר הבישול הוא בשביל הירקות, דאל"ה מברך שהכל. (רא"ש בתשובות⁷⁰).

להרמב"ם - אם ⁽¹⁾דרכן לבשל כן, ⁽²⁾ובישלן בשביל המים, ⁽³⁾והדרך לשתות המים - מברך האדמה, ואם לאו מברך שהכל.

לכס"מ בד' הרמב"ם - בכל אופן מברך האדמה, חוץ מאם בישלו להעביר הזוהמא וכדו' דמברך שהכל.

להמרדכי והרשב"א - אם המים עומדין לאכילה או לטבל - מברך האדמה, ואם עומדין לשתיה - מברך שהכל.

ואם בישל הירקות עם בשר - מברך על המים שהכל, כיון שטעם הבשר חשוב יותר מטעם הירק. (ומ"מ אם אוכל המים עם הירקות - מברך על הירקות האדמה, כיון שאינן טפלים לגבי הבשר דהא

⁶⁸ היינו משום דקשה ליה להט"ז, הא דפסקי' לעיל (סר"ב סי"ג) דאגוז המטוגן בדבש מברך ב"פ העץ, וע"כ תי' דשאני פירות מירקות, והיינו משום שברכת העץ חשובה יותר. והמג"א נחלק עליו ותי' באופ"א, וגם הט"ז עצמו נשאר בצ"ע על דבריו.

⁶⁹ ומ"מ במלפפון וכדו' שהכבישה הוא רק בשביל הירקות ואין כוונתו בשביל המים כלל, מברך עליהם שהכל. אא"כ מנהג המקום לאכלן לבד או לטבול בו פת. משנ"ב.

⁷⁰ ואף הרשב"א שחולק על הרא"ש לגבי פירות הכא יודה, משום דמיירי בירקות שדרכן לבשל. ט"ז דלא כהלבוש שחלק, דבירקות לכו"ע מברך האדמה, כיון שנותנין טעם חזק במים, ובפירות נחלקו הרא"ש והרשב"א, דלהרא"ש מברך העץ, ולהרשב"א מברך שהכל.

והוסיף הרא"ש דאף אם בישל הירקות בשביל המים לרפואה - לא נשתנית ברכתו בכך, כיון שבטלה דעתו לדעת כל האדם שמבשלין אותו לאכילה. אכן רבות יש לעיין אם דברי הרא"ש בתשובותיו אינן חלוקים מדברי הרא"ש בפסקיו, אך בשו"ע"ר כתב מפורש ב' הדברים כאחד. על אף שמדברי הדרכ"מ היה אפשר להבין אחרת, מ"מ ידידי בעל פרחי כהונה אמר לי שלכאור' הכל שיטה אחת. ויל"ע.

באו למזון ולשובע, ופוטר את המים שטפלים גם לירק).
ואם בישל הירקות במשקה חומץ או בארשט וכדו' - מברך על המים כברכת המשקה, כיון
 שיש לו טעם משלו קודם נתינת הירקות, ואפי' כשנותן בשר לא נשתנית ברכתו בכך. (ומ"מ
 באוכל המים עם הבשר - מברך שהכל, דמסתבר דנעשה טפל לבשר).

מי לביבות, דהיינו מים שבישלו בו לביבות שברכתן ב"מ מזונות, ורוצה לאכול המים לבד
 [-דבאוכל עם הלביבות ודאי הם טפלים ללביבות]:
להרמב"ם והמרדכי - מברך שהכל. להרמב"ם - משום שאין הדרך לשתותן, להמרדכי - כיון
 שאין עשוי לאכילה.
להרא"ש - מברך ב"מ מזונות, כיון שמבשלין אותן לצורך הלביבות.
פסק הא"ר והמשנ"ב - יקח מעט מן הלביבות ויברך ב"מ מזונות ויקח דבר אחר שברכתו
 שהכל (ואם אין לו - יקח מן המים עצמן) ויברך עליו, ובכך יפטרנו ממ"נ.
 - ואם בישל רק מעט לביבות במים - יש להסתפק אם המים בטלים ללביבות או לא, וע"כ
 לא יברך במ"מ תחילה על הלביבות, דאז לא יוכל לברך שהכל על המים, אלא יברך תחילה
 על המים שהכל⁷¹ ואח"כ יברך על הלביבות במ"מ.

סעיף ג. ד. - ירקות סחוטים או חתוכים

ירקות שסחטום: לה"ר יחיאל - מברך על המים האדמה⁷², להטושו"ע - שהכל כיון
 שמשנתנה לגריעותא, דיותר נכנס טעם הפרי ע"י בישול מע"י סחיטה. ואפי' כשהדרך
 לסוחטן. ובדיעבד אם בירך האדמה יצא. (שעה"צ).
ירקות שכתשום: להט"ז - מברך על המים האדמה, שגוף הפרי יוצא ממנו, להמשנ"ב -
 מברך שהכל, דהוי מוהל בעלמא.
ירקות שחתכו אותן - אפי' לחתיכות דקות, מברך האדמה דבמילתייהו קיימי.
 ובשומשומים - למג"א מברך שהכל, מפני שאין צורתן עליהן כלל, ולהאבן העוזר - מברך
 האדמה.

⁷¹ וכתב הא"ר שגם כאן טוב יותר שיברך שהכל על דבר אחר ולא על המים עצמן.

⁷² וכן הסכים הט"ז, אלא שלא רצה לחלוק על הטושו"ע.

סימן ר"ז

דיני אמירת הברכה

סעיף א. ב. - דיני טעיות בפירות האדמה והעץ

בירך על פרי האילן ב"פ האדמה - יצא, הואיל ועיקר האילן מן הארץ. וע"כ אם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי האדמה או פרי העץ או שמסופק מצד הדין - יברך ב"פ האדמה. אבל אם בירך על פרי האדמה ב"פ העץ - לא יצא⁷³.

היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ⁷⁴:

לכתחילה -

יברך ב"פ העץ ואח"כ יברך ב"פ האדמה, ולא יברך ב"פ האדמה כדי לפטור את שניהם. ובדיעבד -

לרש"י ועוד פוסקים - לא יצא בכל אופן.

לר' יונה וכו' השו"ע - אם נתכוון לפטור את פרי העץ יצא. אף אם אין מונח לפניו בשעת ברכה⁷⁵.

להמשנ"ב - ספק ברכות להקל ולא יברך שוב. ולכתחילה יראה להיות 'נמלך' שלא לאכול את פרי העץ ובכך יוכל לברך שנית. והסומך על השו"ע אין למחות בו.

על כולם אם אמר שהכל - יצא, ואפי' בפת ויין שגורמות ברכה לעצמן.

סעיף ג. ד. - דיני אמירת הברכות

דינים הנוהגים באמירת ברכות הפירות, ורוב דינים נוהגים אף בברכות המצוות:

א. דיני הפסק. אין להפסיק בין הברכה לאכילה, כשאינו לצורך האכילה, בדיבור אפי' מילה אחת, ובשתיקה - יותר מכדי דיבור דהיינו 'שלום עליך רבי' (וי"א 'שלום עליך רבי ומורי' ט"ז). וכן אין להפסיק אפי' מפני הכבוד והיראה או לאמן וקדיש, לקדושה וברכו. ואם הפסיק - צריך לחזור ולברך. ולהאבדורהם א"צ לחזור אלא בהפסק דיבור ולא

⁷³ אבל פירות הגדלים על העץ, שמברך עליהם ב"פ האדמה מחמת שאינן עיקר הפרי או שלא נגמר הפרי - אם בירך ב"פ העץ יצא, כיון שגדלים על העץ. (כ"פ המג"א וכן הלכה, אף שיש חולקים מ"מ הרבה פוסקים ס"ל כוותיה וספק ברכות להקל. משנ"ב).

וכן הדין בירקות שטובים מבושלים יותר מחיים שיש לברך עליהם חיים שהכל, מ"מ אם בירך האדמה יצא, כיון שהוא גדל על האדמה.

אבל פירות הגדלים על עץ שאין מתקיים בחורף - אם בירך העץ לא יצא, כיון שאינו בכלל עץ. משנ"ב. והשו"ע חולק וס"ל דכל זמן שהשורש קיים חשיב עץ, ויצא.

⁷⁴ וכן הדין בשהכל ופרי האדמה, שבירך שהכל. פמ"ג.

⁷⁵ בשו"ע משמע שדברי ר' יונה מיירי רק כשהפירות לפניו, והט"ז חלק ע"ז דאף כדשאין לפניו מ"מ יצא כיון שנתכוון, ובמשנ"ב ב' דברי השו"ע כהט"ז. עיי"ש.

- בשתיקה, וכן פסק המשנ"ב דספק ברכות להקל וא"צ לחזור ולברך.
- וצריך להיזהר - כשאוכל אגוז שישברנה ואח"כ יברך כדי שלא יהיה הפסק. ועוד שמא ימצא שאינה ראויה.
- וכן לא יברך על דבר חם ביותר או קר ביותר משום חשש הפסק בין הברכה לאכילה.
- וכן כשרוצה לשפוך ממים ששותה ממנו - ישפך קודם הברכה, ולא לאחריה משום הפסק ומשום ביזוי ברכה.
- ב. צריך להשמע את הברכה לאזניו, ואם לא השמיע - יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו, אבל הרהר בלב לא יצא.
- ג. הברכות נאמרים בכל לשון.
- ד. המברך צריך שיהיה ⁽¹⁾מכוסה ערותו. ⁽²⁾ושיהיה הפסק בין ליבו לערוה, דאם לבו רואה את הערוה ערוה אסור, וי"א שמותר. ⁽³⁾וצריך להיות בכיסוי הראש. ⁽⁴⁾ולענין אחורי הערוה (עגבות) - להשו"ע הוי ערוה וצריך לכסותו. וכ"פ המשנ"ב להחמיר לכתחילה. להרשב"א והרע"ב - ל"ה ערוה וכ"פ מג"א⁷⁶. ואשה מותרת לישב ופניה דבוקות בקרקע שבוה מתכסה ערותה ואחוריה.
- ה. כל דבר שמברך עליו צריך לאחזו כדי שיכוון ליבו בברכתו, והאחיזה תהא בימינו משום חשיבותו. וכן כשמקבל איזה דבר כגון ספר מחבירו - יקבלנו בימין. ובאיטר אזלי בתר ימין ושמאל שלו. עוד טעם: כי ימין הוא עיקר החיים. ומטעם זה לא יתחוב הפרי וכדו' בסכין שמקצר והוי היפך הימין.

סעיף ה - דיני ברכה על פירות שאינן לפניו

- אין מברכים על מאכל או משקה עד שיהיו לפניו, ואם בירך ואח"כ הביאו לפניו - צריך לברך פעם שנית.
- ואפי' אם היה דעתו לכך מ"מ כיון שאינו תלוי בדעתו דשמא לא יביאו לו - צריך לברך, אכן אם הוא מונח לפניו אלא שמונח בתיבה - א"צ לברך, כיון שתלוי בדעתו. וכן אם הוא בחדר הסמוך שודאי יביאו לו.
- האוכל פירות ובירך עליהם, ואח"כ הביאו לפניו עוד פירות, נחלקו הראשונים האם צריך לברך עליהם שנית, ונסכם הדברים בס"ד:
- אם היה בדעתו⁷⁷ על כל מה שיביאו לו - א"צ לברך פעם שנית. ו[להשו"ע] מועיל אף בפירות שאינן מאותו המין אלא שברכתן כברכת הראשונים. וכן יש לנהוג לכתחילה, ובכך לא יצטרך לברך שנית לכר"ע. (רמ"א).

⁷⁶ ומ"מ בנגיעת העגבות אסור. ויש מתירין אף בזה. מג"א.

⁷⁷ או שסומך עצמו על שולחן אחרים, דאז הוי דעתו על כל מה שיביאו לו.

אם נמלך ורוצה עתה לאכול עוד פירות - צריך לברך שנית לכו"ע. [וכן אם שיגרו לו פירות מבית אחר].

אם קבע עצמו לאכילת פירות - המג"א מסתפק אם צריך לברך שנית, והמשנ"ב פוסק דא"צ לברך, ואפי' בפירות שאינן מאותו המין אלא שברכתן כברכת הראשון.

בסתמא - דהיינו שלא היה בדעתו ולא נמלך [והיינו באדם שדרכו להימשך באכילת פירות ובאופן שמיסב על השולחן (ט"ז ומג"א), דבלא"ה ודאי צריך לברך, דהוי כנמלך]:

להטור - כל שהפירות הם ממין הפירות הראשונים אין צריך לברך. ואפי' אם לא נשאר לפניו מן הראשונים. וכ"פ הט"ז והרמ"א. ואם הם פירות ממין אחר - א"צ לברך רק כשיש לפניו מפירות הראשונים. (משנ"ב).

להשו"ע - אף כשהפירות הם ממין אחר וברכתן כברכת הראשונים א"צ לברך⁷⁸, ואף אם לא נשאר לפניו מן הראשונים⁷⁹.

להמג"א בדעת הטוש"ע - בכל אופן צריך לברך פעם שנית. ואם יש לפניו מן הראשונים: למהרי"ל והכלבו - צריך לברך, ולהמט"מ בשם ספר חסידים - א"צ לברך. [וכן ס"ל להמג"א בדעת הרמ"א - כשי' הספר חסידים].

סעיף ו - הפסקים שונים בין הברכה לאכילה

נטל פרי לאכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד, או נמאס או נרקב עד שאינו ראוי לאכילה - להשו"ע - צריך לחזור ולברך, אף שהיו לפניו מאותו המין כשבירך על הראשון. ואף אם היה דעתו על כל הפירות.

להרמ"א - אם היה דעתו בבירור על כל הפירות - א"צ לברך, אף כשלא היו לפניו בשעת ברכה, ואם לאו - צריך לברך.

להרבה ראשונים - אם היו מונחים לפניו - אף בסתמא א"צ לברך, דהיו כאילו כיוון בפירוש עליהם.

למשנ"ב - א"צ לחזור ולברך או כשהיה דעתו או כשהיה מונח לפניו, אף בסתמא.

לשועה"ר - א"צ לחזור ולברך רק כשהיה דעתו וגם מונח לפניו.

- ובאופן שצריך לחזור ולברך יאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' כדי שלא יהא שם שמים לבטלה, ואם אמר רק 'ברוך אתה ה' יסיים 'למדני חוקיך', ויתחיל הברכה מחדש על הפרי האחר.

השותה מאמת המים - מברך ושותה, אף שהמים ששותה לא היו לפניו בשעת ברכה, מפני שלכך נתכוון תחילה, וסופן לבוא.

⁷⁸ ואינו מועיל רק במיני פירות ולא בשכר ודגים שאינן חשובים כאותו המין כלל. מג"א.

⁷⁹ ולגבי שחיטה: להטור ס"ל דבכל אופן צריך לברך, משום דאין קבע לשחיטה כבאכילה, ולהרמ"א ס"ל דאם הוא ממין הראשון א"צ לברך והיינו כשי' בעל העיטור. ולהשו"ע ס"ל דאפי' ממין אחר א"צ לברך, והיינו כשיטתו כאן.

המברך על פרי ונתעכב יותר מכדי דיבור עד האכילה - צריך לחזור ולברך. וטוב שיביאו לו מין אחר שברכתו כברכת הראשון ויוציא את הפירות הראשונים.

המברך על פירות והביאו לו פירות יפים מהם [-מאותו מין] - יאכל מהראשונים, כיון שבירך עליהם. [ואם לא היה בדעתו על הפירות החדשים - צריך לחזור ולברך עליהם. והא"ר מצדד שלא לברך כיון שהוא מין אחד].

בירך על מים ושמע שיש מת בעיר - ישתה מעט מן המים וישפוך השאר. ואם אמרו לו שהתקופה נופלת, ימתין מעט עד שתעבור התקופה ואח"כ ישתה. ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

סימן ר"ז

סעיף א - ברכת בורא נפשות

על כל המאכלים מברך לאחר האכילה בורא נפשות רבות וכו', בין מים ובין פירות שאינן מז' מינים⁸⁰ ובין ירקות. וכן אם אכל מכל אלו או אכל ושתה - מברך עליהם יחד בנ"ר.

נוסח הברכה: בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שבראת - כ"כ מג"א וא"ר, והגר"א ומשנ"ב כתבו לומר שברא, להחיות בהן נפש כל חי.

חתימת הברכה:

להבבלי - אינו חותם, וכן נהג ר' ירוחם.

להירושלמי חותם 'ברוך אתה ה' חי העולמים', וכן נהג הרא"ש, וכ"כ הגר"א.

ותר"י כתבו לומר 'ברוך ה' חי העולמים' (בצירי), וכ"פ השו"ע. וכן נהגו העולם.

פירוש הברכה:

פי' תוס' והרא"ש, וכ"כ הט"ז והמשנ"ב - בורא נפשות רבות ומה שהם חסרים כגון מים ולחם וכדו'. ובנוסף אנו מודים לו על שברא גם דברים שאין הכרחיים אלא נבראו כדי להתענג - וזהו 'על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי'⁸¹.

פי' ב' - בורא נפשות רבות, ומה שהם חסרים מוטל על כל מה שבראת וכו', שהם מספקים את כל הדברים ההכרחיים.

⁸⁰ ובדיעבד אם בירך עליהם 'על העץ' יצא. שערי תשובה.

⁸¹ ולהבבלי שאין חותמים בברכה, יש לומר שהברוך שבראש הברכה מתחלק לב' הענינים, ואילו להירושלמי שס"ל שחותמים בברכה, י"ל שהברוך שבראש הברכה הוא על הדברים ההכרחיים, ואילו החתימה שבסוף הברכה הוא על התענוגות. ב"י.

סימן ר"ח

ברכת בורא מיני מזונות ומעין שלש.

סעיף א - ברכת חמשה מינים

על גפן תאנה רימון זית ותמר מברך לאחריהם מעין שלוש, שנשתבחה בהן א"י. (והחידוש-
דהו"א דדי בברכה א' משום ד'וברכת' הכוונה ברכה א' או דהוי הלמ"מ בלבד. (פמ"ג).

סעיף ב. דין המשת מיני דגן: שעשה מהן תבשיל באופנים הבאים, אפי'
הוי רק מיעוט - מברך במ"מ ומעין שלוש מתוך חשיבותן וכדקיי"ל ל כרב ושמואל דכל שיש
בו וכו', וגם משום שעליהם יחיה האדם. (טור. מובא בט"ז).

אם חלקן: מברך במ"מ אף ללא הסרת הקליפה או שליקה מרובה.

אם כתשן (הסיר הקליפה):

להפמ"ג⁸²: להרמב"ם מברך במ"מ אף ללא 'נדבק' כלל. ולר' יונה לא מהני לברך במ"מ.

לשו"ע: יש להסתפק מאי ס"ל.

להעוללות אפרים ומחצה"ש: ס"ל דאין בזה מחלו' ולכו"ע ל"מ.

ואם נדבק קצת: להפמ"ג מהני אף לר' יונה. ולהחולקים רק בזה מהני לכו"ע⁸³.

הלכה למעשה: אם לא נדבק כלל, לא יאכלם אלא בתוך הסעודה. ואם נדבק קצת - בוודאי
יברך מזונות.

אם שלקן:

זמן מועט (עם הקליפה): לא מהני⁸⁴. וזהו כוונת הטושו"ע בסעיף ד'. (כן ביארו הפמ"ג והמשנ"ב
בד' המג"א. דלא כמחצה"ש).

זמן מרובה עד שנתמעכו:

למחצה"ש בבי' מג"א ולכס"מ⁸⁵: לא מהני וזהו כוונת הטושו"ע בס"ד.

לפמ"ג ומשנ"ב בבי' מג"א: מהני.

⁸² בבי' ד' המג"א. והיינו דלא נדבק כלל.

⁸³ ולהמחצה"ש צריך להיות נתמעכו יפה. כ"מ בפשי', ובד' המג"א עצמו, אפשר ל' דכוונתו דווקא כשלא הסיר
הקליפה. אך המחצה"ש עצמו ס"ל כן.

⁸⁴ וכתב הב"ח דיאכלום תוך הסעודה. ואם רק נתמעכו במקצת ודאי הוי ספק.

⁸⁵ בפשי' נחלקו כאן הכס"מ והפמ"ג בבי' ד' הרמב"ם האם ס"ל דשליקה מרובה מהני או לא. כך נתלבן הסוגיא.

פירוזתיך מותקנים סימן ר"ח סעיף ב.ג. - בנתינת הקמה לתבשיל מתי מברך במ"מ

סעיף ב.ג. - בנתינת הקמה לתבשיל מתי מברך במ"מ

- (א) אם נתנו לסעוד הלב או להכשיר או להטעים:
- (ב) לשי' הט"ז אם נתנו 'למאכל', אפי' אינו נותן טעם. ור"פ פליגי ע"ז.
- (ג) לשי' הט"ז אם הוא רוב (אף כשנתנו לדבקו וכדו'). כיון שיש לו הנאה חשובה מצד הריבוי. ומ"מ בזה טוב להחמיר ולאכלו בסעודה⁸⁶, ור"פ פליגי.
- (ד) אם נתנו כדי להקפותו או לדבקו - בטל בתבשיל.
- (ה) באופן שהוא דרך לתנו גם לסעוד וגם לדבק - כתב התוס' דטוב להחמיר ולאכלו בתוך הסעודה (ולר"פ מיירי באופ"ז ולא כהט"ז דמיירי ברוב. ודו"ק). - ולא יברך שהכל: להט"ז משום דיש כאן ספק ברכה אחרונה. (ולפ"ז בפחות מכזית יברך שהכל) להמאמר מרדכי משום דטוב יותר לאכול בתוך הסעודה דהוי יותר 'ברכתו הראויה'.
- והא דל"צ לברך ע"ז כברכת פרי בתוך הסעודה היינו משום שהוא חולה וע"כ הוי עיקר סעודתו.

סעיף ד - האוכל דבר בעין

האוכל ה' מיני דגן בעין - מברך בפ"ה. בין חי ובין שלוק או מבושל. - והיינו כשהגרעינין שלימים. (שלא חלקן⁸⁷ ולא הסיר הקליפה ולא נתמעכו יפה). דאין אכילתן חשובה לקבוע עליהם מזונות.

בשעורה:

- לכלבו בשם ר"י - שהכל. דהוי מאכל קשה.
- לאבודרהם - לא יברך כלל, דהוי מאכל בהמה.
- להב"י בשי' הטור - האדמה. דומיא דשאר מיני דגן.
- לרמ"א בשי' הטור - שהכל⁸⁸.

ברכה אחרונה:

- לבה"ג ולרמב"ם - בונ"ר וכ"פ השו"ע לדינא.
- לתוס' - הוי ספק אם בונ"ר או מעין שלוש⁸⁹ על האדמה ופרה"א וע"כ יאכלום תוך הסעודה. והשו"ע כתב להחמיר כן. ושי' הרשב"א דאף בשעורין ואפי' חייך (- מג"א) הוי ג"כ ספיקא דהתוס'⁹⁰.

⁸⁶ וס"ל דזהו הספק דתוס' בקמח שנותנים לתוך שקדים.

⁸⁷ וכתב ר"ח צאנזער. דשעורין שהוסר קליפתן ומקצת מהן גופן. דינן כאילו חלקן.

⁸⁸ ומביא ראייה מדשווין חטיין ושעורין לענין ברכה אחרונה, מכלל דלענין ראשונה הן חלוקין - ופמ"ג ונחל"צ תי' דרבותא קמ"ל דהו"א דאינו שכיח כ"כ קמ"ל דשעורה הוי נמי ספק, ועיי"ש מש"כ עוד.

⁸⁹ ובונ"ר לא שייך בספק כמו ששהכל שייך. דברכה אחרונה שאני.

⁹⁰ כדלקמן סעיף ה'. וכן כתבו הב"י וש"א"פ. אכן לענין קמח דשי' הרשב"א דהוא ג"כ ספק. נחלקו, וס"ל דיברך שהכל בין חטיין ובין שעורין. ובי' הפמ"ג דהרשב"א לשיטתו דס"ל דבקמח קליות חטיין פסקי' כר"י דהוי אדמה. ע"כ הר"ל ספק. משא"כ המחבר שפסק שהכל. ודו"ק.

סעיף ה - דין קמח

קמח אפי' של חיטים מברך שהכל ולאחריו בונ"ר. אפי' אם לא נטחן דק דק. או קליות. (ובפש' מדברי הב"י משמע דבנטחן דק דק הוי מדינא. אך בל"ז הוי אדמה. ורק מספק הוי שהכל. וראה הערה בסעיף הקודם).

סעיף ו - שתיתא - שבישלו הרבה במים -

אם הוא עבה שראוי לאכילה, ואף אם אינו ראוי ללעוס - מברך במ"מ ומעין שלוש, ואם הוא רך שהוא לשתייה מברך שהכל ובנ"ר.

סעיף ז.ח. - דין אורז ודוחן

הכוסס אורז ודוחן: מברך ב"פ האדמה.

אפה או בישל:

אורז: עד שנתמערך:

להט"ז - לכו"ע ב"פ האדמה. (דס"ל דשו"ע נסתפק בזה. ובספק יל"ב בופה"א).

למג"א - לשו"ע מזונות, לרמ"א האדמה.

והב"ח מסתפק. וע"כ פסק שלא יאכל כ"א בתוך הסעודה.

לאחר שנתמערך: לכו"ע מזונות, משום דהוא נקרא מזון ומשביע וסועד הלב.

דוחן:

להרי"ף והרמב"ם - שהכל. והטעם: א' דאין שייך המוציא, ולא אדמה. ב' מפני שאין דרך אכילתו בכך. (מג"א בשם רבינו יונה).

לבה"ג - ב"פ האדמה. (בפש' משום דס"ל דהוא דרך אכילתו).

לרא"ש ורבינו יונה ועוד - ב"מ מזונות, והיינו כשהסירו הקליפה, ובזה הוא שונה מן אורז.

שאר קטניות:

אם הוא דרך אכילתו - ב"פ האדמה.

ואם לאו - כגון שנתמערך לגמרי - שהכל.

ואם זייני - י"א דיברך מזונות, וי"א דלא לברך. וכ"פ השו"ע.

ולענין רייז שלנו⁹¹:

להב"ח: יר"ש לא יאכל כ"א תוך הסעודה. בין רייז ובין היר"ז. וכן פוסקים למעשה המ"ב ושועה"ר ליר"ש. והיינו מחמת הספק האם קיי"ל כרש"י דדוחן הוא רייז או אורז הוא רייז.

להט"ז: שהכל. אפי' ליר"ש.

להמשנ"ב: המברכין מזונות, לא הפסידו. [מחמת ד' סיבות - א' דיש סוברים דאורז הוא רייז

- ב' דיש סוברים דדוחן הוא מזונות ג' דמידי דזן יל"ב מזונות ד' די"א דמזונות פוטר כל

⁹¹ אכן קודם שנתמערך ודאי יברך אדמה. כ"פ משנ"ב וכשי' הט"ז.

מילי (חוץ ממים ומלח).
להמג"א ושועה"ר: שהכל.

סעיף ט - עירב קמה דוחן עם שאר מיני קטניות

אם יש בו כזית דגן בכדי אכילת פרס - מברך בפת המוציא וברכהמ"ז. ובתבשיל מזונות ועה"מ.

אם אין בו בכדי אכילת פרס: לכתחילה לא יאכל כ"א בתוך הסעודה. ואם א"י [- להרא"ה מברך בכ"ג שהכל ובנ"ר.⁹² ולשא"פ -]

בפת -

בתחילה מברך המוציא, דא"צ שיעור, דאף על כל שהוא מברך המוציא. (ובי מחצה"ש דהם אמרו והם אמרו עיי"ש).

ולבסוף מעין שלוש. ולהגר"א בנ"ר, וכתב המשנ"ב דהנוהג כשו"ע אין מוחין בו.

בתבשיל -

בתחילה מברך מזונות, דכל שיש בו, אפי' מקצת.

ולבסוף בורא נ"ר.⁹³ [ולתוס' והרי"ף מעין שלוש.⁹⁴]

נקודות בענין בכדי אכ"פ:

א. י"א דהוא שיעור אכילת ד' ביצים. וי"א ג' ביצים. (פמ"ג, ומ"ב). [וע"כ האוכל רק באופן

שהוא שמינית, בפת יברך ברכהמ"ז, אך בתבשיל יברך בונ"ר מספק. פמ"ג].

ב. אם אכל כזית מן התבשיל אך לא מן הדגן: להגר"א ודה"ח - ל"ח כזית. ולמא"מ - חשיב. ולהלכה - יש להחמיר.

אופנים שא"צ בכדי אכ"פ:

א. אם עירב בשאר מינים (ולא בקמח) - כן ס"ל למג"א ופמ"ג. והיינו משום דדווקא קמח בקמח דהוא מראה וטעם אחד, ע"כ צריך בכדא"פ. אך במשנ"ב פסק דאין נפק"מ.

ובשועה"ר כ' דלכתחלה יאכל בתוך הסעודה.

ב. אם עירב חיטים עם אורז. כן ס"ל למגיד משנה וסייעתו. לפי שהחיטים גוררין את האורז. [ופמ"ג לא פסק כן].

ג. לאורחות חיים והאשכול - בכל גווני. וכשי' התוס' והרי"ף⁹⁵. (פמ"ג מש"ז).

ד. י"א דשי' המ"מ וסייעתו דבכל גווני. (פמ"ג א"א דטעם כעיקר מה"ת).

ה. בתבלין וכדו', דבא להכשיר את האוכל ומצטרף עמו. ולכתחילה צריך להחמיר. (משנ"ב).

ו. לדעת הפרישה אם עירב בכוונה.

⁹² דס"ל דכלית ביה בכדי א"פ אינו חשוב כלל. ומוכא בביאורה"ל.

⁹³ אכן מג"א הק' על זה מדוע לא יברך מעין שלוש. ובפמ"ג תי' ב' תי', א' דיורד דרגה - א"ר. ב' ע"פ הראב"ד לגבי חצי שיעור וכו' ואכמל"ב.

⁹⁴ דס"ל דכל שיש בו דרב ושמואל אזיל אף על מעין שלוש. ביאורה"ל.

⁹⁵ כנ"ל בהערה קודמת.

סעיף י - נוסח ברכת מעין שלוש

בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה,
ועל תנובת השדה - לרבינו יונה אין לאמרו כ"א במיני דגן. אך בנוסחת הרי"ף והרמב"ם
איתא וכן פסק מג"א ומשנ"ב. ובפמ"ג לא נזכר ביי. ועל ארץ חמדה וכו' - כתב פמ"ג דאם השמיט ארץ חוזר.
רחם וכו' - הוא מעין הברכה הג', דמחיה הוא כנגד ברכת הזן, ארץ חמדה מעין ברכת הארץ,
רחם מעין בונה ירושלים.
ונאכל מפריה ונשבע מטובה - י"א שלא לאמרו. (ס' המצוות והרא"ש וכו"ה במג"א). וי"א לאמרו.
(בה"ג, רא"ש, וכ"פ במשנ"ב).⁹⁶
ונברכך עליה בקדושה וטהרה - בטור ומג"א לא נזכר, אך ברי"ף מובא וכ"פ משנ"ב.
כי אתה ה' טוב ומטיב - י"א שלא לאמרו. דאז הוי מעין ד'. אך רבינו יונה כ' לאמרו. (ומעין
שלוש היינו מה"ת). וכן מובא במג"א ומשנ"ב.
ונודה לך וכו' - להסמ"ג וכן פסק הט"ז ומשנ"ב - אומרים. ולהרא"ש א"א⁹⁷.
על הכלכלה - בטור מובא וכ"פ מג"א. אך לשון הרמב"ם ועוד הרבה ראשונים ופוסקים שלא
לאמרו. וכ"פ משנ"ב.

סעיף י. י"א. - ברכת מעין שלוש על פירות ויין

על פירות חותם:
בא"י על הארץ ועל פירותיה.
ובחור"ל על הארץ ועל הפירות.
ובפירות א"י בחור"ל - להב"י - לר' יונה א"א על פירותיה. ולרשב"א אומרים. להב"ח - לכו"ע
אומרים וכ"פ השו"ע.
ובפירות חור"ל בא"י - אין לומר. וכן בחור"ל הסמוכה לא"י אין לומר מספק. וכן בכל ספק.
ועל גפן חותם:
להרמב"ם סמ"ג, ור"י - על הארץ ועל הפירות, דומיא דשאר פירות. וכן פסקו הב"ח וגר"א.
לרשב"א רא"ש ראב"ד ור' יונה - על הארץ ועל הגפן. דומיא דברכה ראשונה (ולמשנ"ב דומיא
דתחילתו). וכ"פ הט"ז ומג"א וכן עמא דבר.
ואם חתם על הפירות - לא יצא לשי' הרשב"א וסייעתו, ואם חתם על הגפן - יצא לכו"ע, וכן
לא יחתום על הגפן ועל פרי הגפן. ובדיעבד יצא.⁹⁸

⁹⁶ והיינו מחמת דרוצה לאכול כדי לברך. או דפירות א"י יש בו קדושה. - ב"י וב"ח.

⁹⁷ והטעם דאיכא מעין החתימה, להב"י ב'ונברכך עליה' וכו' ולהט"ז בכי אתה ה' טוב וכו'.

⁹⁸ כי אף דלכתחילה צריך להזכיר ארץ, בדיעבד יצא.

סעיף י"ב - דין שצריך להזכיר בה מעין המאורע

דין זה מובא בירושלמי. אך י"א דא"צ⁹⁹, והרבה פסקו שיש לומר.

בשבת: ל' הטור - ונחמנו ביום המנוח הזה. ובמהרם כ' - ורצה והחליצנו ביום השבת הזה. וכ"פ משנ"ב.

ביו"ט: ל' הטור - ושמחנו ביו"ט פלוני הזה. ובמהרם כ' - וזכרנו לטובה וכו'. וכ"פ משנ"ב. בר"ח: לכו"ע וזכרנו לטובה.

-אם לא הזכיר - יצא. [ואף כשיש לו רק פירות - פמ"ג, מחמת ג' טעמים¹⁰⁰]. ובחנוכה ופורים א"צ לומר, דהוי רק מנהג.

אם אכל פירות יין ומזונות - יברך מעין שלוש אחת על כולם, לפי הסדר: מחיה, גפן, ופירות. [דמזונות הוא ברכה חשובה ומבוררת וגם קודמין בפסוק. וגפן הוא חשוב וברכה מבוררת]. ובחתימה - כתבו הטושו"ע לומר על המחיה ועל הגפן ועל הפירות. וי"א שיאמר על המחיה ועל הפירות.¹⁰¹ (מג"א בשם מרדכי ואגודה). ומשנ"ב פ' כטושו"ע¹⁰². [ובדיעבד אם לא אמר גפן יצא].

סעיף יג - לפטור ברכת שאר מינים ע"י ברכת מעין שלוש:

[לשי' הב"י ס"ל להמרדכי דל"ש דין זה כלל. ולהרמ"א, לא נחלק.]

אכל פירות מז' מינים¹⁰³ ותפוחים - יוצא בברכת על העץ. דהא הוי ג"כ מן העץ. ב. אכל תפוחים ושתה יין -

למג"א בב"י הב"י - אינו יוצא. אף להשי' דחותם על הפירות, משום דלא הוי כמו הפתיחה. וי"א - דלהשי' הנ"ל יוצא. וע"כ כ' מא"מ דיש להיזהר שיברך בונ"ר מקודם, או שיחתום על הגפן¹⁰⁴.

ג. אכל בשר ודגים עם פירות או יין - כ"ש דאינו יוצא. (דתפוחים וגפן דווקא, למג"א - משום דשווין בחתימה, להט"ז - דתרווייהו מן העץ).

ד. אכל לפתן עם מזונות:

הטור סבר שיוצא משום דכיוון.

והרא"ש ס"ל דאין יוצא. להב"י - משום דאינו סעיד וכן הסכים הט"ז. להב"ח משום דל"ה גידולי קרקע.

[ה. אכל דגן עם תפוחים, ובירך על האדמה ופה"א - אם כיוון על התפוחים יצא, ואם לאו

⁹⁹ מאחר דבזמנים לא קבעו סעודה על זה. תוס' סמ"ג רשב"א וראב"ד. והחולקים ע"ז המה ר' יונה רא"ש ורמב"ם. וכ"כ הרוקח, והתשב"ץ בשם מהר"ם.

¹⁰⁰ א. דאינו חובה ב. ד"א שא"צ לומר כלל. ג. דהוא רק לכתחילה.

¹⁰¹ ובי' מחצה"ש דהא בלא"ה בזה יוצאים לכו"ע

¹⁰² ואין קפידא משום ברכה שאינ"צ דהא אין מוסיף שם. פמ"ג.

¹⁰³ לא חטה ושעורה.

¹⁰⁴ אכן בפרי האדמה א"צ ליזהר בזה.

לא יצא. ואם אכל עם פרי האדמה יצא מספק אף אם לא כיוון.
ו. אכל תמרים או יין- פסק פמ"ג דאין יוצא בעל המחיה. דלא כהלבוש.

סעיף יד. טו. - דיני טעויות בברכות היין

בירך בפח"ג על ענבים-

לר' יחיאל- פוטר את הענבים וכן בברכה אחרונה.
להרא"ש- ס"ל דאין מועיל כלל. דצריך על כל דבר ברכתו המיועד לו. וכן הלכה.
ומ"מ בדיעבד יצא בין בברכה ראשונה ובין באחרונה.

בירך על היין בפח"ג, ונתכוון לפטור ענבים-

לרש"י, ולהט"ז בשי' הרא"ש- לא יצא.
לר' יונה ולמג"א (בבי' הב"י) להרא"ש- יצא¹⁰⁵.

בירך על היין בו"פ העץ-

למג"א- לא יצא ואפי' בדיעבד. ואף ביין חזק שלא נתן לתוכו מים. וכן משמע שי' הב"י.
להפנים מאירות- יצא. וכן שי' הט"ז ועוד.
פסק המשנ"ב- יצא דספק ברכות להקל.

סעיף טז - ברכת על הגפן פוטר שאר משקים

שתה יין ומים או שאר משקין, פוטרין את הבנ"ר ע"י ברכת 'על הגפן'. דהלכה כהרא"ש, דלא כהסמ"ג משום דמסתבר טעמיה¹⁰⁶.

- שי' המרדכי והאגודה דמיירי כשמונח לפניו, וע"כ מהני. אבל אין קביעות ליין.
- שי' השל"ה ומג"א דאיכא קביעות ליין וע"כ מהני אף בלא מונח לפניו. וכן פסק במשנ"ב.
- ואם כיוון לפטור את הבנ"ר- מהני בוודאי. וע"כ כ' פמ"ג דאם נמלך ויש עדיין לפניו מן הראשונים דהוי ספק, טוב שיכוון לפטור.

באופן שמשר ידו מלאכול (כגון שאמר הב לן ונכריך) - אם ברכותיהן שוות פוטר ברכה ראשונה, ואם לאו אין פוטר.

ולענין ברכה אחרונה- שי' המג"א דאין פוטר. ושי' השל"ה והא"ר דפוטר, דיש קבע ליין.

וכתב המשנ"ב- דכל הנ"ל דמהני, היינו דווקא כששתה רביעית יין, אך בפחות מכן הוי ספק אם פוטר את המים, ומספק אין יכול לברך בונ"ר, דהו"ל ספק ברכה שאינה צריכה.

¹⁰⁵ דנסתפק בזה הב"י בשי' הרא"ש. וכאן פסק דמהני - כ"פ המג"א דלא כהט"ז, שס"ל דגם כאן נשאר בספק.

¹⁰⁶ והיינו כמו דפוטר בברכה ראשונה. ה"ה בברכה אחרונה.

סעיף יז - בדין ברכהמ"ז אי פוטר מעין שלש

- אם אכל דייסא וכדול"ז (-תבשילין שהן מה' מיני דגן):
 להשו"ע בשי" ר' יונה- לא נפטר בברכהמ"ז, ובי" מג"א משום דאיכא עילויא אחרינא.
 להבאר הגולה בשי" ר' יונה- נפטר בברכהמ"ז, דודאי מיזן זיין. וכן הסכמת האחרונים.
 - אם אכל פת הבאה בכיסנין: כתב רעק"א דודאי נפטר, דהלא לפעמים שם לחם על זה.
 - אם אכל שאר פירות: לא נפטר כלל, דלא חשיב 'מזין'.
 - אם אכל תמרים: כתב ר' יונה שנפטר בברכהמ"ז, בדיעבד, דהוי ג"כ מזין. והר"ן והרמב"ן
 נחלקו על זה. (ובדברי הירושלמי איכא כמה ביאורים. ואכ"מ).
 - אם שתה יין, הביאווה"ל סיכם בזה ד' אופנים:
 א) אם שתה שלא בתוך הסעודה וברך ברכהמ"ז, יצא בדיעבד.
 ב) בתוך הסעודה- לכו"ע נפטר לכתחילה בברכהמ"ז. ובזמנינו נחשב הכל כבתוך
 הסעודה¹⁰⁷. אך אם אמר הב' לך ונברך איכא בזה כמה שיטות וטוב שיכוון בפירוש
 בברכהמ"ז לפוטרן.
 ג) אם שתה אחר גמר הסעודה- יש ראשונים שאומרים שיוצא לכתחילה בברכהמ"ז, ואף
 אם לא כיון בפירוש. ויש חולקים ע"ז דרק אם כיוון יצא בדיעבד¹⁰⁸.
 ד) אם שתה לפני הסעודה-
 שי' הרמב"ן והר"ן- דאין יין נפטר בברכהמ"ז כלל. כ"א בתוך הסעודה.
 שי' הרא"ש- דנפטר, משום דהיין גורר את תאוות המאכל ושייך לסעודה. וכ"פ השו"ע.
 ולכתחילה נכון שיכוון בברכהמ"ז לפוטרן.

הוספות:

- א. בכל אופן שברכהמ"ז פוטר (כגון בדייסא להבאה"ג ובתמרים לר' יונה), נחלקו הפמ"ג והאבן
 העוזר האם צריך כוונה על זה דלהפמ"ג ל"צ, ולהא"ע צריך. ובביאווה"ל פסק כהא"ע. (אכן
 ביין לא נחלקו. אך הראשונים לעיל נחלקו בזה).
 ב. אפי' לא אמר אלא ברכת הזן יצא, דבדיעבד אם הזכיר רק מזון יצא יד"ח מעין שלוש.
 (ביאווה"ל). אכן אם נזכר עד שלא חתם הברכה- יאמר 'על שהנחלת לאבותינו' וכו', ויסים
 בברכה דמעין שלוש משום דא"י לברך יותר מברכה אחת, אך ודאי לכתחילה צריך לברך
 באופן שיכלול מעין שלוש.
 ג. הדרכי משה מביא די"א דברכת מעין שלוש צריכה כוס, וישתה פחות מכשיעור כדי שלא
 להתחייב שוב בברכה אחרונה אך הפוסקים חולקים על זה. (- דהא צריך מלא לוגמיו בכדי לברך
 על כוס, וא"כ חייב ברכה ואין לדבר סוף.)

¹⁰⁷ וזהו כוונת הט"ז, כ"כ בשעה"צ ס"ק ע"ג. ע"ש.

¹⁰⁸ וכמו"כ נחלקו בזה הפמ"ג והאבן עוזר בבי' שי' ר' יונה. ובשעה"צ ובאווה"ל הביא את דברי האבן עוזר. אך
 בביאווה"ל ד"ה אבל כתב כהפמ"ג. ויל"ע.

סעיף יח - בדין לכלול ספק בברכה אחרונה

-כתב התרומת הדשן, דלכתחילה לא ישתה משקה או יאכל פרי שהוא ספק, אם אין לו היאך לפטרם בברכה אחרונה.

בדיעבד אם שתה משקה שהוא ספק על הגפן וספק בונ"ר:

לכתחילה- ישתה יין ויברך על הגפן, וכן ישתה מים ויברך בונ"ר.

ואם אין לו יין-

ש"י השו"ע והרמ"א- דאסור לו לאכול פרי ולברך על העץ ולהוסיף מספק על הגפן, אף

שאין בו תוספת שם ומלכות, וע"כ לא יברך כלל. וכן פסק מג"א.

ש"י הלבוש- י"א דלהלבוש יברך בונ"ר על משקה זה לבד. ט"ז. וי"א דלא יברך אא"כ יש לו

דבר אחר שברכתו בונ"ר. פמ"ג ומשנ"ב.

ש"י הט"ז- דבדיעבד יכול לברך ע"י שיכלול ויוסיף על הגפן בברכת על העץ¹⁰⁹. וכן פסקו

המשנ"ב ועוד.

ש"י ביאורה"ל- דיכול לברך על העץ ולפטור את המשקה. כוון דהוא ברכה כוללת¹¹⁰. ומג"א

לא ס"ל כן.

ואם אכל פרי שהוא ספק על העץ וספק בונ"ר:

לכתחילה- יאכל פרי אחר ויברך על העץ, ויכוון לפטור גם את פרי זה.

ואם אין לו פרי אחר- להמשנ"ב בדעת מג"א- יברך על היין על הגפן ויוסיף ג"כ על העץ. דהכא

שאני דהא כל הפירות נכללים בהעץ.

ואם אין לו כלום- לא יברך כלל. ולפמ"ג בדעת מג"א- יברך על העץ, דהא כל הפירות

נכללים בהעץ.

¹⁰⁹ דהא אין כאן ברכה לבטלה. וע"כ טוב שיברך מאשר שלא לברך כלל.

¹¹⁰ והיינו לש"י הפוסקים שס"ל חידוש זה. דעל העץ יכול לפטור דהוי ברכה כוללת.

סימן ר"ט

טעות באמירת הברכות

סעיף א.ב. - דיני טעויות באמירת הברכות

אופן א' - טעות בפתיחת הברכה.

(1) נטל כוס יין וסבר שהוא מים והתחיל ע"ד לומר שהכל, ונזכר וסיים בורא פרי הגפן - יצא דהא אף אם סיים שהכל יצא.

(2) נטל כוס מים וסבר שהוא יין והתחיל ע"ד לומר בפה"ג, ונזכר וסיים שהכל נהיה בדברו: לרש"י והרשב"א - יצא. דהוי איבעיא בגמ', ולא איפשיטא, וספיקא דרבנן לקולא. לתוס' - לא יצא, דמצוות צריכות כוונה¹¹¹. להמג"א והמשנ"ב בדעת הרמב"ם¹¹² - לא יצא, דהוי איבעיא ופסקי' דכוונה עיקר כיון דשם ומלכות הם עיקר הברכה. להבאה"ג בדעת הרמב"ם - יצא, דהוי איבעיא, וכיון שלא נפשט פסקי' לקולא דאם הכוונה היה כהוגן או שהחתימה היה כהוגן יצא. להרי"ף והראב"ד ועוד - אין זה איבעיא בגמ', אלא פשיטא דהחתימה עיקר דאזלי' בתר מה שהוציא בפיו, וע"כ יצא.

(3) נטל כוס מים ע"ד לומר שהכל, וסיים בפה"ג: הכל תלוי בהראשונים הנ"ל -

לרש"י - לא יצא. וכ"ש לתוס'. (דהספק בגמ' הוא רק האם הכוונה יכול להפריע להחתימה אבל בוודאי שהחתימה עיקר, מחצה"ש). להרמב"ם - יצא, דהכוונה עיקר. (אף להבה"ג. אך תלוי בשיטות המובאות למטה הערה 2). להרי"ף ועוד - לא יצא, דהחתימה עיקר.

הלכה למעשה:

שי השו"ע - כהרמב"ם דהכוונה עיקר. (ולמעשה זה תלוי במחלוק' המג"א והמשנ"ב עם הבאה"ג, מהו שי הרמב"ם).

¹¹¹ דהגמ' נסתפקה כיון שלא סברה כתוס' אך לשי' התוס' ל"ש איבעיא כלל, דמצוות צריכות כוונה אף בדרבנן, והיינו דצריך כוונה לצאת דווקא, או שלא לכוון כוונה אחרת, פמ"ג ומחצה"ש. ¹¹² ובבי' שי' הרמב"ם מצאנו עוד ב' פירושים,

הראשון הוא מה שהשיב הרמב"ם בתשובה לחכמי לונ"ל וכתב, שדבריו לא נאמרו אלא בשכר ענבים שאף אם סיים בפה"ג אינו שקר כ"כ וע"כ יצא באם היתה כוונה נכונה, אך בשאר דברים ודאי ס"ל כהראשונים שלא יצא, (ואולי משום שהחתימה עיקר). והכס"מ - הבי' חולק על תשובה זו ואומר ש'אין מקום לתשובה זו, אך בלחם משנה, ב"ח, ט"ז ומג"א הסכימו לתשובה זו, וכ' הפמ"ג שמ"מ אף על שכר ענבים אין הלכה כהרמב"ם. ועוד שי' בדעת הרמב"ם הוא הרבינו יונה שכותב דברי הרמב"ם כג' הרי"ף ממש, וכ' הב"י דצ"ע בזה, שאין זה כלל גי' הרמב"ם.

שי' הב"ח, ט"ז, ומג"א, וכ"פ המשנ"ב - כשאר הראשונים דהחתימה עיקר, וע"כ בדוגמא 2 יצא ובדוגמא 3 לא יצא.

בברכה שהיא מה"ת: כגון ברכהמ"ז כשאכל לחם (כדי שביעה) והתחיל ע"ד לומר על העץ¹¹³, וסיים הזן וכו' - הביאזה"ל כתב שצ"ע לדינא. דלרש"י שיצא רק משום ספק, א"כ בדאורייתא אמרי' לחומרא, אך להרי"ף הרי יצא מדינא וא"כ ה"ה בדאורייתא.

אופן ב' - טעות בהחתימת הברכה:

(1) נטל כוס מים וסבור שהוא מים ואמר כך: בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן - יצא דאף אם סיים רק שהכל יצא¹¹⁴.

(2) נטל כוס מים וסבור שהוא מים ואמר כך: בא"י אמ"ה בפה"ג שהכל נהיה בדברו: לר"י הלוי בדעת הרי"ף - תכ"ד הוי ספק בגמ' ואזלי לקולא. ולאחר כ"ד לא יצא. להי"א בדעת הרי"ף - תכ"ד יצא מדינא, ולאחר כ"ד יצא דהוי ספק. לשאר הראשונים - לאחר כדי דיבור: ודאי לא יצא, דאין זה כלל האיבעיא בגמ', ובתכ"ד: להרמב"ם - לא יצא. כיון שהכוונה לא היה כהוגן. (ואולי יועיל תיקון לפי הבאה"ג, וצ"ע). למג"א בדעת רש"י - לא יצא, דבאופן שנתבטא הכוונה בהחתימה אין מועיל תיקון. להבאה"ג ומשנ"ב בדעת רש"י - יצא. (דאף זה שייך בספק הגמ', כיון שהכוונה לא היה כהוגן אך האמירה היה כהוגן דתכ"ד כדיבור דמי).

(3) נטל כוס מים וידע שהוא מים ואמר בא"י אמ"ה ע"ד לומר 'שהכל', טעה וסיים בפה"ג ותיקן ואמר שהכל:

לרש"י ותוס' - יצא דתכ"ד כדיבור דמי, ומועיל תיקון כיון שידע בשעת אמירת הברכה. להרמב"ם - יצא. דהא היתה כוונה כהוגן. למחצה"ש בדעת הרי"ף - תכ"ד יצא דהוי ספק¹¹⁵, לאחר כ"ד לא יצא. לפמ"ג בדעת הרי"ף - תכ"ד יצא מדינא, ולאחר כ"ד יצא דהוי ספק.

הלכה למעשה:

שי' השו"ע - כהרמב"ם, וע"כ לא יצא אלא בידע ותיקן תכ"ד. שי' המשנ"ב ומג"א (במק"א) - תכ"ד יצא בין ידע ובין לא ידע¹¹⁶. לאחר כ"ד לא יצא.

בברכה שהיא מה"ת: כגון ברכהמ"ז כשאכל לחם (כדי שביעה) ואמר על העץ ותיקן תכ"ד ואמר הזן וכו':

¹¹³ אכן אם אמר ע"ד על המחיה יצא דהא מזון נמי מחיה הוא. משנ"ב.

¹¹⁴ ויל"ע אי מהני אף לאחר כ"ד, דלכאור' יל"ד מטעם הפסק.

¹¹⁵ דאף בידע שייך ספק, דצדדי הספק הם א) האם הוי הפסק או לא, ב) האם אזלי בתר החתימה אף כשהיה הפסק.

¹¹⁶ והטעם בזה, להמשנ"ב משום דתכ"ד מועיל לכר"ע, (לרש"י - אם ידע מדינא, ואם לא ידע מספק, להרי"ף - בין ידע ובין לא ידע מספק). למג"א משום דס"ל כהרי"ף שפוסק כן מספק. (אך לרש"י אין מועיל אלא בידע - מדינא).

אם ידע - יצא לכו"ע¹¹⁷ דהרי יצא מדינא דתכ"ד כדיבור דמי, וא"כ ה"ה בדאורייתא.
אם לא ידע - לא יצא, דהא יצא רק מדין ספק וע"כ בדאורייתא אמרי' לחומרא.

בברכות השחר:

- (1) אמר בא"י אמ"ה ע"ד לומר פוקח עורים, וסיים מלביש ערומים ותיקן תכ"ד ואמר פ"ע - יצא ידי ברכת פוקח עורים לכו"ע, דומיא דלעיל.
 - (2) אמר כל הברכה ע"ד לומר מלביש ערומים, וסיים מלביש ערומים ותיקן תכ"ד ואמר פוקח עורים - לרש"י, תוס' והרמב"ם - יצא ידי ברכת מלביש ערומים. (דיש שי' שמלביש ערומים הוא קודם, וע"כ יצא).
 - לפמ"ג בדעת הר"ף - יצא ידי ברכת פוקח עורים, דהא תכ"ד כדיבור דמי.
למחצה"ש בדעת הר"ף - ספק מה יצא, פ"ע או מלביש ערומים.
 - (3) אמר בא"י אמ"ה ולא כיוון כלום, וסיים מלביש ערומים ותיקן תכ"ד ואמר פ"ע - לרש"י, ולפמ"ג בדעת הר"ף - יצא ידי ברכת פ"ע.
למחצה"ש בדעת הר"ף - ספק מה יצא, פ"ע או מלביש ערומים¹¹⁸.
- וכן בברכות הבדלה שטעה והקדים ברכת האש לבשמים, כיון שאין הסדר מעכב הדין כנ"ל.

אופן ג' - טעה בכל הברכה.

- אמר כל הברכה ע"ד שהוא יין, ושתה ומצא שהוא מים, צריך לברך שנית בפה"ג כשישתה כוס יין אחר.
- אך איכא אופנים שלא יצטרך לברך שנית:
- להרמ"א - א) אם אחרים שותין עמו, והיה יין לפניו, דכמו שהוציא אחרים יוצא נמי הוא. אף שלא היה בדעתו לשתות עוד יין. (אכן אם 'נמלך' ממש צריך לברך שנית).
- ב) אם היה בדעתו לשתות עוד, אף שאינו לפניו בשעת ברכה¹¹⁹.
- למהרי"ל - רק באופן שהיה דעתו וגם הוציא אחרים בברכתו.
- למשנ"ב - או כשהיה דעתו או כשהיה מונח לפניו, אף בסתמא.
- לשועה"ר - רק כשהיה דעתו וגם מונח לפניו.

¹¹⁷ אכן למחצה"ש בדעת הר"ף דאף בידע שייך ספק, יל"ע מה הדין בדאורייתא.

¹¹⁸ משום דבברכות הנהנין אמרי' שספק ברכות להקל כדי שלא יבוא לידי ספק ברכה לבטלה אם יברך שנית, אך הכא הרי אפשר להפך הסדר, וא"כ אולי יצא ידי ברכת מלביש ערומים, מחצה"ש. וע"ש עוד שהספק דהרי"ף הוא בכל 3 הדוגמאות, אך רק באופן שלא כיוון כלום יש לחוש הלכה למעשה לספק דהרי"ף, כיון שרק לרש"י יצא ולהרמב"ם ותוס' לא יצא. ודו"ק.

¹¹⁹ כשי"ר"ת אך הרא"ש ותוס' חלקו ע"ז. והטעימה באמצע ל"ח הפסק, אכן אמירת ברוך שם כבוד וכו' הוי הפסק. משנ"ב.

סעיף ג' - נסתפק אם בירך

אם נסתפק באחד מן הברכות אם בירך או לא:
בכל הברכות - אינו חוזר ומברך בין בתחילה ובין בסוף. דהוי מדרבנן וספק לקולא.
בברכת המזון - חוזר ומברך. דהוי מה"ת - כשאכל כדי שביעה.
במעין שלש בשבעת המינים:
להשו"ע - אינו חוזר ומברך. כהרמב"ם והסמ"ג דהוי מדרבנן.
להט"ז וכ"פ המשנ"ב - יש לחוש להראשונים הסוברים דהוי מה"ת¹²⁰, וע"כ יאכל שיעור
 כזית ויברך אחריו. ואם אין לו מאותו מין יאכל ממין אחר, כגון כשאכל מפרי העץ יאכל
 מזונות ויכללנו בברכתו. (פמ"ג).

¹²⁰ רש"י, רא"ש, רשב"א, בה"ג וטור. או משום ד'וברכת' קאי אף על שבעת המינים, רש"י, רא"ש ובה"ג. או
 משום הלמ"מ. פרישה והובא בפמ"ג ריש סר"ח.

סימן ר"י

שיעור אכילה לברכה

סעיף א' - דין האוכל והשותה פחות מכשיעור

האוכל פת או שאר אוכלין פחות מכזית, וכן השותה יין או שאר משקין פחות מרביעית:

ברכה ראשונה:

שי' ר' אחא משבחא - דעל פחות מכשיעור אין מברך כלל.
שי' רבינו יונה - דעל פרי פחות מכשיעור מברך שהכל.
שי' רוב הראשונים והטושו"ע - דעל כל מין מברך כברכתו הראויה לו, ואפי' על כל שהוא, דאסור ליהנות מן העוה"ז בלי ברכה.

ברכה אחרונה:

בפת - אין מברך כלל דכתיב ואכלת ושבעת - ואין אכילה פחות מכזית¹²¹.
בשאר דברים -
שי' הר"י - דבשבעת המינים מברך בנ"ר.
שי' שאר ראשונים - דאין מברך כלל דכשתיקנו חז"ל ברכה אחרונה כעין דאורייתא תיקנו, וכ"ה להלכה.

במשקין:

שי' הר"י, והאגור בדעת הר"ף - דמברך בנ"ר כיון דלאו ברכה חשובה היא.
שי' רוב הראשונים - דאין מברך כלל דכשתיקנו חז"ל ברכה אחרונה כעין דאורייתא תיקנו, וע"כ הוי דומיא דכל התורה דשיעורו ברביעית.

דיני צירוף אוכלין:

א. אוכלין. כל האוכלין מצטרפין לכזית לברך עליהן ברכה אחרונה הראויה להן. ואם אכל חצי זית משבעת המינים או מפת, וחצי זית ממין אחר, מצטרף¹²², ומברך בנ"ר. (אכן, אם הם בתערובת בכלי, ויש צירוף כזית מחמשת מיני דגן, מברך מעין שלש אף אם לא אכל כזית דגן. פר"ח, ומובא בפמ"ג.)

ב. משקין. כל המשקין מצטרפין לרביעית. (אולם בחצי רביעית יין וחצי רביעית משקה אחר, ספק אם מצטרף, דהא אולי צריך לברך ביין על כזית וכדלק'.)

¹²¹ אף דמה"ת צריך שביעה, מ"מ כשתיקנו רבנן כזית סמכו על לשון הפסוק ד'ואכלת' דהיינו כזית. שעה"צ.

¹²² והחידוש הוא דהפרי מצטרף לברך עליו בנ"ר אף שאין זה ברכתו. מחצה"ש ומשנ"ב.

ג. אכילה ושתייה. דהיינו שאכל פחות מכזית ושתייה פחות מרביעית: להמג"א ומשנ"ב - אין מצטרפין, אפי' לענין בנ"ר. והפמ"ג והחמד משה - מפקפקין בזה דאולי מצטרפין, דהא נהנה.

משקה הבא להכשיר את האוכל, או אוכל השרוי במשקה:

להמג"א - מצטרפין.

להחיי אדם - אין מצטרפין.

האוכל פת ומטבל במשקה:

להמשנ"ב - מצטרפין.

להחיי אדם - אין מצטרפין אף למג"א.

אכל הפת עם הרוטב בלא טיבול - אין מצטרף, ואם ברכת הרוטב כברכת המאכל אפשר דמצטרף. (ומשועה"ר משמע דודאי אין מצטרף).

ד. נשתהה באמצע.

אכל כזית מעט מעט ונשתהה באכילתו:

שי המג"א והמשנ"ב - אם יש מתחלת האכילה עד סופו יותר מכדי אכילת פרס¹²³, אין מצטרף, ואם לאו מצטרף.

שי' העולת תמיד בשם כנה"ג - דאף בהפסיק מצטרף שהרי נהנה. ואם אכל כדי שביעה - מצטרף לכר"ע, דהא קרי' ביה ושבעת. (ואולי גם בזה צריך 'ואכלת', וצ"ע. שעה"צ).

שתה רביעית מעט מעט ונשתהה בשתייתו:

פסק השו"ע - דשיעורו בכדי שתיית רביעית¹²⁴.

פסק הגר"א - דשיעורו כבאכילה - כדי אכילת פרס.

שתית קפה חם וכדו' - שהדרך לשתותו חם וע"כ שותין אותו מעט מעט:

להגר"א וכ"פ שועה"ר - מברכין לאחריו, דשיעורו בכדי אכ"פ.

לשאר אחרונים - אין מברכין, דשיעורו בכדי שתית רביעית. וכן מנהג העולם.

פסק המשנ"ב - טוב לנהוג להניח בכוס כדי שיעור רביעית שיצטנן מעט ויוכל לשתותו בלי הפסק ויוכל לברך לכר"ע.

ה. ליקוטי דינים:

אכל פחות מכשיעור ויצא לחוץ וחזר מיד - אף דצל"ב שנית אפי' בפת, מ"מ מצטרף לענין ברכה אחרונה. (מג"א).

אכל כזית בין השינים או בין החניכים - אין מצטרף דבעינן הנאת מעיו, דכתיב ואכלת ושבעת. (פמ"ג).

אכל חצי זית והקיא וחזר ואכל חצי זית - אין מצטרף שהרי אין כאן הנאת מעים בכזית. (פמ"ג).

¹²³ ושיעורו: י"א כדי אכילת ג' ביצים וי"א ד' ביצים, ובברכות דרבנן יש להקל דאף בהפסק כדי אכילת ג' ביצים לא יברך. משנ"ב.

¹²⁴ ושיעורו, הינו כדרך שבנ"א שותים דהיינו בשתי פעמים, שהוא מידת דרך ארץ. שעה"צ.

פת סופגנין שנתפח ע"י האוירים - האוכל ממנו כזית לא יברך דבאמת אינו כזית. (משנ"ב).
כזית שנצטמק ונתמעט בשיעורו - אין מברכין אחריו אא"כ חזר ונתפח. (משנ"ב).

דיני 'בריה':

פסק השו"ע שנכון להיזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית, כגון: גרגר של ענב או של רימון, תות שלם או קטנית אחת או דג קטן (שעה"צ). כיון דיש מסתפקין לומר שעל דבר שהוא כברייתו, מברך אחריו אף שאין בו כזית.

ונבוא בזה לסכם ולברר השיטות בזה, מתי הוי בריה לכל הראשונים:
[אכן להרי"ף והרמב"ם - אין לחוש כלל ל'בריה', כי פליגי בזה הבבלי והירושלמי, ולהבבלי לא שייך כלל דין בריה.]

לתוס' והרא"ש - אם הובא לפניו שלם. ואכל מה שראוי לאכול ממנו - הוי בריה, וע"כ אם אין הדרך לאכול הגרעין - אין זה חיסרון, והוי בריה.
למא"מ בדעת הרשב"א - אם אכל הפרי בשלימותו עם הגרעין וקליפת הגרעין - הוי בריה. ואף אם אין ראוי לאכילה כלל, צריך לאכלו בשלימותו.
ליד אפרים בדעת הרשב"א - אם אכלו בשלימותו עם הגרעין אף ללא קליפתה - הוי בריה. למא"מ בדעת ר' יונה - ס"ל כהרשב"א הנ"ל. (וכ"ה גם צד א' בד"מ).
למחצה"ש בדעת ר' יונה - אם ראוי לאכול תוך הגרעין הוי בריה אף אם לא אכל קליפת הגרעין, ואם אין ראוי לאכול תוך הגרעין לא הוי בריה אף אם אכלו.
ליד אפרים בדעת ר' יונה - אם ראוי לאכול הגרעין וגם הדרך הוא כך, הוי בריה אף אם לא אכל קליפת הגרעין, ואם אין הדרך לאכול תוך הגרעין לא הוי בריה אף אם אכלו¹²⁵.

הלכה למעשה:

שי' המג"א - דהרמ"א כתב ככל השיטות ולא הכריע.
שי' השועה"ר - כהרא"ש, וע"כ אם הובא לפניו שלם ואכל מה שראוי לאכול ממנו - הוי בריה, ואף אם אין הדרך לאכול הגרעין - אין זה חיסרון, והוי בריה.
שי' הגר"א ומשנ"ב - דהרמ"א פסק כהרשב"א (וכ"כ המא"מ והד"ח), וע"כ:
א. אם אכלו בשלימותו עם הגרעין - הוי בריה, אף כשאינו ראוי כלל.
ב. אך אם ⁽¹⁾אכלו ללא הגרעין או ⁽²⁾שנחתך ממנו קצת, או ⁽³⁾שנפל קצת ע"י בישול או ⁽⁴⁾נתרסק קודם האכילה או ⁽⁵⁾שחילקו לשתיים - לא הוי בריה. (ובב' האחרונים לכו"ע ל"ה בריה).
ג. ואם ראוי לאכול תוך הגרעין ואין ראוי לאכול קליפת הגרעין הוי בריה. (כ"פ המשנ"ב, אך המא"מ חולק ע"ז).

¹²⁵ אכן בשי' הפמ"ג יש שביארו דס"ל כהיד אפרים, אך אני בעניי לא נראה לי כן, ונסתפקתי רבות בבי' דבריו ועדיין לא זכיתי להגיע לכדי הבנה מושלמת בדבריו, אך הנראה לענ"ד הוא, דלפמ"ג בעינן שהקליפה ג"כ תהא ראויה לאכילה, ואם הקליפה ראויה לאכילה א"צ לאכלו, ודו"ק. ואף שהוא דבר תימה, מ"מ כן נראה לי לאחר העיון והדקדוק בדבריו, וצ"ע.

שיעור שתיה (ביין ובכל המשקין):

להרא"ש- יש להסתפק אם הוא כזית [-חצי ביצה], או כביצה או רביעית.¹²⁶

להרמב"ם- הוי רביעית.

פסק השו"ע- מספק אין לברך אלא על רביעית, ושלא להיכנס לספק לא ישתה אלא פחות מכזית או רביעית שלם.

הוספת המג"א- אף אם שתה כזית, מ"מ יזהר שלא ישתה עד לשיעור כביצה שלא להיכנס לספק השני דהרא"ש¹²⁷.

שיטת הט"ז- יש ג' אופנים שיש לברך ברכה אחרונה אף בפחות מרביעית: (א) במלא לוגמיו בכוס גדול. (ב) רוב רביעית. (ג) יין שרף, שמברך כששותה כשיעור שדרך בנ"א לשתות (וראי למזגו במים ויעמוד על רביעית). והאחרונים חולקים עליו.

שיעור רביעית:

לב"י בדעת הרא"ש- הוי כביצה¹²⁸.

להא"ר בדעת מג"א- הוי קצת פחות מכביצה ומחצה. (-כ"פ המחצה"ש דבריו).

להמחצה"ש בדעת מג"א- הוי כביצה ומחצה, והוא כמעט מלא ב' ביצים בינוניות בלי הקליפות.

האופן שמשערים הרביעית:

אם משער ביין- ימלא כלי יין ויתן לתוכו ביצה ומחצה, ומה שיוצא ממנו הוי רביעית.

אם משער במים- יתן ביצה ומחצה לתוך כלי, וימלא כלי דומה במים, ויערה המים לתוך הכלי עם הביצים, ומה שנשאר הוא ביצה ומחצה. (ולכא"ר אף במים יכול לשער כאופן א'. פמ"ג).

סעיף ב - דין מטעמת

הטועם את התבשיל, לידע אם צריך מלח ותבלין וכדו', ואין מתכוון להנאת אכילה:

אם טועם ופולט (או לועס ופולט):

להר"ח- א"צ לברך, אפי' בטועם יותר מרביעית, דל"ח הנאה אלא בתוך מעיו.

להרמב"ם- י"א דס"ל דביותר מרביעית צריך לברך¹²⁹, וי"א דס"ל דבכל אופן א"צ לברך. וכ"פ המשנ"ב.

להאהל מועד- בפחות מרביעית א"צ לברך, אך ביותר מרביעית צריך לברך.

¹²⁶ ובמחצה"ש בי' הצדדים דאולי 'ושבעת' היינו כביצה כר"י דס"ל דזהו שביעה, או כזית דומיא דואכלת או רביעית דשביעה במשקה הוא רביעית.

¹²⁷ וכ"פ המשנ"ב, והוסיף דאף בשתה יותר מכזית, יזהר שלא ישתה שיעור רוב רביעית, דלהט"ז הוי חיוב ברכה אחרונה.

¹²⁸ היינו לפי הב"ח, ט"ז ומג"א שנתקשו בזה, אך הפמ"ג והפרישה תי' דכוונתו דשוה לביצה 'באיכותו', דהיינו שהוי שיעור שביעה במשקין, ואין הכוונה 'בכמות', דודאי שיעורו כביצה ומחצה. ודו"ק.

¹²⁹ ונ"ל דהיינו שי' השועה"ר. והחולק הוא הגר"א ועוד אחרונים.

אם טועם ובולע:

להר"ח, ולמג"א בדעת הרמב"ם - אף בכל שהוא צריך לברך כיון שיש לו הנאת מעיו.
לטושו"ע בדעת הרמב"ם -

בפחות מרביעית עד רביעית - א"צ לברך, דאין כוונתו לאכילה אלא לטעום התבשיל.
ביותר מרביעית - צריך לברך, דכיון דהוי הנאה יתירה חשיב כמתכוון לאכילה.

הלכה למעשה:

להרמ"א - ספק ברכות להקל, וע"כ לא יברך (ואסור, דהוי חשש ברכה לבטלה. משנ"ב.)
בתבשיל, אלא בבולע יותר מרביעית ובאוכל יותר מכזית. אבל בלא"ה א"צ לברך. ומותר
אפי' לטעום מהרבה קדירות (ומכל קדירה בפנ"ע שיעור רביעית אפי' בבת אחת. ביאור"ל.) בלא ברכה.
ובלבד שלא יתכוון לאכילה.

להמג"א - בבולע צריך לברך אפי' בכל שהוא, ובפולט א"צ לברך בכל אופן¹³⁰.
פסק המשנ"ב - כהרמ"א, אך לכתחילה הרוצה לבלוע, טוב שיכוון להנות ממנו בתורת
'אכילה', ויברך לכו"ע.

הוספות:

- א. אם אוכל מהמאכל לאחר שנתבשל, שאין שייך בו תיקון:
שי המג"א - דצריך לברך, שכוונתו למאכל.
שי הא"ר והפמ"ג - דא"צ לברך דגם זה בכלל טעימה. וכ"פ המשנ"ב.
ב. אם כוונתו לטעום וגם ליהנות (בכוונת אכילה):
המשנ"ב כתב שצ"ע. (בשעה"צ), ומחיי אדם משימע שיצריך לברך.
ג. הנותנין טאבא"ק לשפופרת ושואפין העשן בפיהם - נסתפק המג"א אם טעון ברכה¹³¹,
והאחרונים הכריעו שלא לברך.

¹³⁰ וכן משימע שי' השועה"ר, אך הוא כתב דביותר מרביעית אף בפולט צריך לברך, ולכאור' משום דס"ל כן בד' הרמב"ם, כמובא בהערה קודמת. או משום דס"ל כהאהל מועד. ויל"ע.
¹³¹ האם דומה לטעום ופולט שאין מברך, או דדומה לריח שצריך ברכה, דהא נהנים ממנו, ועוד שיש בו שביעה, שהרבה שבעים ממנו. ונשאר בצ"ע.

סימן רי"א

דיני קדימה בברכות

סעיפים א. ב. ג. - דיני קדימה בברכות הפירות

היו לפניו כמה מיני פירות, יש בזה כמה פרטי דינים על מה צריך לברך. ובעיקר נחלקו לשני אופנים: א. כשכל הפירות ברכותיהן שוות, ב. כשאין ברכותיהן שוות. אכן יש להקדים שכל דיני קדימה הם רק כשרוצה לאכול מכולם וגם מונחין שני הפירות לפניו, דבלא"ה לא שייך בזה כלל דין קדימה, אלא יברך רק על מה שרוצה או על מה שמונח לפניו. [רמ"א ומג"א סעיף ה'].

כשברכותיהן שוות:

שי' הרא"ש והטור - כר' יהודה. דמברך על מין שבעה קודם. ואם אין שבעה מברך על החביב קודם. ו'חביב' היינו מהמין שחביב עליו תדיר. [ולא מה שחפץ עתה. ר' יונה והרא"ש]. שי' הרמב"ם - כרבנן. דמברך על החביב קודם, ו'חביב' היינו מה שחפץ עתה¹³².

הלכה למעשה:

ביש שם מין שבעה:

להט"ז ושועה"ר - אין הכרע. וע"כ יכול לברך על מין שבעה קודם [כהרא"ש], או על מה שחפץ עתה, [כהרמב"ם]. אכן יקבע לו הלכה כאחד, לא פעם כך ופעם כך. [פמ"ג]. ואם אינו חפץ בפרי מיוחד, ודאי יברך על שבעה קודם. להלבוש ומשנ"ב - מברך על שבעה קודם¹³³. אף שהוא חצי פרי והפרי השני הוא שלם. דמעלת 'שבעה' עדיף מ'שלם'¹³⁴.

באם אין שם מין שבעה: לכו"ע מברך על החביב קודם, ולכתחילה יברך על החביב עליו תדיר, אך בדיעבד יכול לסמוך על שי' ב' ויברך על מה שחפץ עתה. אכן אם יש לפניו שלם יברך עליו. דמעלת 'שלם' עדיף מ'חביב'¹³⁵.

¹³² והבה"ג, ר' יונה, תוס', ראב"ד, רשב"א, מהר"ם מרוטנבורק, מרדכי, סמ"ג, ס"ל כהרא"ש דהל' כר"י. ואילו רב האי גאון, רש"י, ראבי"ה, אשכול, אור זרוע, רי"ף, רע"ב, רא"ה, ס"ל כהרמב"ם דהל' כרבנן. [ביאור"ל].

¹³³ וכן הוא בפש' שי' השו"ע, כדחזי' ממה שכתב סתם ואח"כ י"א דמשמע דס"ל כהסתם. אך הט"ז ס"ל דכאן אי"ל כן. כיון שבסעיף ג' כתב 'והרמב"ם' - דהיינו שהזכיר שם החולק, א"כ אין ראיה דהלכה כסת"ם, אך הלוש מגיה שם 'וי"א' וא"כ הלכה כסתם. פמ"ג.

¹³⁴ ובמחצה"ש כתב דיר"ש יברך על שניהן יחד דומיא דבציעת הפת. אך מל' המג"א לא משמע כן. משום דרק בפת שהוא עיקר סעודה יש להדר בכך. משא"כ פירות. שעה"צ.

¹³⁵ ולהרמב"ם לכאור' הדין דחביב עדיף משלם, דהא ס"ל דחביב עיקר, אך צ"ע דמהרמב"ם משמע דשלם עדיף. פמ"ג.

כשברכותיהן אינן שוות:

- א. להרמב"ם והסמ"ק- מברך על החביב. ואם אין מין חביב מברך על מין שבעה קודם. וגדר 'חביב', להרמב"ם- מה שחפץ עתה. להסמ"ק- מה שחביב עליו תמיד¹³⁶.
- ב. שי' הרא"ש- מברך על איזה מהן שירצה¹³⁷. ובבי' שי' הרא"ש:
להב"ח והט"ז- מברך על¹ מה שחפץ עתה, ואם אינו חפץ בפרי מיוחד יברך על מין² החביב עליו תדיר, ואם אין לו חביב יברך על³ מין שבעה, ואם שניהם ממין שבעה יברך על⁴ המוקדם בפסוק.
להמג"א- מברך על מה שירצה, ואפי' אינו חפץ כלל. אכן כששניהם ממין שבעה יברך על המוקדם בפסוק.
- ג. שי' המרדכי- מברך על מין שבעה¹³⁸.
- ד. שי' הבה"ג- מברך על הפרי שברכתו ב"פ העץ¹³⁹. אף שהשני חביב ושבעה, כיון שברכתו מבוררת יותר מב"פ האדמה.

הלכה למעשה:

- להט"ז והשוועה"ר- אין הכרע. ויכול לברך על מה שחפץ או על מין החביב. ואם אין חביב או שאינו חפץ בפרי מיוחד- יברך על הב"פ העץ קודם.
להא"ר- מברך על מין שבעה קודם. ואם אין מין שבעה מברך על הב"פ העץ קודם.
- להב"ח, מג"א ומשנ"ב-
א. מברך על החביב תחילה¹⁴⁰. ואם אין מין חביב יברך על שבעה קודם. ואם אין מין שבעה יברך על הב"פ העץ קודם.
ב. ולכתחילה יברך על המין שחביב עליו תדיר, ויטעום קצת ממנו ואח"כ יאכל מה שחפץ עתה, אך בדיעבד יכול לסמוך על הרמב"ם ולברך על מה שחפץ עתה. [משנ"ב].
ג. וע"כ אם אחד מהן מין שבעה וחפץ בו- יברך עליו, בכדי לצאת לשי' הסוברים דשבעה קודם. וכ"ש אם הוא מין שחביב עליו תדיר שיברך עליו דווקא [ביאור"ל].
ד. וכן אם חפץ בהעץ- יברך עליו, אף שהאדמה חביב עליו תדיר, כדי לצאת אף להבה"ג דס"ל דב"פ העץ קודם. [שם].
ה. ואם פרי אחד הוא שלם והשני הוא חביב- נשאר המשנ"ב בצ"ע. ובדרך החיים כתב דשלם עדיף.

¹³⁶ והמחלו' היא בגי' המשנה האם גרסי מברך על 'מין חביב' או מברך על 'חביב'. ודו"ק. ביאור הגר"א.

¹³⁷ וכן ס"ל להראב"ה בשי' רש"י. וכן שי' השבלי לקט. ואילו להתוס', ר' יונה, רשב"א, ר' האי גאון, ר"ח ורי"ף, חביב עדיף. וכ"ה דעת התוס' ברש"י.

¹³⁸ וכתב הדרכ"מ דכ"ה שי' הרמב"ם והסמ"ג, דלא כהב"י שלמד בהרמב"ם דס"ל דחביב עדיף. ובי' המחלו' הוא, דהב"י ס"ל כפש' לשון הרמב"ם דאיזה מהן שירצה יקדים, דכוונתו ל'חביב', אך הדרכ"מ למד דכוונת הרמב"ם הוא דאם חפץ בדבר א' אין כאן כלל דיני קדימה [וכאשר נתבאר למעלה בתחילת הסימן], ואם לאו, שבעה הוא הקודם. ודו"ק. דרישה.

¹³⁹ וכן שי' ר"ש בן חפני והאגור. וכן שי' עוד ראשונים המובאים בא"ר. וע"כ פוסק הא"ר כשי' זו.

¹⁴⁰ ואף דפשי השו"ע כהרא"ש, מ"מ הרי ס"ל להרא"ש מה שירצה יעשה, וא"כ יכול לברך על חביב ויוצא אף לשי' הרא"ש. והיינו למג"א שיכול לברך על מה שירצה ממש, אך להב"ח דצריך לברך על חפץ או חביב וכו', א"א לומר כן, ויוקשה מדוע הם פוסקים כהסמ"ק דלא כסתימת השו"ע. מחצה"ש ומשנ"ב והמסכם.

פירותיך מתוקים סימן רי"א סעיף ד. [ה]. - דיני קדימה בפירות משבעת המינים

הוספות:

- א. ברכת ב"פ האדמה או ב"פ העץ קודמת לשהכל, כיון שמבוררות טפי, ואף כשהשהכל הוא חביב או מין שבעה- כגון דבש תמרים. [פמ"ג].
- ב. בוסר, וקליפות רימונים המטוגנים בדבש, שמברך עליהן ב"פ האדמה מספק- למג"א- אין בו שבח א"י ולא יברך עליו קודם, אף שהוא מין שבעה.
- להלבוש- יש להסתפק. [האם יברך עליהן קודם כיון שהן ממין שבעה, או די ש לברך הברכה על פרי מבורר. (פמ"ג)].
- ג. תבשיל שמעורב בו קמח של חיטין וברכתו 'מזונות', ותבשיל שכולו שעורים, מברך על של שעורים, דחשוב יותר.

סעיף ד. [ה]. - דיני קדימה בפירות משבעת המינים

כתוב בתורה: 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש', ולמדים מזה שכל המוקדם ל'ארץ' הוא קודם לברכה. אכן כיון שכתוב ב' פעמים ארץ, ע"כ אמרי' דצריך לילך אחר ארץ בתרא ואחר ארץ קמא, ויש בזה הרבה פרטי דינים, ונבוא לסכם הדברים בעז"ה.

כל המוקדם בפסוק קודם לברכה.

א. בעיקר דין זה נחלקו הראשונים.

כשברכותיהן שוות:

להרא"ש- אזלי בתר מוקדם אפי' כשהפרי המאוחר חביב עליו יותר. וכ"פ המשנ"ב.

להרמב"ם- אזלי בתר החביב עליו [מה שחפץ עתה], ואם שניהם חביבים לו אז אזלי בתר מוקדם.¹⁴¹

כשברכותיהן אינן שוות:

להרא"ש¹⁴²- אזלי בתר מוקדם אפי' כשהפרי המאוחר חביב עליו יותר.

להרמב"ם והסמ"ק- אזלי בתר החביב עליו [להרמב"ם היינו מה שחפץ עתה, ולהסמ"ק מה שחביב עליו תדיר], ואם שניהם חביבים לו אז אזלי בתר מוקדם.

ב. עוד נחלקו הראשונים מה הדין בכוס חטה ושעורה:

להט"ז בשי"ה הרא"ש [והטור]- קודמין לגפן ותאנה ורימון דהפסוק מיירי בזה¹⁴³.

להבה"ג- גפן תאנה ורימון קודמין, דב"פ העץ קודם לב"פ האדמה והפסוק מיירי דווקא בפת או תבשיל.

להשו"ע- מה שירצה יעשה - כהרא"ש, דהפסוק מיירי דווקא בפת או תבשיל כנאמר בפסוק אח"כ: 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם' [רשב"א].

להמג"א- אזלי בתר חביב. ואם שניהם חביבים לו- חטה ושעורה קודמין מדין מוקדם.

¹⁴¹ כ"כ המשנ"ב, דלא כהפמ"ג שכתב דכו"ע מודים דמוקדם קודם לכל. [והוא כתב כן אף כשברכותיהן אינן שוות, ואף להסמ"ק].

¹⁴² היינו דווקא להט"ז הסובר בשי"ה הרא"ש דמיירי בכוס חטה ושעורה אבל להשו"ע דחולק ע"ז וס"ל דלא מיירי בכוס א"כ לא שייך כלל ברכות שאין שוות. ודו"ק.

¹⁴³ דהטור כתב שאפשר לומר כן.

פירותיך מתוקים סימן רי"א סעיף ד. [ה]. - דיני קדימה בפירות משבעת המינים

פסק המשנ"ב - אזלי בתר חביב. [כמו שנפסק למעלה באין ברכותיהן שוות], ואם אין חביב - מה שירצה יעשה כהשו"ע.

ג. הא דאמרי' המוקדם בפסוק קודם - להלבוש מיירי אף כשלא נגמר הפרי. ולמג"א והמשנ"ב דווקא כשנגמר הפרי.

הסמוך לארץ השני קודם למרוחק מהארץ הראשון.

א. ולכן תמר קודם לענבים ורמונים וכו', דהוא שני לארץ והם ג' וד' לארץ.

ב. אבל בענין זית [-ראשון לארץ השני] האם קודם לשעורה מעשה קדירה [-שני לארץ הראשון], נחלקו הראשונים. להטור¹⁴⁴ ולמהלך א' דמ"א בהרמ"א - הזית קודם. דטעם 'קדימה' חשוב יותר מה'בירור' דברכת ב"מ מזונות. וכ"פ המג"א. להשו"ע ולהלבוש ולמהלך ב' דמ"א בהרמ"א - השעורה קודמת. דבירור דמזונות חשוב יותר מ'קדימה'. וכ"פ המשנ"ב.

ג. אם כוסס את השעורה:

להטור - זית קודם דהוא מוקדם.

להשו"ע - אין זה משבעת המינים ומה שירצה יעשה [-כהרא"ש].

למהלך ב' דהמג"א בהרמ"א - אזלי בתר חביב - כהסמ"ק. ואם שניהם חביבים לו - זית קודם דהוא מוקדם¹⁴⁵.

ואם עשאה קליות - לכו"ע זית קודם, דהא ברכת הקליות שהכל. וב"פ העץ ודאי קודם. [שעה"צ].

הסמוך לארץ הראשון קודם להסמוך להארץ שני.

ושעורה קודם לתמר.

להטור - מיירי בכוסס חטה ושעורה ומ"מ קודמין לזית ותמר.

להבה"ג - מיירי בפת או תבשיל וע"כ קודם לזית ותמר, אבל בכוסס חטה ושעורה שברכתן ב"פ האדמה [או שהכל], זית ותמר קודמין שברכתן ב"פ העץ.

להשו"ע - מיירי בפת או תבשיל, אבל בכוסס חטה ושעורה מה שירצה יעשה.

דין יין.

- יין כיון שברכתו ב"פ הגפן שהיא ברכה חשובה ומבוררת, הרי היא קודמת לזית ותמר, אף שהיא רק שלישית לארץ והם א' וב' לארץ.

- אבל אינה קודמת למעשה קדירה דחטה ושעורה כיון שהם גם מבוררין 'קצת' והם גם קודמין לענבים¹⁴⁶.

¹⁴⁴ והלבוש בי' דברי הטור באופן אחר, דהטור מיירי בזית שלא גדל הנץ שברכתו ב"פ האדמה וע"כ קודם לכוסס שעורה שברכתו האדמה, והט"ז והמג"א דחו דבריו, דודאי כל שלא נגמר בישולו ל"ח משבעת המינים, והא"ר הק' עליו דהכוסס שעורה מברך שהכל, וא"כ פשיטא דזית קודם.

¹⁴⁵ ואין כוונת המג"א לומר כן גם בדברי השו"ע, אלא כוונתו לומר שמדברי השו"ע אין נראה מוכח דלא כהרמ"א, ודו"ק. מחצה"ש.

¹⁴⁶ וע"כ אף להסוברים דבירור דמזונות אינו בירור גדול כמו בירור דב"פ הגפן, מ"מ הלא יש להם גם מעלת קדימה. ט"ז ומג"א.

סעיף ה - דין ברכת המוציא, ודינא דהרשב"א

היו לפניו פת ומזונות¹⁴⁷ - יברך המוציא קודם ואח"כ מזונות. דברכת המוציא חשובה יותר מבמ"מ וכ"ש משאר ברכות.
- ואפי' אם המזונות חשובין יותר כגון שהם משל חיטים והפת של שעורים. ואף אם חביב יותר¹⁴⁸ או חשוב וחביב.
- והיינו כשמזונות הם לחמניות [שבלילתן רכה] וכדו' שאין נפטרין בברכת המוציא, אבל בשאר מיני מזונות שנפטרין בהמוציא, פשיטא שיש לו לברך המוציא ולפוטרו ולא לגרום ברכה שאינה צריכה.

דינא דהרשב"א:

בכל אופני קדימה בפירות שברכותיהן שוות ובירך על שאינו חשוב קודם:
אם כיוון לפטור את החשוב בברכתו - יצא בדיעבד וא"צ לברך שנית על החשוב אפי' אם אינו מונח לפניו.
ואם לא כיוון לפטור - צריך לברך שנית על החשוב, אפי' אם מונח לפניו.
ואם אוכל אצל בעה"ב - א"צ לברך שנית, דכיון דסומך על שולחן הבעה"ב הוי כאילו כיון בפירוש לפטור. [ביאור"ל].
ואם הביאו לפניו מאותו המין פירות יפים מן הראשונים - א"צ לברך שוב. [א"ר].
אם בירך על החשוב קודם:
אם הפרי שאינו חשוב מונח לפניו - יצא, אף אם לא כיוון לפטור.
אם הביאו לו הפרי השני באמצע אכילת הפרי הראשון - א"צ לחזור ולברך.
ואם הביאו לו אחר אכילת הפרי הראשון - צריך לחזור ולברך. ולכתחילה יזהר לכוון לפטור את מה שיביאו לו אח"כ.

הוספת המשנ"ב:

- באופן שפרי אחד הוא ממין שבעה והשני חביב עליו, דפסקי' שיברך על מין שבעה [כהרא"ש], וטעה ובירך על החביב, לא יברך שנית על המין שבעה, כיון שלהרמב"ם הרי חביב עיקר ונמצא שיברך ברכה לבטלה.
- ומאידך גיסא כשמברך על המין שבעה, טוב לכוון לפטור את החביב, כדי לצאת דעת הרמב"ם שסובר דחביב עיקר וא"כ אינו נפטר בברכת השבעה.

סעיף ו - מזונות של כוסמין, שיפון ושיבולת שועל

תבשיל מכוסמין, שיפון ושיבולת שועל, קודם לגפן, תאנה ורימון, כיון שברכתו מזונות.
וקודם אפי' ליין.
- ואף שאין זה בכלל ז' המינים ממש [להט"ז] שאינו בכלל ז' לכל מילי, להמג"א - שאין

¹⁴⁷ והיינו שעמד לפני נט"י דאמרי' ליה ליטול ידיו ולברך המוציא, אבל בעומד לאחר נט"י פשיטא שיברך המוציא דהא ברכת במ"מ הוי הפסק בין נטילה לברכה. מחצה"ש מדויק מדברי המג"א.

¹⁴⁸ והכלבו חולק וס"ל דאם המזונות חביב יברך עליו קודם. [מובא בדרכי משה].

פירוט מתוקים סימן די"א סעיף ו - מזונות של כוסמין, שיפון ושיבולת שועל

כתוב בהדיא] מ"מ כיון שהוא מין חשוב שעושים ממנו פת שמברך עליה המוציא וברכהמ"ז, וגם הם בכלל ז' המינים, ע"כ קודם.

ולענין קדימה לזית:

להמג"א - זית קודם לשיפון וש"ש [-מין שעורים]. ד'קדימה' חשוב יותר ממזונות, אבל לא לחיטין או כוסמין [-מין חטה].

להא"ר - קודם אף לכוסמין. אך לא לחיטין.

להלבוש והמשנ"ב - אין קודם כלל לכל החמשת מינים, דמזונות חשוב יותר מ'קדימה'.

סדר המעלות:

המג"א מסכם בסוף הסימן את כל סדר המעלות בברכות, ונביא הדברים בעז"ה בתוספת נקו' מהפמ"ג והמשנ"ב.

א. ברכת המוציא. אפי' בפת של כוסמין, שיפון ושיבולת שועל.

ב. ברכת ב"מ מזונות על מעשה קדירה דחמשת מיני דגן - חטה, שעורה, כוסמין, שיפון ושיבולת שועל.

- אכן מזונות דחיטין קודמת לשעורין. ודחיטין ודשעורין קודמת לכוסמין ושיפון וש"ש, כיון שמוזכר בהדיא¹⁴⁹.

- במ"מ דאורז אינו חשוב, וע"כ אינו קודם לשבעת המינים, וצ"ע אם קודם לב"פ העץ שאינו מז' מינים. [פמ"ג].

ג. ברכת ב"פ הגפן על יין.

ד. זית, ושמן זית. ולמג"א - קודמין אף למזונות דשעורין ושיפון וש"ש, אבל לא לחיטין וכוסמין, ולהא"ר - קודם אף לכוסמין, אך לא לחיטין. ולהלבוש והמשנ"ב - אין קודם כלל לכל החמשת מינים.

ה. תמר¹⁵⁰. אבל לא דבש תמרים, שאינו משבח א"י¹⁵¹.

ו. ענבים. תאנה. רימון.

ז. ב"פ העץ וב"פ האדמה קודמין לשהכל.

- בכל אלו המנויים למעלה אין מתייחסין כלל למושג 'חביב', אלא אזלי' כסדר הנ"ל.

ח. כשפרי א' הוא ב"פ העץ והשני ב"פ האדמה, אזלי'⁽¹⁾ בתר החביב לו תדיר, [כהרא"ש]. ואם שניהם חביבים אזלי'⁽²⁾ בתר מה שחפץ עתה [כהרמב"ם].

ואם שניהם שווין אזלי'⁽³⁾ בתר מין שבעה,

ואם שניהם מין שבעה - אזלי'⁽⁴⁾ בתר המוקדם וכדלעיל.

¹⁴⁹ כ"כ המשנ"ב, ויל"ע האם המג"א ס"ל ג"כ הכי, דהא ס"ל לגבי כוסמין וזית דכוסמין קודם לזית, אף שזית מוזכר בהדיא, ואולי יש לחלק דהתם משום דהוי מזונות נגד ב"פ העץ, משא"כ הכא דכולם ברכתם מזונות וצ"ע.

¹⁵⁰ ולהא"ר קודם למעשה קדירה דשיפון וש"ש, אך המג"א והלבוש חולקין ע"ז.

¹⁵¹ וכן כל כהא"ג כגון שכר שעורים וכדו' אינו משבח א"י. פמ"ג עיי"ש.

פירותיך מתוקים סימן די"א סעיף ו - מזונות של בוסמין, שיפון ושיבולת שועל

- להגר"א באופן זה לא שייך כלל דין שבעה או מוקדם משום שאין ברכותיהן שוות ופסקי' כהרא"ש ד'מה שירצה יעשה', ורק כשברכותיהן שוות שייך דיני קדימה וכדלעיל. ואם שניהם אינן ממין שבעה - ב"פ העץ קודם לב"פ האדמה, כיון שמבורר יותר. ט. ברכת אכילה ושתייה, אפי' שהכל, קודמין לברכת הריח.

הוספות:

א. המג"א מסתפק ביש לפניו מזונות דשעורים ויין וזית, על מה יברך תחילה, דהא שעורים קודמין ליין ויין קודם לזית וזית קודם לשעורים. אכן להלבוש והמשנ"ב אינו ספק כלל, דודאי ברכת השעורים שברכתו מזונות קודם לכל.

ב. הפמ"ג מביא מיני מאכלים שיש ספק בברכותיהם וע"כ יש להיזהר לאכלם בתוך הסעודה, או לברך על מיני מאכלים אחרים ולפוטנם, ונציינם בקצרה, והרוצה להרחיב יכול לעיין במקומו ויראה נחת.

- 1] חמשת מיני דגן חי או שלוק כשהגרעינים שלמים (ספק בנ"ר או מעין שלש).
- 2] קליפות תפוזים המרוקחים בדבש (ספק האדמה או העץ או שהכל).
- 3] אורז ודוחן שנתמעכו (ספק האדמה או מזונות או שהכל), ושלא נתמעכו (ספק האדמה או שהכל).
- 4] מי פירות מבישול שבעת המינים (ספק בנ"ר או מעין שלש, וגם ספק העץ או שהכל).
- 5] זגים שנתנו עליהם תאנים (ספק בנ"ר או על הגפן או על העץ, וגם ספק ב"פ העץ או בפה"ג או שהכל).
- 6] אכילת בריה ושתיית כזית במשקים (ספק אם צריך ברכה אחרונה).
- 7] מרקחת מפרי האדמה שמיתקן בדבש (ספק האדמה או שהכל).
- 8] מיני הריפות מטטרק"י (ספק האדמה או שהכל).
- 9] שרביטי קטניות של גינה ושל שדות (ספק האדמה או שהכל).
- 10] פאווידל"א (ספק העץ או שהכל), ובוסר (ספק העץ או האדמה).

סימן רי"ב דיני עיקר וטפל

סעיף א - דיני עיקר וטפל

כל שהוא עיקר ועימו טפילה [-דבר בלתי נחשב], מברך על העיקר ופוסט את הטפל, בין מברכה ראשונה ובין מברכה אחרונה¹⁵². ודין זה הוא לאו דווקא בשהעיקר מעורב עם הטפל אלא אפי' כשאוכל כל מין לבדו. ויש בזה כמה פרטי דינים ונבוא לפרטם בעז"ה.

א. מתי מועיל לפטור את הטפל.

ש"י המג"א והט"ז - דצריך להיות בדעתו בשעת ברכה לאכול אח"כ הטפל. או שדרכו בכך לאכול הטפל. וא"צ להיות מונח לפניו בשעת ברכה או בשעת אכילת העיקר. וכ"פ המשנ"ב. ש"י הב"ח והנחל"צ - דצריך גם להיות מונח לפניו, עכ"פ בשעת אכילת העיקר, ואם לא אינו נפטר בברכת העיקר.

- ובאופנים הנ"ל כשאינו נפטר, מברך על הטפל 'שהכל' דמפסיד ברכתו הראויה לו, כיון שבעצם הוא טפל.

ואם שינה האדם את מקומו בשעת אכילת הטפל, אינו נפטר בברכת העיקר.

ב. מהו 'עיקר'.

אם שני המינים שווין במעלה - הרוב נחשב עיקר. ואף אם כל מין עומד וניכר בפנ"ע¹⁵³. אם אינן שווין - החשוב [היינו מה שזה הוא עיקר כוונתו לאכול] נחשב עיקר, אף כשהוא המועט.

ואם מין א' הוא מחמשת מיני דגן - הוי עיקר אף כשהוא מועט, ובלבד א' שניתן בהתבשיל לטעם [ולא לדבק בעלמא דאז בטל לשאר מינים] ב' ויש בו ממש [אבל עירב קמח במים הרבה עד שנתרכך וראוי לשתייה - מברך שהכל] ג' ומרגיש טעם דגן בפיו. [שעה"צ].

¹⁵² אכן הכלבו מסתפק בזה אם פוסט נמי מברכה אחרונה. אך הב"י והרמ"א כתבו בפשיטות דפוסט. וכן הלכה. ¹⁵³ שיטת החיי אדם הוא דאם כל מין עומד וניכר בפנ"ע - יש לברך ב' ברכות ואין הולכים אחר הרוב בזה ולא אחר חמשת מיני דגן.

והמשנ"ב פוסק דספק ברכות להקל שלא יברך אלא על העיקר - הרוב או הדגן - ויפטור הטפל. וכן משמע בפמ"ג ודרך החיים.

- והרוצה לחוש לש"י החיי אדם - ימעך את המיעוט או את המין האחר שאינו מין דגן וכך יוכל לברך כברכת העיקר - הרוב או הדגן. [ביאור"ל].

והשועה"ר פוסק דאם אחד הוא עיקר ממש והשני אינו אלא לתקנו ולהכשירו - מברך עליו ופוסט הטפל. ואם לאו: אם נתבשלו יחד או שכנתו ונתערבו יחד - מברך על העיקר ופוסט הטפל. ואם לאו - מברך ב' ברכות. ודין זה הוא רק במאכל ומשקה שאינם מתערבין יחד.

ואם כוונתו גם לאכילת הטפל - צריך לברך גם על הטפל¹⁵⁴.
ואם אוכל מין א' ומלפת במין אחר - מה שאוכל ללפת נחשב עיקר, כגון האוכל פת כיסנין וכדו' ומטבל בגבינה ושאר דברים, ואפי' בבשר ודגים, אף שהם ג"כ חביבים עליו ורוצה לאכלם, מברך על הכיסנין שהוא עיקר.

ג. מתי שייך שפת ייחשב כטפל.

להב"ח בדעת ר' יונה - אין פת נפטרת אלא ע"י אכילת פירות שהם חשובים¹⁵⁵.
לתוס' ולהט"ז והמג"א בדעת ר' יונה:
להט"ז - נפטרת אפי' ע"י מליח. כ"ז שאין אוכל הפת לשם סעודה.
לרוב אחרונים - אין נפטרת ע"י מליח אא"כ אינו תאב לאכול הפת כלל, וכגון שאוכל המליח כדי להעביר מתיקות הפירות שאכל קודל"כ. אבל בלא"ה ודאי הפת עיקר ואינה נפטרת ע"י המליח.

האוכל פת אחר שתיית משקה חריף כדי למתק את פיו - נעשה הפת טפל לעיקר ואין מברך עליו. וכתב השל"ה דטוב למנוע מלאכול פת בשעת השתיה כי קשה להבחין אם אוכלו לסעוד הלב או למתק השתיה.
ולענין נט"י: להשל"ה - יטול ידיו ללא ברכה.
להרמ"א - א"צ נט"י כלל. וכ"פ השועה"ר.
להמשנ"ב - בפחות מכזית א"צ ליטול ידיו ובכזית נוטל ידיו ללא ברכה.

השורה פת ביי"ש:

לאחר אכילה [דהיינו ששורה מעט פת ביי"ש כדי לעכל המאכל שאכל] מברך על היי"ש שהוא עיקר. אך טוב שישתה מעט יי"ש לבד קודם שישורה בפת ויברך עליו.
קודם אכילה - מברך על הפת דודאי כוונתו ג"כ כדי לסעוד הלב.

ד. אם הטפל חביב עליו.

שי' הב"י והרמ"א - דאם הטפל חביב עליו מברך עליו קודם כברכתו הראויה לו, ואח"כ מברך על העיקר. וכ"פ שועה"ר. ובלבד שאוכלו בפנ"ע, אבל אם אוכלו יחד עם העיקר מברך על העיקר ופוסט הטפל. [ט"ז].
שי' המג"א - דאפי' אם אוכלו בפנ"ע ואפי' כשאין ברכותיהן שוות¹⁵⁶ אין זה חשוב כלל, כיון שאין אוכלו אלא בשביל העיקר, וע"כ מברך על העיקר ופוסט הטפל. וכ"פ הגר"א והמשנ"ב¹⁵⁷.

ה. האוכל את הטפל לפני העיקר.

כגון שרוצה לשתות, ורוצה לאכול קודם השתיה כדי שלא ישתה אליבא ריקנא וכדו' - צריך לברך על הטפל, כיון שלא יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו דכבר נהנה מקודם ללא

¹⁵⁴ ואף על המעט שמועיל להפיג המרירות וכדו' ג"כ אינו רשאי לטעום בלי ברכה, כיון שכוונתו בזה כדי לסעוד הלב. שעה"צ.

¹⁵⁵ ושי' רש"י בזה הוא דדווקא פירות חשובים כמו פירות גינוסר אז הוי הפת טפל, אבל בלא"ה לא. פמ"ג.

¹⁵⁶ אף דאז קיי"ל לדינא דאזלי בתר חביב, משא"כ כשברכותיהן שוות דקיי"ל דאזלי בתר מין שבעה.

¹⁵⁷ והמג"א והמשנ"ב ב"י עוד, דאף האור זרוע עצמו שממנו המקור לדברי הב"י ג"כ לא התכוון לחידוש זה, אלא כוונה אחרת יש בדבריו. עיי"ש.

ברכה¹⁵⁸. ונחלק בזה מהו ברכתו:

שי' הב"י - דמברך כברכתו הראיה לו. [דומיא דהאוכל פחות מכשיעור שמברך כברכתו הראיה לו].
שי' התרוה"ד, האו"ז והרמ"א - דמברך שהכל. דכיון שהוא טפל בעצם אי"ז עיקר ההנאה,
 וע"כ מברך רק שהכל כדי לא ליהנות מעוה"ז ללא ברכה¹⁵⁹.
שי' המג"א - דאם ברכת העיקר הוא שהכל - מברך על הטפל שהכל, ואם לאו - מברך עליו
 ברכתו הראויה.
פסק המשנ"ב - כהמג"א. ומוסיף דלכתחילה טוב למנוע מלאכול את הטפל קודם העיקר.
אך השועה"ר חולק וס"ל דטוב לאכול הטפל קודם בכדי להרבות בברכות הצריכות.
 ואם הטפל חביב עליו - לכו"ע מברך ברכתו הראויה.

סעיף ב - דין ריקק שתחת המרקחת

מרקחת שמניחין ע"ג ריקקין דקין - אותן הרקיקים נחשבים כטפלים למרקחת. כיון שאין
 באין לאכילה אלא לדבק המרקחת עליהם שלא יטנפו הידים בדבש.
 - ואם אכל המרקחת והשאיר הרקיקין ואכלן בפנ"ע - מברך עליהם כדינם דנחשבין כעיקר.

מרקחת שמניחין על דובשנין שטובין למאכל:

אם נאפו שניהן יחד - מברך במ"מ על הדובשנין ופוטר המרקחת. דהדובשנין עיקר.
 ואם לאו: שי' המג"א - דודאי כוונתו ג"כ עליהם ומברך עליהם כדינם.
שי' העמק ברכה והשל"ה - דאף בזה המרקחת עיקר.

[דברי הטור בסוף הסימן: הביאו לפניו יין, ושמן טוב להריח בו, או חזי היין בימינו ומברך תחילה עליו ואח"כ
 נוטל השמן בימינו ומברך עליו. דברכת האכילה קודם לברכת הריח. וכן כל דבר מצוה יש לאחז בימין כגון
 בהבדלה וכדו'.]

¹⁵⁸ והט"ז כתב דאין לומר שיברך על העיקר ויפטור בזה גם הטפל, כין שהנאת הטפל הוא הנאה אחרת מן
 העיקר וע"כ הוי הפסק בין הברכה לאכילת העיקר. עוד כתב הט"ז דבאכילת גודגדניות לצורך שתיית היין,
 חשיב לעולם כטפל לפני העיקר, אף כששתה כבר יין מקודם משום דהדרך לאכלם כדי לגרור תאוה
 לשתית יין, וא"כ אין נפטרים בכל אופן בברכת היין. והמשנ"ב ועוד אחרונים חולקין ע"ז.
¹⁵⁹ כן בי' הרמ"א. אך הט"ז בי' באופ"א דשהכל הוא ברכה כללית, ורק מפני החשיבות שיש בדברים מסוימים
 הוסיפו עליהם ברכות מיוחדות, וכל שאין בו החשיבות של הפרט, מברך עליו הברכה הכללית. ודו"ק.
 ובלבוש ביאר באופן שלישי. עיי"ש.

סימן רי"ג להוציא אחרים בברכתו

סעיף א - המברך אם יכול להוציא אחרים בברכתו

הנה קי"ל דהמברך יכול לברך ולהוציא בברכתו גם את השומעים. אכן יש בזה כמה פרטי דינים מתי יכולים לעשות כן לכתחילה, ויש בזה אף עדיפות משום 'רוב עם הדרת מלך' [משנ"ב]. ומתי אינו מועיל אלא בדיעבד. ונבוא לפרט הדברים בעז"ה.

א. מתי יכול לפטור אחרים בברכתו לכתחילה:

א. שי' הטור והשו"ע - דבין בפת ויין ובין בפירות צריכין לישב ביחד, ואז יכול א' לברך לכולם¹⁶⁰. ושי' המשנ"ב דבפת ויין צריכין ישיבה בשולחן אחד, ובפירות וכדו' א"צ שולחן א', והמג"א כתב דבכל אופן צריך ישיבה בשולחן אחד.

ב. שי' הסמ"ג - דבימינו אין מועיל ישיבה אלא בפת, ולא ביין או שאר דברים כיון שבזמנינו אין נהוג להסב רק על פת¹⁶¹.

ג. שי' הרמ"א - דאין מועיל ישיבה אלא בפת ויין, ולא בשאר דברים.
- ויש מחמירין דאף ביין ג"כ לא מועיל ישיבה. אך המג"א לא הסכים עמם. ובמשנ"ב פסק דתלוי אם מנהג המקומות שמצוי הרבה יין - מועיל ואם לאו אינו מועיל.
- ומ"מ כותב הט"ז דשכר ומע"ד יכול א' לברך ולהוציא את כולם כיון דבזה הוא מנהג מצוי שאחד יברך ויוציא את כולם. וכ"ה בשו"ע^ר. אך המשנ"ב חולק ע"ז.
ואם הוא בתוך הסעודה - יכול א' לברך ולהוציא את כולם דמתוך שמועיל הקביעות לפת מועיל אף לפירות וכדו'.

ד. פסק המשנ"ב - בזמנינו אין פוטרין א' את חבירו כמעט בשום דבר מאכל, משום שאין הכל בקיאי להתכוון לצאת ולהוציא, ובשו"ע^ר בי' דההמון לא נזהרו מלהשיח בין שמיעת הברכה לטעימה, וע"כ נפטרים מההידור דברב עם הדרת מלך.

- דין מוגמר וכדו':

שי' המג"א דבמוגמר ואש וריח יכול א' לברך לכולם אף בלא ישיבה, ובפמ"ג פיקפק בדבריו. ובמשנ"ב כתב שצ"ע לדינא. ובשו"ע^ר פסק כהמג"א.

ב. אם שייך לפטור בברכה אחרונה:

שי' השו"ע - דבברכה אחרונה אפי' קבעו יחד צריכין ליחלק ולברך כל א' לעצמו, דאין זימון

¹⁶⁰ דהיינו דעל פת ויין צריך בעצם הסיבה אך לדין מהני ישיבה כמו הסיבה שהיה נהוג בזמנם, ובפירות א"צ כלל הסיבה אך מ"מ צריך ישיבה, בכדי שהיה קביעות במקצת.

¹⁶¹ ומקורו מתוס', מרדכי והרשב"א. אך יש להסתפק בליל פורים או בלילה שלפני הברית דאולי אז יכול לברך לכולם. הגהות מיימוניות.

לפירות, ואפילו לייך¹⁶². [דווקא בברכה ראשונה מרויחים כולם שע"ז יכולים לאכול וליהנות, וע"כ א' מברך לכולם, משא"כ הכא דכבר נהנו].

ופסק הט"ז - דבזמנינו כיון שמזלזלים בברכה אחרונה, יש לסמוך לכתחילה שיברך א' ויוציא את כולם, [דהא בדיעבד ודאי יוצאין וכדלקמן], ובפרט בברכה מעין שלש, שאין הכל בקיין בה. ומ"מ טוב יותר שיאמרו עמו מילה במילה. [משנ"ב].

ג. בדיעבד אם ברך ושמעו אחרים, מתי יצאו:

שי' המשנ"ב - בדדיעבד יוצאין בכל אופן, בין בברכה ראשונה ובין בברכה אחרונה, ואפי' ללא שום קביעות כלל.

שי' השועה"ר - דאין יוצאין בדיעבד כלל, אא"כ קבעו עצמם בקביעות המועילה לברכה ראשונה. [וכ"מ שי' המחצה"ש].

ואם אינו יודע לברך בעצמו - יוצא לכתחילה בברכות חבריו, אכן לכתחילה צריך שיישבו יחד. [אף להמשנ"ב].

סעיף ב. ג. - פרטי דינים בדין הנ"ל

אין יכולים לצאת מן המברך אא"כ מצטרף התנאים דלקמן, ואז יוצא אף שאינו עונה אמן. [אכן לכתחילה צריך לענות, דמלבד מה שמצוה לענות אמן על כל ברכה ששומע מישראל, ביותר יש עליו חיוב לענות אמן בברכה שיוצא בה כדי להורות שמסכים לדברי המברך].

א. כשמכווין לצאת יד"ח, והמברך מכוון להוציאם יד"ח. וכמ"ד מצוות צריכות כוונה¹⁶³.

ב. כששמעו הברכה מתחילה ועד סוף. [-כולל תיבת ברוך, דלא עדיף מהמברך עצמו שאם דילג תיבה לא יצא כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים, משא"כ אם אינו מעיקר הברכה יצא].

ג. כשהמברך אוכל ושותה עמהם, וחייב באותה הברכה, אבל אם אינו חייב או שהם חייבים מד"ת והוא חייב מד"ס, צריכין לענות אמן, ואז יוצאים בברכתו, ובלבד שלא יהא ברכה לבטלה דאז אין יוצאין כלל בברכתו.

בשאר מצוות:

י"א דכמה אנשים העושים מצוה אחת, מצוה שיברך א' לכולם משום 'ברב עם הדרת מלך'.
וי"א דזהו דווקא כשכולם מקיימין המצוה ביחד כגון שופר ומגילה וכדו', אבל אם כל א' עושה המצוה לעצמו, הרשות בידם אם לברך כל אחד לעצמו כדי להרבות בברכות, או לברך א' לכולם משום ברב עם. וכ"פ שועה"ר.
וי"א דבברכות אלו אין אחד פוטר את חבריו כלל.

¹⁶² ובמג"א הוסיף דאם באו הפירות בסוף הסעודה אמרי' דאחד יברך לכולם, כיון שבא להם הקביעות ע"י הפת, אך כתב המשנ"ב דבזמנינו לא שייך כלל דין זה, כיון שאין אנו מושכין ידיים מן הפת, וא"כ לא שייך כלל ברכה אחרונה. ודו"ק.

¹⁶³ והיינו אף בברכה דרבנן צריך לכוון לצאת, דאף בזה אמרי' מצוות צריכות כוונה. אך השועה"ר הביא די"א דבדרבנן א"צ כוונה, וא"כ יצא אף ללא כוונה, ויש לחוש לדבריהם שלא לברך שנית כדי להיזהר שלא להיכנס בספק ברכה לבטלה.

סימן רי"ד לשון הברכה

סעיף א - הזכרת שם ומלכות בכל ברכה

כל ברכה צריכה להיות עם הזכרת שם ומלכות, בין ברכת הנהנין ובין ברכת המצוות. ואפי' ברכות קצרות. חוץ מברכה הסמוכה לחבירתה. וכמו"כ בחתימת הברכה צריך להזכיר שם ה'.

אם לא הזכיר שם או מלכות - לא יצא. וכן אם לא אמר מלך 'העולם' - לא יצא¹⁶⁴. ו'אתה' אינו מעכב בדיעבד.

ואם אמר רק ה' או רק אלוקינו, או שם אחר מז' השמות - יצא בדיעבד.

-והא דבשמו"ע אין אומרים מלכות - איכא כמה ביאורים, א) אמירת הקל הגדול בברכה ראשונה, (ובמעין שבע דשב"ק הקל הקדוש) הוא כמלכות. וכל השאר הוי כברכה הסמוכה לחבירתה שא"צ מלכות. ב) אמירת אלוקי אברהם הוי כמלכות כיון שאברהם המליכו על כל העולם. וכל השאר כנ"ל. ג) כיון שהוא תביעת צרכים א"צ מלכות.
-והא דבאלוקי נשמה אין אומרים מלכות - משום שאומרים שהוא בורא הנשמות וכו' אין לך הזכרת מלכות גדולה מזו.

כתב המג"א: העושה מצוה ולא בירך עליו, אם היא מצוה שעדיין בעין - כמו טלית וכדו' - מברך עליו, ואם לאו אינו חוזר ומברך לאחר העשיה.

¹⁶⁴ והאבן העוזר כתב שבדיעבד יצא, ובביאורו"ל הכריע דאם אמר 'המלך' בה"א, ודאי יצא.

סימן דט"ז

עניית אמן

סעיף א - עניית אמן על ברכה עצמית

אין לענות אמן אחר ברכה עצמית. והוא דבר מגונה. ובברכות הנהנין הוי אף איסור, וצריך לחזור ולברך דהוי הפסק.

אכן יש ברכות שצריך לענות אחריהן אמן:

להתוס' והמרדכי וכ"כ הרמ"א - רק בברכת בונה (ברחמיו) ירושלים שבברכהמ"ז. כדי להראות הפסק בין הברכות דאורייתא לטוב והמטיב שהוא דרבנן.

להגאונים, ר' יונה ורש"י - בכל הברכות שהם סוף ענין, כמו בונה ירושלים שהוא סוף הברכות דאורייתא.

להרמב"ם - בכל ברכה שהוא סוף ענין ואחרי ב' ברכות או יותר.

להרא"ש וכ"פ הטוש"ע - בכל ברכה שהוא סוף הענין ואחרי ב' ברכות סמוכות זו לזו, שאין להפסיק ביניהם.

- וע"כ יש לענות אמן אחר (1) בונה ירושלים, (2) ישתבח - שהיא סמוכה לברוך שאמר (והפסוד"ז ל"ח הפסק). (3) יהללוך - שהיא סמוכה לברכת ההלל. (4) שומר עמו ישראל לעד, ובשבת הפורס סוכת שלום וכו' - שהוא גמר ברכות קר"ש¹⁶⁵.

- ובברכות הנהנין אין לענות אמן אחר הברכה אחרונה, אף דהוא סוף הענין - משום שמותרין להפסיק ביניהם.

סעיף ב - עניית אמן אחר המברך

השומע את ישראל מברך ברכה, צריך לענות אחריו אמן אף כשאינו מחוייב בה. דכתיב 'כי שם ה' אקרא הבו גדול לאלוקינו', אמר להם משה לישראל כשאני מזכיר שם ה' יתברך אתם הבו גודל לאלוקינו בעניית אמן.

ואם לא שמע כל הברכה:

להטור - אינו חייב לענות אמן, אבל רשאי.

להרמב"ם - חייב לענות אמן.

להרא"ש ורבינו יונה - אין חייב לענות אמן אלא אם שמע הזכרת השם וסיום הברכה¹⁶⁶. או

¹⁶⁵ ובאמת אף בגאל ישראל דשחרית היו צריכים לומר אמן, אלא שע"פ קבלה נהגו שלא לומר. ב"י. ובברכות התורה (בקריאת התורה) הא דלא עונים אמן - משום שתקנת הקדמונים היה שהעולה הראשון אומר ברכה שלפניה והאחרון ברכה שלאחריה, א"כ לא הוי 'סמוכות'. מג"א ומשנ"ב.

¹⁶⁶ ועיין בב"א"ל שהרחיב בזה דאף לרבינו יונה א"צ הזכרת השם אלא לענין חיוב, אבל לענין ההיתר לענות אמן - מותר אף בשמע רק סיום הברכה.

כשיודע איזה ברכה הוא מברך.
לרש"י (והרמב"ם) ועוד - חייב לענות אמן אף אם שמע רק סיום הברכה. וכ"פ השועה"ר.
 - ואם רוצה לצאת בברכתו של חברו, ודאי צריך שישמע מתחילה ועד סוף וצריך לענות אמן.

מובא במדרש שהשומע אחד מברך את חברו אפי' בלא הזכרת השם - חייב לענות אחריו אמן. ולכן נהגו לענות אמן אחר 'הרחמן' שבברכהמ"ז.

השומע כותי המברך:

קודם גזירה - מותר לענות אמן אם שמע כל הברכה.
 לאחר גזירה:

לרבינו יונה והרמב"ם - אסור לענות אף אם שמע כל הברכה. וכ"פ השו"ע.
להכס"מ בהרמב"ם ועוד - מותר לענות אמן אם שמע כל הברכה. וכ"פ הגר"א ושועה"ר.

השומע גוי המברך:

לרבינו יונה והרמב"ם - אסור לענות אף אם שמע כל הברכה.
להכס"מ בהרמב"ם ולהרמ"א - מותר לענות אמן אם שמע כל הברכה. וכ"פ המשנ"ב ושועה"ר¹⁶⁷. דאין דרך הגויים לכוון לעבודת גילולים כשמזכיר את השם. וכתב הס"ז שאינו חיוב אלא רשות.
להרא"ש - מותר לענות אמן אף אם לא שמע כל הברכה. וכ"פ הגר"א.

השומע אפיקורוס מברך, או ישראל המשנה ממטבע החכמים באופן שאין יוצאים עי"ז - אסור לענות אמן אף אם שמע כל הברכה. והגר"א מתיר באפיקורוס אם שמע כל הברכה.

סעיף ג - עניית אמן אחר קטן

קטן בשעה שלומד הברכות מותר לאמרן עם השם, וגם הרב יכול להזכיר השם כדי ללמוד, ואף שהוא שם ה' לבטלה, דהא מצווים אנו לחנכם וללמדם קיום המצוות - אך מ"מ אין לענות אמן, כיון שאין ע"ז שם ברכה.

[גדול בשעה שלומד הברכות אסור לאמרן עם השם. ורק כשלומד הפסוקים הנזכרים בגמ' מותר לאמרן כלשונם עם שם ה'. משנ"ב].

קטן בשעה שמברך לפטור את עצמו - מותר לענות אחריו אמן. וכן כשקורא ההפטרה. ומשמע דהוא דווקא בהגיעו לגיל חינוך, אבל קודל"כ לא יענו אחריו אמן.

¹⁶⁷ וכן מי שהמיר דתו לע"ז כ"ז שאינו 'אדוק' לע"ז - מותר לענות אמן. וכן פושעי ישראל שאינם מאמינים בדברי חז"ל עונים אחריהם אמן אם שמעו כל הברכה. ביאורה"ל.

סעיף ד - ברכה שאינה צריכה

כל המברך ברכה שאינה צריכה ה"ז נושא שם שמים לשוא והוי כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמר¹⁶⁸, ואף שמברך דרך הודאה ושבח - כיון שאינה צריכה הוי לבטלה. (ואפי' בשבת שצריך לברך מאה ברכות מ"מ אסור. משנ"ב ושועה"ר).

ולהרמב"ם - עובר מדאורייתא על 'לא תשא'.

ולשא"פ - הוי אסמכתא דהא מזכירו דרך שבח והודאה. ועיקר האיסור הוא רק מדרבנן. -ואם נסתפק בברכה אם בירך או לא: במצוה דאורייתא - יברך, ובדרבנן - לא יברך, וי"א שאף אסור לברך¹⁶⁹.

והמזכיר שם שמים לבטלה בלא ברכה - לכו"ע עובר על מ"ע דאת ה' אלוקיך תירא, והוא אסור בכל השמות ואף בלשון לע"ז¹⁷⁰.

אופנים דהוי ברכה שאינה צריכה:

א. המברך בתוך הסעודה על דברים שנפטרים בסעודה.

ב. אם שולחנו ערוך ודעתו לאכול ולוקח אוכל ומברך לפני הסעודה על דבר שדעתו לאכול בתוך הסעודה.

ג. המפסיק בין ברכה לאכילה.

ד. אם יש לפניו ב' דברים שיכול לפוטרן בברכה אחת. (ושי' השועה"ר דאם הוא יכול לפטור רק בתורת 'טפל' יש לו לברך ב' ברכות, כדי להרבות בברכות, ובפרט בשבת שצריך מאה ברכות. ויש חולקים).

סליקא להו כל הלכות ברכת הפירות

בעזרת השם יתברך

¹⁶⁸ וכתב בביאורו"ל דאם המברך נוהג כאיזה דעה שלא הודחה לגמרי בפוסקים - מותר לענות אחריו אמר, אך אינו מחויב.

¹⁶⁹ והיינו משום שהסמיכוהו על 'לא תשא' שחמור יותר משאר לאוין וגדול ענשה. שעה"צ. וכתבו האחרונים דאפי' אם יש ספק ספיקא להצריכו ברכה, כגון ספק אכל כזית או לא, ואת"ל לא אכל שמא ההלכה דעל בריה פחותה מכזית יש לברך, מ"מ לא יברך.

¹⁷⁰ וכתב הא"ר בשם ס' חסידים דהשומע חבירו שמזכיר השם אל יכנס לתוך דבריו לומר עשה לי כך וכך שע"ז ישתוק, ונמצא מוציא שם שמים לבטלה, אך אם מקלל את חבירו יפסיקו כדי שלא יקלל דהוי חטא.

מכון

סיכומי הלכה

הלכה, בידיעה - למעשה!